

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
ANNELİK DEĞERİNE YÜKLEDİKLERİ
ANLAMLARIN METAFORLAR
ARACILIĞIYLA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Esra YILDIZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

"İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükdikleri Anlamın Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

E. Yıldız
Esra YILDIZ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

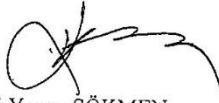
Esra YILDIZ' a ait İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamların Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalının Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Yavuz SÖKMEN

**İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ANNELİK DEĞERİNE
YÜKLEDİKLERİ ANLAMLARIN METAFORLAR ARACILIĞIYLA
İNCELENMESİ**

Esra YILDIZ

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamların metaforlar aracılığıyla incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerden annelik değeri ile ilgili düşüncelerini ifade eden bir resim yapmaları istenmiştir. Nitel yöntem esas alınarak yapılan bu çalışmada olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu Erzincan ili Üzümlü ilçesinde 2018-2019 öğretim yılında öğrenimine devam etmekte olan Ahıskalı ve Üzümlülü toplam 32 kız 32 erkek olmak üzere 64 ilkokul 4.sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin analizinde içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Verilerin toplanmasında öğrencilerin yaptıkları açıklamalardan yararlanılarak geçerlik ve güvenilirlik düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimler sahip oldukları ortak özellikler bakımından kavramsal kategorilere ayrılmıştır. Sonsuz sevgi kaynağı olma, anneye özgü olma, bağlılık kaynağı olma, öz bakım/ güvenlik/ ihtiyaç giderici olma, aileye özgü olma ve emek/özveri/ fedakâr olma şeklinde altı kavramsal kategori belirlenmiştir. Bu kavramsal kategoriler cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı durumu, anne meslek durumu gibi değişkenlerine göre incelenmiş ve bu değişkenlere göre metaforlar arasında benzerlik/ farklılık olup olmadığı gözlenmiştir. Kavramsal kategorilerde cinsiyet değişkenine göre benzerlik olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara ilişkin yaptıkları resimlerin sırasıyla en çok sonsuz sevgi kaynağı olma, anneye özgü olma ve bağlılık kaynağı olma kategorilerine ait

oldukları bulunmuştur. Yapılan açıklamalar ve resimler arasında paralellik olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular ışığında öğrencilerin annelik değerine yönelik uygun metaforlar geliştirdikleri ve bunları doğru bir şekilde resimsel anlatımla ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin annelik değerini en çok koşulsuz sevgi ile ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Değerler Eğitimi, Annelik, Annelik Değeri

**EXAMINING THE FOURTH GRADE PRIMARY SCHOOL
STUDENTS UNDERSTANDING OF THE VALUE OF THE MOTHERHOOD
THROUGH THE METAPHORS**

Esra YILDIZ

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,
Department of Primary Education**

M. A. Thesis, July 2019

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nusrettin YILMAZ

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the meanings of the 4th grade primary school students on motherhood value through metaphors. For this purpose, students were asked to draw a picture expressing their understanding about motherhood value. In this qualitative study, phenomenology pattern was used. The study group consisted of 64 (32 female and 32 male) 4th grade Meskhetian primary school students who were studying in Üzümlü district of Erzincan in education year of 2017-2018. Content analysis method was used in data analysing. By using the explanations made by the students, it was tried to increase the validity and reliability level in collecting the data. In the end of the research, the pictures of the 4th grade primary school students which they draw in terms of the meanings they put on the value of motherhood are divided into conceptual categories by the common characteristics they have. Six conceptual categories are defined as being a source of infinite affection, being specific-peculiar to mother, being a source of attachment, being self-care / security / need-relieving, being specific to family and giving effort / devotion / altruism. These conceptual categories were examined according to the variables of gender, number of siblings, academic achievement, occupational status of mother and status of being Meskhetian then it was observed according to these variables that if there were similarities / differences. It is concluded that there is similarities in conceptual categories the terms of gender. It was found that the pictures which students draw about the understandings they have on the value of motherhood belonged to the categories of being the source of eternal love,

being specific to the mother and being the source of attachment respectively. It has been seen that there is a parallelism between the descriptions and pictures. In the light of the evidence it was found that the students developed suitable metaphors for value of motherhood and expressed them correctly with pictorial expression. It was concluded that the value of motherhood expressed by the students mostly with the unconditional love.

Key Words: Family, Education of Values, Motherhood, Value of Motherhood

ÖN SÖZ

Bu araştırmadaki amacımız, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamları, metaforlar aracılığıyla inceleyerek yapılacak yeni araştırmalara zemin oluşturmaktır.

Çalışmam süresince yol gösteren, sahip olduğu bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nusrettin YILMAZ hocama, değerli katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ ve Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Sökmen'e,

Resimlerin analizi sürecinde yardımcı olan Psikolog Coşkun KARAKUŐ' a, çalışmama gönüllü olarak katılan tüm öğretmen ve öğrencilere,

Üzerimde büyük emekleri olan, sevgi ve desteklerini hep yanımda hissettiğim ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim canım annem Öznur YILDIZ' a, canım babam Nihat YILDIZ' a,

Yüksek lisans tez çalışmamın başlangıcından sonlandırılmasına kadar her aşamada bilgi, ilgi, görüş ve önerilerini benden esirgemeyip yanımda olan, deneyimleri ve yardımlarıyla yol gösteren, umutsuzluğa düştüğüm zamanlarda bana çalışma gücü veren, bana güvenen, örnek aldığım ablam Arzu YILDIZ' a,

Hayatımda apayrı yerleri olan, beni hep yüreklendiren, yanımda olmalarından mutluluk duyduğum kardeşlerim Meryem YILDIZ, Ali Murat YILDIZ ve Ahmet Kadir YILDIZ' a

Araştırmanın her aşamasında fikir ve önerilerini esirgemeyen, onu tanımaktan mutluluk duyduğum canım arkadaşım Saniye TEKİN' e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamı başta kendi annem olmak üzere bütün annelere armağan ediyorum.

Esra YILDIZ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
ÖN SÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	X
TABLO LİSTESİ.....	XI
ŞEKİL LİSTESİ.....	XIII
I. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
A. Problem Durumu.....	9
B. Araştırmanın Amacı.....	11
C. Araştırmanın Önemi	11
D. Sınırlılıklar	13
E. Tanımlar.....	14
F. İlgili Araştırmalar	15
II. BÖLÜM.....	24
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	24
A. Değer Nedir?.....	24
B. Değerler Eğitimi	28
C. Aile.....	33
1. Kavram Olarak Aile	34
2. Yapısal Olarak Aile.....	35
a) Baba.....	37
b) Çocuk.....	38
c) Anne	40
D. Annelik.....	41
1. Bir Değer Olarak Annelik	42
2. Türk Toplumunda Annelik.....	46

3. Bebek İçin Annelik	48
4. Çocuk İçin Annelik	49
5. Temel Eğitim Çağındaki Çocuk İçin Annelik.....	50
III. BÖLÜM	53
YÖNTEM	53
A. Araştırma Modeli	53
B. Çalışma Grubu	53
C. Veri Toplama Araçları	56
D. Verilerin Toplanması	57
E. Verilerin Analizi	58
IV. BÖLÜM	60
BULGULAR.....	60
A. İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimler ve Bu Resimlerin Oluşturduğu Kategorilere Göre Elde Edilen Bulgular	60
B. Bazı Değişkenlere Göre İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Elde Edilen Metaforik Bulgular	69
C. Ahıskalı ve Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulgular	81
V. BÖLÜM.....	88
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
A. Sonuçlar	88
B. Öneriler	100
VI. BÖLÜM	101
KAYNAKÇA.....	101
İNTERNET KAYNAKLARI	114
VII. BÖLÜM	115
EKLER.....	115

KISALTMALAR

Çev. : Çeviren

f : Frekans

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

N : Katılımcı sayısı

SPSS : Statistical Package For The Social Science

TDK : Türk Dil Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO : United Nations Educational, Scientific And Cultural
Organization

TABLO LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Araştırmaya Dahil Edilen Öğrencilere İlişkin Genel Özellikler	54
Tablo 2	Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Oluşturduğu Kategorilere Ait Bulgular	60
Tablo 3	Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	61
Tablo 4	Anneye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	63
Tablo 5	Bağlılık Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	64
Tablo 6	Öz bakım/Güvenlik/İhtiyaç Giderici Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	65
Tablo 7	Aileye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	67
Tablo 8	Emek/ Özveri/ Fedakâr Olma Kategorisini Oluşturan Resimlere Ait Bulgular	68
Tablo 9	Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Bulgular	69
Tablo 10	Akademik Başarı Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Bulgular	71
Tablo 11	Annenin Meslek Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Bulgular	72
Tablo 12	Doğduğu Yıl Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Bulgular	74

Tablo 13	Ailenin Yaşam Biçimi Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular	75
Tablo 14	Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular	77
Tablo 15	Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular	78
Tablo 16	Ahıskalı ve Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular	80

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Schwartz'ın Çembersel Değer Modeli	16
Şekil 2	Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	62
Şekil 3	Anneye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	63
Şekil 4	Bağlılık Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	64
Şekil 5	Öz bakım/Güvenlik/İhtiyaç Giderici Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	66
Şekil 6	Aileye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	67
Şekil 7	Emek/Özveri/Fedakâr Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri	68
Şekil 8	Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Benzetim Kullanımına Ait Resim Örnekleri	81
Şekil 9	Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Birbirlerinden Esinlenme Durumlarına Ait Resim Örnekleri	82
Şekil 10	Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Yer Alan Tamamlayıcılara Ait Resim Örnekleri	83
Şekil 11	Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Renklere Göre Dağılımı	83

Şekil 12	Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Benzetim Kullanımına Ait Resim Örnekleri	84
Şekil 13	Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Birbirlerinden Esinlenme Durumlarına Ait Resim Örnekleri	85
Şekil 14	Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Espri Özelliğine Ait Resim Örnekleri	86
Şekil 15	Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Çizgisel Farklılıklara Ait Resim Örnekleri	86
Şekil 16	Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Renklere Göre Dağılımı	87

I. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsan çeşitli eylem ve davranışlarıyla çevresinde ilişki kurduğu bütün canlı türlerini etkileyen bir varlıktır. Bu nedenle belli değerlere göre davranmak ve eylemlerinin sorumluluğunu almak zorundadır (Yılmaz, 2012, s. 111). İnsanın sorumluluğu ise onun iradeli bir varlık olmasından kaynaklanır. Böylece seçimli bir varlık olarak insanın bütün tercihlerine, değerler kılavuzluk eder. İçerisinde iyi ve güzel olanı barındıran değerler aracılığıyla gerçekleştirilen her eylem ve davranışla birlikte, insan ahlaki ve estetik açıdan bir özne olduğunun bilincine varır. Bu aynı zamanda, iyilik ve güzelliğin görünür hale gelmesi, çoğalıp, yayılarak diğer insanları etkileyecek eğitsel bir form kazanması demektir. Çünkü bu sayede, şikayete konu olan bir sonraki kuşağın belli tutum ve davranışları sergilerken çektikleri bir zorluğun da önüne geçilmiş olmaktadır. Değerler eğitimi açısından, örnek oluşturabilecek yeter sayıda iyi ve güzel davranışın gösterilmesi önemlidir. Üzüm üzümüne baka baka kararır atasözü gereğince olumlu örnekler çoğaltılmaya çalışılmalıdır.

Değerler, davranışlara etki ederler ve yaşantılar aracılığıyla öğrenilirler. Bu öğrenmeler rehberler, rol modeller aracılığıyla, toplum içinde sosyalleşerek gerçekleştirilir. İnsan yalnız değildir, bir toplum içinde yaşar ve ait olduğu toplumun kuralları tarafından da şekillendirilir. Bununla birlikte insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması kendiliğinden gerçekleşmez. Toplumun kuralları ile insanın ihtiyaç ve istekleri kimi zaman karşı karşıya gelerek bir çatışma ortamı oluşturabilir. Bu şekilde iki kuşak arasında ortaya çıkan çatışma ve oluşan kriz ortamlarının aşılması veya azaltılmasında değerlerin çok büyük rolü vardır. Değerler aracılığıyla, iki kuşak arasındaki kültür alış-verişi daha kolay bir şekilde gerçekleştirilebilir.

İnsanın, değerleri içselleştirerek kazanması kalıcılığı açısından önemlidir. İçselleştirme noktasında da çocukluk yılları kritik bir öneme sahiptir. Zamanından önce veya sonra ya da hatalı ve yanlış bir şekilde yerleşmiş değerlerin önüne geçmek ya da sonradan düzeltmeye çalışmak daha zordur. Bu nedenle değerlerin doğru bir şekilde yerleşmesi ve gelişmesi için çocukluk yıllarından itibaren pedagojik bir

eğitime ihtiyaç vardır. Bu bağlamda çocukta çaba ve azim uyandırmak hem çocuğun değerleri içselleştirmesine hem de kendi ihtiyaçlarına göre yaşama geçirmesine yardımcı olacaktır (Yılmaz, 2016, s. 609).

İnsanın sadece kendi kişisel deneyimlerini esas alarak değerlere dayalı bir yaşantı kurması pek mümkün olmayabilir. Değerlerin doğru bir şeklide davranışa dönüştürülmesi için güçlü bir eğitim sistemi gereklidir. Ailede verilmeye başlayan değerlerin, eğitim yoluyla okullarda da sürdürülmesi ve içselleştirilmesi gerekir.

Eğitim, bir toplumun veya bireyin sahip olduğu bilgiyi, kültürü, inancı, değerleri, vb. kendisinden sonra gelenlere aktarmak için en önemli ve en etkili yoldur. Eğitim aracılığı ile kültür, değerler korunabilir ve gelecek nesillere aşılanabilir ve böylece kuşaktan kuşağa taşınabilir. Değerler olmadan eğitim, teorik bilgi yüklemesi olarak kalır ve gerçek amacına ulaşmış sayılamaz. Çünkü sistemli her eğitimin sisteminin öğrenciye yüklediği kazanımların, taşıdığı bir değer vardır. Eğitim ve değerler birbirini bütünleyen iki önemli alandır.

İnsanın doğuştan getirdiği değerleri almaya özgü yetenekleri vardır. Eğitim bu yeteneklerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi süreçlerini kapsayan bir etkinliktir. İyi bir eğitimle, belli bir değerler sistemine sahip, iyi bir insan olmak, topluma ve toplumsal düzene uyum sağlamak daha kolay gerçekleşir. İnsan, neyin iyi neyin doğru olduğu konusunda karar vermede zorluk yaşadığında toplumsal kural ve ilkeler devreye girerek (Yılmaz, 2012, s. 108) insanın tercihlerini kolaylaştırır.

İnsanın iyi bir eğitim ve doğru rol modeller aracılığıyla bireysel ve toplumsal açıdan mutluluğa ulaşması arasında doğrudan bir ilgi vardır. Düşünce tarihinde birçok düşünür ve filozof, mutlu ve gnen bir toplum ile yüksek değerler arasında doğrudan bir ilişki olduğuna dikkat çekmiştir. Toplumsal düzeni kurmak ve korumakla görevli olan devletin, bir amacı da ahlk erdemleri gerçekleştirmektir (Kaya, 2003). Bunu sağlamak için elindeki en önemli araç da yine eğitimidir. Mutlu bir toplum için insanların yüksek değerlerle bezenmiş olması, bunun için de iyi bir eğitim kesinlikle ihtiyaçtır.

Devletin eğitim göreviyle ilgili hizmetlerini yürütmek okulların sorumluluğundadır. Okullar da bu amaçla öğrencilerin iyi bir eğitim almasına ve topluma faydalı birer insan olmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Okulların

öğrencilerin iyi bir eğitim almasını sağlamanın yanında iyi bir insan olmaları için de yol göstermek gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. İyi bir insan olmanın yolu da öğrencilerin değerleri tanınması ve içselleştirmeleriyle gerçekleşebilir.

Değerlerin içselleştirilmesi, çok boyutlu bir konudur. Öncelikle çocukların olumsuz örneklerden etkilenmesinin önüne geçmek üzere hayatın her alanında bazı kurallar belirleyerek, hep birlikte bu kurallara uyulması ve kuralların her yerde uygulanması sağlanmalıdır. Ailede kazanılan olumlu değerler, okulda sürdürülmeli, sosyal çevrenin de buna eşlik etmesi için kurallar konmalıdır. Çocukların iyi bir insan olarak yetişmeleri için başta aileler olmak üzere toplumda farklı roller üstlenen her yetişkinin bazı fedakârlıklarda bulunması gerekmektedir. Mesela ilköğretim programındaki derslerden birinde “Temiz ve düzenli olmaya özen gösterir” (<http://meb.gov.tr/>) kazanımı ve bu kapsamda yemekten önce ve sonra eller ile ağzın yıkanması gerektiği belirtilir. Doğal olarak öğrenciler, daha öncesinde bu tür uygulamaları ailelerinde görmüş olmalı ki hem öğretmenlerine olan inançları artsın hem de bu davranışı kolaylıkla içselleştirebilsinler. Nevarki öğrenciler, çevrelerinde ve ayakta yemek yiyerek dolaşan yetişkinleri gördükçe, eller ve ağız temizliği konusunda olumlu davranışlar gösterme açısından zorlanmakta ve öğretmenleri de onları motive etme noktasında güçlük çekmektedir. Bu nedenle değerler eğitimi noktasında okullar ve öğretmenler yalnız bırakılmamalıdır. Özellikle okullarda uygulanan değerler eğitimi programlarının amacına ulaşması için her paydaşın aynı anda aynı noktaya vurgu yapması önemlidir. Bunun sonucunda belli bir değerler sistemine sahip bireylerin yetişmesi ve toplumsal yaşama katkı sağlayacak yeni değerlerin üretilmesi mümkündür.

Esas itibarıyla okullardaki eğitim ve öğretim yoluyla değerlerin kazandırılması değerler eğitimi açısından ikinci aşamadır. Değerler eğitiminin ilk basamağı ailedir. Çocuk her şeyi aile aracılığıyla tanıdığı gibi değerleri de ilk olarak aile ortamında tanımaktadır.

Aile eğitsel, toplumsal ve kültürel işlevleri olan kurumsal bir yapı olarak varlığını sürdürür. En küçük sosyal birim olan aile, kültürün taşıyıcısı olmasının yanı sıra, değerlerin benimsetilmesinde de önemli bir kurumdur. Ailenin çocuğa değerleri benimsetmesinin yollarından biri değerleri özendirmesidir. Bu özendirme, çocuğun

kendi dünyasında yücelttiği veya kahraman saydığı örnek şahsiyetler ve sahip oldukları değersel özellikler üzerinden yapılmalıdır. Bir diğer yol, değerlerin teşvik edilmesi yani, çocuğunun arzu edilen değeri gerçekleştirmesi için cesaretlendirilmesi, özellikle olumlu yönlerinin vurgulanmasıdır. Bu kapsamda çocuk zorlanmamalı, yapabildiği kadarıyla kabul edilmelidir. Şayet bazı aşama veya basamakları olan bir değer benimsetilmeye çalışılıyor ise hiyerarşik sıra yanında çocuğunun isteği ve yetenekleri de dikkate alınmalıdır.

Aile, değerlerin benimsetilmesinde özellikle çocuğun değerleri keşfetmesi için uygun ortamların hazırlanmasına dikkat etmelidir. Çocuk ancak bu şekilde kendini daha güvende ve daha güçlü hisseder.

Aile fiziki bir ortam olmanın yanı sıra temel değerlerin kazandırıldığı en temel eğitim ve öğretim yuvasıdır. Eğitim ailede başlar. Burada aile, kuşaklar arasında daha sorunlar ortaya çıkmadan müdahalede bulunarak çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Çünkü sevgi, saygı, sorumluluk vb. değerleri aşlamak ailenin toplumsal uyumu sağlama işlevleri arasındadır. Böylece çocuğun ailede değerleri benimsemiş olmasıyla, muhtemel bir değer çatışması ve kriz ortamının da önüne geçilmiş olmaktadır. Ailenin özellikle de annenin çocuğa karşı sorumluluklarını hakkıyla yerine getirdiği durumlarda, çocuğun hem akademik başarısının yükseldiği gözlenmekte hem de çocuk daha sonraki toplumsal yaşantısında karşılaşılabileceği olumsuzlukları çözüme ve tehlikelerden korunma açısından daha özgüvenli davranabilmektedir (<http://psikiyatricsosyalhizmet.com/tek-ebeveynli-cocuklarin-gelisim-ozellikleri>).

Aile içinde görev ve sorumluluklar paylaşılma ile beraber ailedeki en büyük yük çoğu zaman daha çok anneye düşmektedir. Yani yuvayı dışı kuş yapmaktadır. Bununla birlikte çoğu anne bu durumdan şikayetçi değildir. Çünkü annelik, anneye özel bir vasıftır ve birçok toplumda bu vasfı nedeniyle anne değerli görülmektedir.

Esas itibarıyla bir aile üyesi olan anne, öncelikle bir kadındır. Kadın da bir anlamda eş, kız kardeş veya kız evlattır ama tam anlamıyla kadın bir annedir.

Anne, bir vasıf olarak anneliği en iyi taşıyabilen varlıktır. Çünkü insan zayıftır ve çocuk olarak çok daha dayanıksız ve her türlü zarara açıktır. Bebek ezilmemek için annesinin özenine ihtiyaç duyar. Çocukların zamansız ve bitmek tükenmek bilmeyen

ihtiyaçları karşısında anne, yeryüzünün en cömert insanı gibi davranmaya devam eder. Anneler, koşulsuz ve katıksız sevgileriyle çocuklarına kol kanat gererek hayattaki yerlerini genişletmeye çalışırlar. Anneliği bir değer haline getiren, katıksız ve koşulsuz sevgisidir. Annelik bu vasfın farkında olmak ve bunu diğer bütün özelliklerinin üstünde tutmaktır. Bu bağlam, anneyi ve anneliği değerler eğitimi açısından da konu yapmayı gerekli kılan en önemli nedendir.

Bir değer olarak anneliğin farklı boyutlarıyla araştırılıp incelenmesi ise eğitimin işidir. Çünkü eğitim yüksek değerlerin içselleştirilerek benimsenmesi yönündeki çabalardan oluşur ve burada ailenin ve özellikle annenin çok büyük rolü vardır. Okullarda, aynı eğitimi almalarına rağmen çocuklar arasında ailelerinden kaynaklanan birçok farkı gözlemek mümkündür. Özellikle sorumluluk üstlenmeyen ya da hatalı tutumlar sergileyen ailelerin çocukları ile annesiz veya annesinden ayrı olanlar çok daha sorunlu davranışlar sergileyebilmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı bu şekilde büyümek zorunda kalan çocuklar, hem birçok zorlukla karşılaşmakta (psikiyatriksosyalhizmet.com) ve hem de içinde yer aldıkları arkadaş grubu ve öğretmenlerine karşı da zorluk çıkarmaktadır.

Yüksek bir değere ve toplumda çok önemli bir yere sahip olan anneliğin bir değer olarak araştırılabilecek pek çok boyutu vardır. Anneliğe yüklenen çeşitli anlamlar nedeniyle, konunun her yaş grubu veya her eğitim kademesine göre ayrı ayrı incelenmesi ayrıca önemlidir.

İlgili alan yazın incelendiğinde Türkiye’ de değerler ve değerler eğitimi ile ilgili çok sayıda araştırmanın var olduğu görülmektedir (Koçak, 1999; Dilmaç , 1999; Akbaş, 2004). Aynı şekilde okullarda da 2005 yılında yenilenen öğretim programları aracılığıyla değerler eğitimine önem verilmiş ve konuyla ilgili çalışmalar ağırlık kazanmıştır (İşcan, 2007; Can, 2008; Keskinoglu, 2008; Aslan, 2009; Türk, 2009; Akyol, 2010; Kunduroğlu, 2010).

Eğitim bilimleri alanında da değerler eğitimi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları öğrenci (Ulusoy, 2007; Aktaş, 2010; Kılcan, 2013), bazıları öğretmen (Uçar, 2009; Bahçe, 2010; Tefek, 2016), bir kısmı öğretmen adayları (Ceyhan, 2013; Demir, 2018), bir kısmı da veli (Uğurlu, 2012; Sever, 2015) ve okul

müdürü (Biçakcı, 2017) üzerinedir. Burada değerlere yönelik farklı metotlarla birtakım görüşlerin ortaya konduğu görülmektedir.

Değerler eğitiminin araştırma konularından bazıları ise program (İşcan, 2007; Keskin , 2008; Yazar , 2010; Neslitürk, 2013; Bölük , 2018), ders kitabı (Topkaya , 2011; Aral, 2008) ve ders (Çakmak, 2007; Tarakçı, 2013; Kasa, 2015) gibi başlıklarda toplanmıştır.

Yukarıda sıralan araştırmalardan da anlaşılacağı üzere, bir konu başlığı şeklinde ya da doğrudan anneliği bir değer olarak merkeze alan herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Annelik değeri, karşılıklı etkileşimle ortaya çıkan bir süreci ifade etmektedir. Bu sürecin bir ucunda anne, diğer ucunda ise çocuk vardır. Çocuk, çoğu zaman ihtiyaçlarının yönlendirmesiyle, annesine çeşitli anlamlar yükleyerek bu değeri yapılandırmaktadır.

Bu araştırma, özellikle temel eğitim çağındaki çocukların annelik değerine yükledikleri anlamlara odaklanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 4.sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamların neler olduğu ve hangi başlıklar altında toplanabileceği araştırılmaya çalışılmıştır. Çalışma grubu olarak bu araştırma da Ahıskalı ve Üzümlülü öğrencilere yer verilmiştir.

Ahıskalı öğrenciler, Anadolu'ya göç eden Ahıskalı Türk ailelerinin çocuklarıdır. Ahıskalı Türkler için Anadolu bir aile, bir anne kucağı olmuştur. Anne kucağı insanın sığınma ihtiyacı olduğunda kendisini güvende hissettiği, huzur bulunduğu sığınmak istediği yerdir (Durmuş, 2017). Dünyanın her yerine dağıtılmış bir millet olan Ahıskalı Türkler, Türkiye'yi kendilerine öz vatan, bir anne kucağı olarak seçmişlerdir. Bunun temelinde ortak sözlü kültür ve ortak değerler (Barut, Duran, & Bektaş, 2017) ve bu değerlere yüklenen ortak anlamlar yatmaktadır. Bu değerlerden biri olan annelik değerinin araştırılması da önemlidir.

Araştırma sırasında daha somut ve net bilgilere ulaşmak adına metaforlardan yararlanılmıştır. İster Ahıskalı ister Üzümlülü öğrenciler olsun her iki grubun da buldukları yaş ve devam ettikleri sınıf, metaforları kullanabilecek düzeydedir. Bu amaçla, bir araç olarak öğrencilerin resim yapmaları sağlanmıştır.

Metafor köken olarak Yunanca nakletme ve aktarma anlamına gelen ‘metapherein’ kelimesinden türemiştir. Değiştirmek anlamına gelen *meta* ve taşımak anlamına gelen ‘pherein’ kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. (Levine , 2005). Bir zihinsel araç olan metafor çoğunlukla benzer bir alandan yeni ve bilinmeyen bir alana bilgi transferini kapsar (Ekiz, 2001). Metaforlar, zihinsel imgeler olup, bireylerin çevreyi algılamalarına ve karmaşık yapıları açıklığa kavuşturmalarına yardımcı olan araçlardır (Ekiz & Koçyiğit, 2013).

Metaforlar, insanların içinde yaşadıkları dünyayı nasıl gördükleri üzerine benzetmeler kullanarak ifade etmeleriyle meydana gelirler. Metaforlar, çocukların anlatmak istedikleri soyut kavramlar ile somut kavramlar arasında ilişki kurarak ifade etmelerine yardımcı olur. Çocuklar bildikleri kavramlardan yola çıkarak soyut ile somut arasında ilişki kurar. Metaforik yapılar bu şekilde oluşur (Cerit, 2008).

Hayat görüşlerinin belirlenmesinde, dünyayı anlamlandırmada, olay, durum, olgu, kavram ve nesnelere kurulan iletişimde metaforik düşüncenin çok büyük önemi vardır. Bu anlamda bakıldığında metaforik düşünme yöntemi, bir öğrenme tazyi olarak da önem kazanmaktadır (Pilav & Üstten, 2013). Konuların somutlaştırılmasını sağlamak ve öğrenmeleri daha kalıcı hale getirmek için kullanılan süreçlerden biri metaforik düşünme sürecidir. Metaforik düşünme süreci, metafor kullanarak düşünme sürecidir. Metafor, öğrenmeyi kolaylaştıran, soyut kavramları somutlaştırmaya yarayan, söylenmek isteneni daha az sözcükle söylemeye imkân tanıyan ve zihinlerdeki resimlerin ortaya çıkarılmasını sağlayan bir araç olarak tanımlanabilir (Cengiz, 2016). “Eğer bir resim bin kelimeye bedelse, bir metafor da bin resme bedeldir” (Shuell, 1990).

Eğitimin alanındaki gelişmelere bağlı olarak sanata bakış açısı değişime uğramıştır. Sanat eskiden çocuğa verilen bir ders olarak algılanırken günümüzde, çocuğun duygu ve düşüncelerini yansıtabileceği bir araç haline gelmiştir. Çocuklar kendilerini çeşitli şekillerde ifade edebilmekte, çizmiş oldukları resimlerle kendilerini anlatabilmektedirler. Kelimelerle ifade edemedikleri sevinçlerini, heyecanlarını, ilgilerini, korkularını, üzüntülerini özellikle yaşadıkları ortamla ilgili edindikleri deneyimlerini kendilerine ait bir bakış açısıyla resimlerinde dile getirebilmektedirler.

Böylece çocuğun birçok konuya ilişkin düşüncelerini öğrenmek için resimler araç olarak kullanılabilir (Aydın & Gürler, 2014, s. 192).

Resimler, çocukların kişiliğini, zekâsını, endişelerini, tutumlarını açığa çıkarmaya yarayan, bir anlamda güçlü bir iletişim biçimidir. Resim değerlendirme işi ilginç bir o kadar da eğlenceli bir yöntemdir. Resim, öğrencilerin duygu ve tutumlarını ifade etmeleri için güvenli bir yoldur. Utangaç veya farklı dili konuşan çocukların duygu ve düşüncelerini iletmeleri ve bunların değerlendirilmesi için de iyi bir yoldur (Zians , 1997).

Resimler birçok değer anlaşılmayı kolaylaştırabilir. Mesela öğretmen, Sosyal Bilgiler dersinde ‘Farklı kültürlere saygı gösterir’ kazanımını esas alarak, öğrencilerinden kazanımla ilgili bir resim yapmalarını isteyebilir. Yine Fen Bilimleri dersinde ‘Yaşadığı çevrenin temizliğinde aktif görev alır’ kazanımı, çocuğa yaptırılacak resimle öğretilir. Çocuklar için etkili bir öğrenme ortamı oluşturmak önemlidir. Resim yapma hem öğrenme ortamına hareketlendiren bir etkinliktir hem de çocuklar, resim yaparak fikirlerini ve duygularını dış dünyaya daha doğal ve doğru bir biçimde yansıtabilme (Aydın & Gürler, 2014) imkânı bulmaktadır.

Resimler, çocukların gelişim becerilerinin genel bir göstergesidir. Hayat Bilgisi dersinin beceri gelişimi ile ilgili konularında geçen ‘Sınıfın ve okulun krokisini çizer’ kazanımı ya da Fen Bilimleri dersinde ‘Bir bitkinin yaşam döngüsüne ait gözlem sonuçlarını sunar’ kazanımı ile ilgili yaptırılacak resimler bu yöndeki becerilerin kazanılmasında etkilidir. Resim faaliyetinde resimdeki kompozisyon, çocuğun kâğıdı kullanım biçimi ve kullanılan renkler belli anlamları olan etkinliklerdir. Çocuklar resim yaparken kendilerini rahat ve özgür hissederler. Adeta bir oyun ortamında olduğundan bütün davranışları aslında kendiliğinden gelişir (Yavuzer , 2007, s. 11).

Okullarda öğrencilerin yaptıkları resimleri kullanmak, değerlendirme sürecinde resimlere de yer verme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Resimler, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yaratıcı bir biçimde açıklayabilmelerine izin veren ve benzeri olmayan araçlardır. Ayrıca resimler, öğrencilerin izlenimlerini öğrenebilmemiz için bizlerle sözsüz iletişim kurmaları konusunda yardımcı olurlar (Tovey, 1996).

Küçük yaştaki çocukları resim araçlarını kullanarak, hayatlarını veya aile ilişkilerini konu alan resimler yapmaya yönlendirmek, çocukların duygu ve düşüncelerini öğrenmeye ayrıca yaptıkları resimler üzerinde bir sonuca varırken de bu durumları dikkate almaya yardımcı olur. Mesela tatilde ne yaparız şeklindeki bir konuda yapılan resimler, onların gerek sosyal gerek aile yaşantıları hakkında bilgi edinmemize yardım edebilir (Aydın & Gürler, 2014).

Aynı şekilde konular içerisinde yer alan çeşitli değerlerin öğretilmesinde de öğrencilerden, resimlerle değerleri ifade etmeleri istenebilir. Mesela öğrencilere merhamet, adalet, yardımlaşma, sabır, sevgi, paylaşma, saygı ve vefa gibi kavramların kendileri için ne anlama geldiğini ifade eden resimler çizmeleri söylenebilir. Bu konuda öğrenciler ayrıca yaptıkları resimleriyle ilgili açıklamalar da bulunarak (Aydın & Gürler, 2014) yorum yapma becerilerini geliştirebilir. Bu anlamda resimler öğrencilerle olan iletişimde ve öğrencilerin karşılaştıkları güçlükleri aşmada yardımcı olabilirler (Artut, 2002).

Çocukların hayal güçleri doğru bir şekilde harekete geçirilirse büyüklerin düşünemeyecekleri kadar orijinal ve güzel ürünler ortaya çıkarabilirler. Çocukların resme olan ilgi ve sevgileri bu tekniğin kullanılmasını daha da kolaylaştırmaktadır (Aydın & Gürler, 2014). Bu bağlamda öğrencilerin konu ile ilgili bilişsel, duygusal ve sosyal düzeyinin anlaşılmasında önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır (Yurtal & Artut, 2008).

Buna göre resim öğrencilerin hem bedensel hem zihinsel hem de ruhsal yönden gelişimini sağlayan bir eğitim etkinliği olarak görülebilir. Değer öğretiminde resimden faydalanmak daha kalıcı öğrenme sağlayacağı gibi eğitimin kalitesini de yükseltecektir (Aydın & Gürler, 2014).

A. Problem Durumu

Toplumda genel olarak kadına, özel olarak ise anneye ve anneliğe yüklenen pek çok anlam vardır. Bu anlamların en masum ve katışıksız hali çocukların yükledikleri anlamlarda görülebilir. Bu sebeple bu araştırma, özellikle temel eğitim çağındaki öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara odaklanmıştır. Araştırmanın

problem cümlesi “İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamlar nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu problem cümlesine bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. İlkokul 4.sınıf Ahıskalı ve Üzümlülü öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimler sahip oldukları ortak özellikler bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?
2. İlkokul 4.sınıf Ahıskalı ve Üzümlülü öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
3. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin cinsiyete göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
4. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin kardeş sayısına göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
5. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin akademik başarı durumuna göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
6. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin anne meslek durumuna göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
7. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin anne öğrenim düzeyine göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?
8. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin doğduğu yıla göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?

9. İlkokul 4.sınıf öğrencilerin ailenin yaşam biçimine göre annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerindeki metaforlar nelerdir?

B. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamların metaforlar aracılığıyla incelenmesidir. Burada metaforlara ulaşmak için öğrenci resimleri araç olarak kullanılmıştır.

C. Araştırmanın Önemi

Toplumsal yapının şekillenmesinde eğitimin büyük etkisi vardır. Eğitimin ilk başladığı yer ailedir. Aile, bir toplumun en küçük sosyal birliği ve temelidir. Türkler, tarihleri boyunca aileye ve aile birliğine çok büyük önem vermişlerdir. Bu önemi Türklerin yayıldığı her coğrafyada, sahip oldukları kültür ve geleneklerinde görmek mümkündür. Ahıskalı Türklerde de sosyal yapının temelinde yine aile bulunmaktadır. Ahıskalı Türkler, geleneksel Türk kültürü kapsamında aile yapısını koruyarak ve aile dayanışmasına önem vererek birliklerini korumayı başarmışlardır.

Türklerde ailenin bütün unsurları; anne, baba ve çocuk hepsi ayrı ayrı önemlidir. Özellikle çocuk aileyi aile yapan tamamlayıcı unsurdur. Türk kültürü ve geleneğinde aileyi bir yuva haline getiren çocuk, Ahıskalı Türklerde de çok önemlidir. Ahıska Türklerinde çocuk sahibi olamayanların, akrabalarından çocuk edinerek onları büyütmeleri ve yetiştirmeleri bu geleneğin bir örneği olarak görülebilir (Dervişeva, 2018).

Çocuk için ailenin bütün bireyleri özellikle de annesi çok değerlidir. Annenin önemi, çocuğun onunla kurduğu bağ, annesine ve doğal olarak anneliğe yüklediği anlamlarla ilgilidir. Çocuk annesini gerçekten sever ve bu sevginin anneliğe hangi anlamları yüklediğini araştırmak önemlidir.

Anne, hangi yaş grubunda olursa olsun her insan için önemlidir. Anne her toplumda, her millette ve her insan için çok değerlidir. Çocuk için de yetişkin biri için de anne değerinden hiçbir şey kaybetmez.

Anne ve anneye verilen değer pek çok şair ve düşünürün de ana temalarından biridir. Bunlardan biri de Aşık Veysel'dir. 'Anama' adlı şiirinde (Kurtoğlu, 2017) Aşık Veysel bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki dizelerle açıklamıştır;

Dokuz ay koynunda gezdirdi beni	Anaların hakkı kolay ödenmez
Ne cefalar çekti ne etti anam	Analara ne yakışmaz ne denmez
Acı tatlı zahmetime katlandı	Kan uykudan gece kalkar gücenmez
Uçurdu yuvadan yürüttü anam	Emzirdi salladı uyuttu anam.

İhtiyaçları ve bakımı nedeniyle annenin çocuk ile olan ilişkisi ve anneliğe yüklediği anlamlar diğer yaş gruplarından farklılaşmaktadır. Çocuk için anne, daha önemlidir ve annelik çok daha farklı anlamlar taşımaktadır. Türkçe sözlükte (TDK, 2011, s. 131) ilk anlam olarak anne, çocuğu olan kadın şeklinde tanımlanmaktadır. Annenin olmaması veya annelik görevinin ihmal edilmesi olumsuz davranışlara yol açmaktadır. Yapılan araştırmalarda annesi olmayan çocukların çeşitli sorunlarla karşılaştığı görülmüştür (Feyzioğlu & Kuşçuoğlu, 2011).

Annesiz olmak pek çok şeyden duyuşsal ve duygusal açıdan mahrum olmak, bu değeri kaybetmek demektir. Anne sevgisinden, aile bakımından uzak çocukların davranışlarının daha sorunlu olduğu yolunda araştırmalar vardır (Boylu & Öztop, 2013).

Anadolu kadını çocuğunu kendi dokuduğu beşikte büyütüp sırtında taşıyan bir anne olarak tasvir edilir. Ahıskalılarda da bu kültür canlı olarak yaşatılmaktadır. Emeği, fedakarlığı ve ailesi için yaptıkları kadının anne olarak önemini artırmaktadır (Aliyeva, 2012).

Annenin varlığı, ailedeki yeri, çocukla olan ilişkisi ve eğitim açısından belirleyici bir faktör olması nedeniyle annelik değerinin araştırılması özel önem taşımaktadır. Ancak konu öylesine uzun bir tarihe ve o kadar geniş bir alana sahiptir ki sınırlamadan araştırılması mümkün değildir. Bu bağlamda konu, annelik değerine yüklenen anlamların en katışıksız şekilde ortaya çıktığı dönemleri yakalamak adına

temel eğitim çağına indirgenmiştir. Bu dönem, çocukların duygu ve düşünceleri çeşitli araçlarla da olsa doğru bir şekilde ifade etmeye başladıkları en uygun dönemlerden biridir. Temel eğitim çağı, çocukların annelerinden uzaklaşarak birbirleriyle etkileşime geçtikleri ilk resmi kurumdur.

Resmi bir kurum olan okulların, değerler eğitimine ilişkin bir programı vardır. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini yerine getirirken bu öğretim programlarından yararlanmaktadır. Öğretim programlarında programın perspektifi başlığı altında değerler, yetkinliklerle birlikte yer almakta, değerler için ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. bir belirlenmenin yapılmadığı ifade edilmektedir. Buna göre değerler “kök değerler” olarak; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik şeklinde sıralanarak, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle birlikte ele alınarak işlenmesi ön görülmektedir. Aynı yapı ve işleyiş, öğretim programınının 4-7. sınıflar Sosyal Bilgiler Öğretim Programı için de geçerli olmakla birlikte, farklı olarak burada değerler eğitimi başlığı altında ayrıca 18 değere yer verildiği görülmektedir. Burada sıralanan 18 değer içerisinde “aile birliğine önem verme” şeklinde ifade edilen değer (mufredat.meb.gov.tr) araştırma konumuz olan annelik değerine yüklenen anlamlar başlığıyla ilişkili görünmektedir. İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin metaforik algularından yola çıkarak annelik değerine yükledikleri anlamları belirlemek, aile birliğine önem verme değerini destekleyici bir rol oynayacaktır.

D. Sınırlılıklar

Bu araştırma 2018-2019 öğretim yılında Erzincan ili Üzümlü ilçe merkezinde bulunan bir devlet okulunun 4. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır. Burada okuyan öğrenciler, Üzümlü’ de ikamet eden Üzümlülü öğrenciler ile Ahıskalı öğrencilerden oluşmaktadır. Ahıskalı öğrenciler Rusya ve Ukrayna’nın Donetsk ve Slavyansk şehirlerinden gelerek Üzümlü’ ye yerleşen Ahıskalı ailelerin çocuklarıdır.

Araştırmada kullanılan veriler ise Öğrenci Tanıma Formu, öğrencilerin yaptıkları resimler ve bu resimlere ilişkin açıklamalarıyla sınırlandırılmıştır.

E. Tanımlar

Değer: Üstün nitelik, meziyet, kıymet anlamlarına gelen değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet (TDK, 2011, s. 607) ya da “Bir nesneye, varlığa ya da faaliyete, ahlaksal, toplumsal, ruhsal açıdan veya estetik yönden verilen üstünlük derecesi” (Öncül, 2000, s. 281) şeklinde tanımlanmaktadır.

Değerler Eğitimi: “Değerler eğitimi sosyal hayatı oluşturan, bireyleri birbirine bağlayan, gelişmeyi mutluluğu, huzuru sağlayan risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal ve manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılması ve aktarılması sürecidir” (MEB, 2010).

Aile: “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” (TDK, 2011, s. 57)

Annelik: “Anne olma niteliği veya durumu, analık. Anneye yakışan davranış” (TDK, 2011, s. 131)

Annelik etmek: “Annelik görevini yapmak ya da anne gibi yakınlık ve ilgi göstermek” (TDK, 2011, s. 131)

Annelik Değeri: Annenin çabası, emeği ve fedakarlığı ile ortaya çıkan koşulsuz sevgi ve bağlılık şeklinde kendini gösteren davranışların bütünüdür.

Metafor: Metafor kavram olarak, insanın soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamlandırmada ve açıklamada kullanabileceği güçlü bir araç olarak ifade edilmektedir. (Meral, Küçük, & Gedik, 2016).

Ahıskalı Öğrenciler: 2015 yılında Rusya’dan ve Ukrayna’nın Donetsk ve Slavyansk şehirlerinden farklı gerekçelerle göç etmek zorunda kalan ve Türkiye’ye gelerek Erzincan’ın Üzümlü ilçesine yerleşmiş olan ailelerin (Akpınar, 2016) çocukları Ahıskalı öğrenciler olarak nitelendirilmiştir.

Üzümlülü Öğrenciler: Erzincan ili Üzümlü ilçesinde doğup büyümüş ve yine bu bölgede ikamet eden öğrencilerdir.

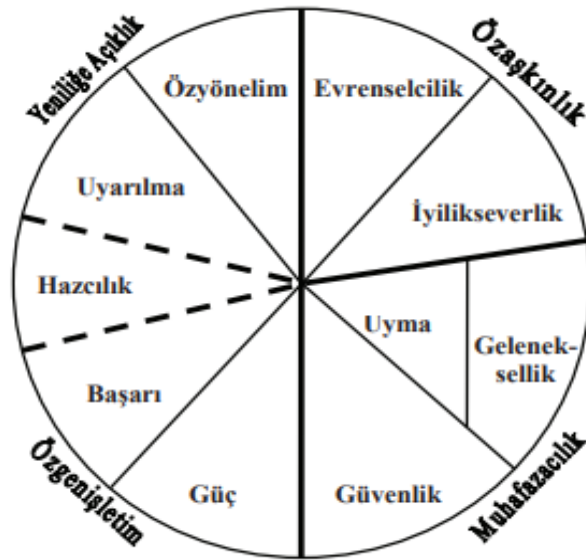
F. İlgili Araştırmalar

Alan yazın incelendiğinde alan yazında doğrudan annelik değeri ile ilgili gerek yurt içinde gerekse yurt dışında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konuyla dolaylı olarak bağlantısı kurulabilecek bazı çalışmalar ise şöyledir. Yayınlanma sırasına göre bunlardan ilki, değer konulu ve temel eğitim çağındaki 4 ve 5. sınıf öğrencilerini kapsamı bakımından yapılan çalışmadır. Dilmaç (1999) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmada ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi vermek ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile programın etkililiğini sınamak amaçlanmıştır. Araştırmada kullanılmak üzere bir Ahlaki Olgunluk Ölçeği geliştirilmiştir. Araştırmaya Çocuk esirgeme kurumunda kalan çocuklardan oluşan 18 deney ve 18 kontrol grubu olmak üzere toplam 36 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılanlar 11'i dördüncü sınıfa, 7'si beşinci sınıfa devam eden 10 ve 11 yaşlarındaki öğrenciler olarak belirlenmiştir. Deney grubunda yer alan 18 öğrenciye araştırmacı tarafından hazırlanan 36 oturumluk İnsani Değerler Eğitimi verilmiştir. Kontrol grubuna ise herhangi eğitim verilmemiştir. Araştırmada deney grubuna uygulanan İnsani Değerler Eğitim Programının sahip olunması amaçlanan insani değerleri kazandırma sürecinde etkili olduğu görülmüştür.

Bir diğer çalışma ise deneysel olmasına rağmen değer öğretimi ve 10 yaşındaki çocukları da kapsayan çalışmadır. Damon (1999) tarafından yapılan çalışmada çocukların yanlış olan davranışlardan kaçınmak için nasıl bir çaba gösterdiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Yapılan deneysel çalışmada çocuklar dört kişiden oluşan gruplara ayrılmış ve çocuklara verilen boncuk ve iplerden kolye ve bileklik yapmaları istenmiştir. Daha sonra çocuklara uğraştıkları için teşekkür edilerek dört kişilik gruplardan her birine ödül olarak onar tane çikolata verilmiştir. Her grubun verilen çikolataları paylaşması gerektiği ve çikolataları en iyi şekilde paylaşmanın yolunu kendilerinin bulacakları anlatılmıştır. Deney sürecinin öncesinde araştırmaya katılan çocuklarla eşitlikle ilgili görüşme yapılmıştır. Çocukların doğru ve yanlışla ilgili hislerinin gerçek (somut) çikolata karşısında ne ölçüde etkilenip etkilenmeyeceği belirlenmeye çalışılmıştır. Bunu test etmek amacıyla kontrol grubundan da kendilerine verilen çikolataları paylaşmaları için bir yol bulmaları istenmiştir. Ancak kontrol grubuna çikolata yerine kartondan yapılmış dikdörtgen şeklinde parçalar verilmiştir.

4, 6, 8, 10 yaşındaki çocuklardan oluşan grupların ahlak anlayışlarının yaşa göre nasıl farklılaştığı gözlenmiştir. Karton parçalar verilen çocukların çikolata verilen çocuklara göre daha cömert ve eşit davrandığı gözlenmiştir. Bazı çocukların deney öncesinde yapılan görüşmelerde değer merkezli ifadeleri kullandıkları tespit edilmiştir. Fakat deney gerçek bir çikolatayla gerçekleştiği zaman daha açgözlü davranarak kendilerinin daha iyi iş çıkardıklarını bu yüzden daha çok çikolatayı hak ettiklerini savunmuşlardır. Yine de çocuklar eşitlik kavramı hakkındaki düşüncelerini bütünüyle terk etmemişler ve çikolataların dağıtımının adil olmasıyla ilgili fikirler üretmişlerdir. Bencilce davranışlara başvurmamışlardır. Bencilce davranışlar sergileyen çocukların görüşmelerde adalet ve eşitlik kavramlarına inanmadıklarını söyleyen çocuklar olduğu yaşı büyük çocukların eşitlik ve adalet kavramına daha fazla inandıkları ve bu doğrultuda hareket ettikleri ortaya çıkmıştır.

Değerlerin ölçülmesinde kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Bunlar içerisinde, özellikle Schwartz'a ait olan dikkat çekmektedir. Schwartz, üç evrensel ihtiyaçtan hareketle, birbirine benzer veya farklı güdüsel altyapıdaki değerleri içeren ve dinamik bir yapı içinde birbirleriyle ilişkili bir süreklilik gösteren on değer tipi sıralamaktadır (Demirutku & Sümer , 2010)

Şekil 1. Schwartz'ın Çembersel Değer Modeli

Bu gruplar içerisinde, annelik değerine en yakın olanı “uyuma” değer tipidir. Uyuma başkalarına zarar verebilecek veya toplumsal beklentilere aykırı dürtülerin ve davranışların kısıtlanması olarak tanımlanmaktadır. Uyuma değer tipi kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek ve kendini denetleyebilmek şeklinde alt değerlerden oluşmaktadır. Dolaylı olarak annelik değeriyle ilgili olması bakımından bu araştırmalardan da yararlanmıştıdır. Bu araştırmayı merkeze alarak yapılan çok sayıda çalışma söz konusudur. Bunlardan biri de Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından 183 ortaokul ve lise öğretmeninin değer yönelimleri belirlemek amacıyla yapılan araştırmadır. Bu araştırmada, öğretmenlerin aile tanımları ve dinsel yönelimlerinin değerlerle olan ilişkisini incelenmiştir. Araştırma Schwartz Değer Listesi ‘ne dört değer eklenerek ve Türk öğretmenlere uygulanarak oluşturulmuştur. Çok boyutlu alan analiziyle eklenen dört değer Schwartz değer kuramına paralellik gösteren bir yapıda olduğu ve beklenen değer tiplerinde yer aldığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin değer yönelimlerini çekirdek/geniş aile tercihi ve yüksek/ düşük dinsel yönelim grupları olarak incelenmiştir. Çekirdek aile tercihi grubunda yer alanların geniş aile tercihi grubunda yer alanlara göre; yeniliğe açıklık değerine daha fazla muhafazacı yaklaşım değerine ise daha az önem verdikleri belirlenmiştir. Bu gruplar arasında özgenişletim ve özşaşkınlık değerlerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Dinsel yönelim grupları karşılaştırıldığında ise düşük dinsel yönelim grubunun yüksek dinsel yönelim grubuna göre muhafazacı yaklaşım değerlerine daha az, yeniliğe açıklık değerlerine daha çok önem verdikleri belirlenmiştir. Bu iki grup ise özgenişletim değerlerinde anlamlı bir farklılık sergilememiştir. Fakat düşük dinsel yönelim grubu özşaşkınlık temel grubunu oluşturan iki tipten evrensellik tipi içinde yer alan değerleri daha önemli olarak görmüştür.

Alan yazında değerler eğitimi alanında ilköğretimde nicel olarak yapılan uluslararası bir çalışma Germaine (2001) tarafından yapılan ‘Değerler Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Öz Saygısı Üzerindeki Etkisi’ isimli çalışmadır. Kanada bölgesinde bir okul seçilerek program çerçevesinde, okullarda resmi olarak değerler eğitiminin verildiği ve verilmediği öğrencilerinin öz saygı düzeyleri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada yarı-deneysel araştırma deseninden

faaydalanılmıştır. Deney grubuna değerler eğitimi programının resmi bir parçası gibi öğretilirken kontrol grubu resmi olarak değerler eğitimini almamıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere göre öz saygı ile akademik başarı arasında istatistiksel anlamlılık açısından pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca sonuçlar istatistiksel olarak öz saygı ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi göstermiştir.

Değerler eğitiminin ilkokul basamağında Amerika’da yapılmış ve konumuzla dolaylı bir şekilde ilgili olan bir çalışma ise Revell (2002) tarafından, karakter eğitimi programının etkililiği üzerine yaptığı çalışmadır. Çalışmada karakter eğitimi programının çocukların değerlerinde bir farklılık meydana getirmesi amaçlanmış, çocukların değerler eğitimine yönelik algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Amerikan devlet okullarında eğitime devam eden farklı yaşlardaki 700 çocukla görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada yaşı küçük olan çocukların verilen eğitimin farkında olmadıkları, yaşı büyük ocuklarınsa karakter eğitimi konusunda daha bilinçli oldukları ve verilen değerleri okul hayatının bir parçası olarak nitelendirdikleri ve bu değerlere hayatlarında da yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Alan yazında değerler eğitimiyle ilgili yapılan uluslararası nitel çalışmalar da vardır. Çalışma gruplarının benzerliği nedeniyle bu araştırmalara da yer verilmiştir. Bunlardan biri Russel’e aittir. Russel (2002) tarafından 7-8 yaşlarında ve 11-12 yaşlarında olan iki grup üzerinde yapılan çalışmada ahlaki bilinci incelenmek amaçlanmıştır. Araştırmada ocuklara sorumluluk, adalet, seçim ve insan yaşamının değeri ile ilgili konularda farklı sorunlar verilmiştir. Araştırma sonucuna göre sorumluluk ve adaletin algılanmasıyla ilgili olarak cinsiyet değişkenine göre kızlar ve erkekler arasında belirgin farklılıklar görülmüştür. Arkadaşlığı tanımlamada yaşça büyük ve küçük olanlar arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Knafo (2003) yaptığı çalışmada değerler eğitimi konusunda ailenin etkisini belirlemeye çalışmıştır. Ailenin ocukların değerleri üzerinde etkisini incelediği çalışmasında ailedeki unsurlardan biri olan babaları esas almıştır. Bunu yaparken de ailedeki otoriterliğin çocukları değerler açısından nasıl etkilediğini ele almıştır. Çalışma grubu olarak 82 otoriter olan ve 252 otoriter olmayan İsraili baba ve onların çocukları seçilmiştir. Çalışmanın sonucunda Otoriter babaların çocuklarının g değer

türüne daha fazla önem verdikleri, evrensellik değer türüne ise daha az önem verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca çocukların iyi bir vatandaş olabilmeleri ve sosyalleşmeleri için otoriter babaların çaba gösterdikleri ancak çocukların değerlerini etkileyemedikleri tespit edilmiştir.

Değerler eğitimi konusunda Türkiye’de Aydın (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, değerler kendi içinde genel ve özel olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Değişimin hangi çapta olduğu ve nasıl değişip geliştiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, toplumumuzda değerlerin, modernden geleneksele doğru bir değişim geçirmediği aksine toplumsal seçicilik doğrultusunda gelişim gösterdiği ve geleneksel- modern ikileminin bu bakımdan anlamlı gözükmediği sonucuna ulaşılmıştır. Annelik değeri bu değer gruplarından daha çok geleneksek değerler grubu içinde yer almaya uygundur. Çünkü geleneksel değerler soyut sezgisel ve ahlaki bir yapıya sahip değerlerdir. Dolaylı olarak annelik değeriyle ilgili olması bakımından bu araştırmaya yer verilmiştir.

Akbaş (2004) tarafından yapılan bu araştırma, öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin değerlere ulaşma düzeylerinin değerlendirilmesi ve öğretmenlerin değer eğitimi konusunda görüşlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma-iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanılarak öğrenci değerlerini ölçmek amaçlanmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; araştırmaya katılan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre demokratik ve temel değerlere ulaşma düzeyinin daha üst seviyede olduğu görülmüştür. Öğrencilerin cinsiyetlerinin geleneksel değerlere, bilimsel değerlere, çalışma-iş değerlerine ulaşma düzeylerinde farklılığa sebep olmadığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin bilimsel, demokratik ve temel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa sebep olmadığı görülmüştür. Ancak geleneksel değerler ve çalışma- iş değerlerine ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler tarafından, okulda verilen değerlerin pekiştirilemediği, okulda verilen değerlerin aile

değerleriyle çatışabildiği ve okul aile iş birliğinin olmadığı belirtilmiştir. Okulda verilen değerlerin pekiştirilmesi ailenin sorumluluğundadır. Aile içinde ise bu sorumluluk daha çok annenin üzerindedir. Ailenin değerlerini çocuğa aşıl原因an kişi de anne olarak karşımıza çıkar. Okul ve aile arasındaki iletişimi saylayan kişi annedir. Bu iletişimin sağlıklı şekilde gerçekleşmesi anneye ve anneliğe bağlıdır.

Avusturalya’da değerler eğitimi konusunda Refshauge (2004) tarafından yapılan çalışmada değerlerin okulda, sınıfta ve toplumda olduğu kadar aile ve çevrede de öğrenim alanı olduğu belirtilmiştir. Değerlerin okulda, sınıfta ve toplumda öğretilmesi üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin temel değerleri, iyi modelleri gözlemleyerek benimsedikleri ifade edilmiştir. Anne değerlerin öğrenilmesi için iyi bir rol model olduğundan çalışma bu yönüyle annelik değeriyle dolaylı olarak ilgilidir.

Değerler eğitimi konusunda, programının uygulanması bakımından Lamberta (2004) yılında yaptığı çalışma ile alan yazında iyi bir örnek teşkil etmektedir. Çocuk psikiyatri merkezinde yaşları 12 ile 18 arasında olan 18 öğrenci içerisinde 8’i kontrol, 8’i ise deney grubu olmak üzere toplam 16 öğrenci üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada kontrol grubuna eğitim programı uygulanmamış, deney grubuna dört oturumluk değerler eğitimi programı uygulanmıştır. Deney grubuna uygulanan eğitim programında 12 değer kazandırılması hedeflenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre özgürlük değerinde anlamlı bir artış olduğu görülmüştür.

Değerler eğitimi konusunda Türkiye’de yapılan bir çalışma da öğretmen adaylarının değer tercihlerini belirlemek amacıyla Sarı (2005) tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmada toplam 110 öğretmen adayının değer tercihleri önem sırasıyla siyasi, genel ahlak, dini, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel değerler olarak tespit edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin bilimsel değerleri arasında bir farklılık bulunmazken erkek öğrencilerin bilimsel değer dışındaki tüm değer alanlarında değerleri benimseme düzeyleri kızlardan daha yüksek çıkmıştır. Araştırmada tüm değer alanlarının birbiriyle anlamlı ilişkiler içinde olduğu saptanmıştır.

Değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmalardan biri de sorumluluk değeri ile ilgili Perry ve Wilkenfeld (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada hazırlanan değerler eğitimi programının öğrencilerin sorumluluk alma düzeylerini

arttırması amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara bakıldığında uygulanan değerler eğitim programının öğrencilerin sorumluluk alma düzeylerinde artış meydana getirdiği görülmüştür.

Yurt dışında yapılan çalışmalardan biri Kropp (2006) tarafından yapılan ahlaki gelişim programı ile ilgilidir. Bu program sonucunda katılımcıların sorumluluk düzeylerinde bir artış olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular uygulanan programın katılımcıların sorumluluk alma düzeylerinde önemli ölçüde etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çocukların ahlaki gelişim sürecinde anne etkili ve gereklidir. Ahlaki gelişim sürecinde temeli oluşturmak ve bunu geliştirmekte anneye büyük rol düşer.

Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılan nicel bir çalışma olarak Dilmaç’ın (2007) de yaptığı çalışma dikkat çekmektedir. Çalışma insanî değerler eğitimi programının, öğrencilerin değerlere sahip olma düzeyinde bir değişiklik meydana getirip getirmediğini ve öğrencilere uygulanan bu programın, onların değer düzeyini arttırmada etkili olup olmadığını incelemek amacıyla lise öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya lise birinci ve ikinci sınıf olmak üzere toplam 30 öğrenci katılmıştır. 15 kişilik deney grubuna program uygulanmış, 15 kişilik kontrol grubuna ise program uygulanmamıştır. Araştırmanın sonucunda İnsani Değerler Eğitimi programının öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin gelişmesinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Annelik değeri, ahlaki, insani ve kültürel değerlerle ilgili bir kavramdır. Bu değerlerle ilgili yapılan çalışma annelik değerine açıklık getirebilir. Annelik değeri sevgi değeri ile ilişkili bir değerdir. Bu bakımdan Şen (2007) tarafından yapılan çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim okulları için hazırlanan 100 Temel eserde yer alan ahlaki, insani, milli, kültürel ve manevi değerler belirlenmeye çalışılmıştır. Türkçe eğitiminde değer aktarımının nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Elde edilen veriler nitel sınıflamaya tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonucunda sevgi değerinin ilk sırada olduğu, sevgi değerini sırasıyla duyarlılık, yardımseverlik, saygı, sorumluluk değerinin takip ettiği görülmüştür. Barış, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme ve bilimsellik değerleri ise eserlerde en az yer verilen

değerler olmuş bağımsızlık değerine ise rastlanmamıştır. Annelik değeri de sevgi değeriyle bağlantılıdır.

Bir diğer çalışma ise 10 yaşındaki çocukları da kapsayan değerler eğitiminin nasıl verildiğini belirlemek amacıyla Çengelci (2010) tarafından yapılan nitel bir çalışmadır. Bu çalışma 9 kız 13 erkek olmak üzere toplam 22 öğrenci ve bu öğrencilerin öğretmenlerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada programda yer alan ve yer almayan değerlerin çeşitli etkinlik ve materyaller yoluyla kazandırılmaya çalışıldığı, sosyal bilgiler dersinin değerler eğitiminde çok önemli bir yerinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler dersinde daha etkili bir değerler eğitiminin gerçekleşebilmesi için öğretmen, okul, aile ve çevrenin iş birliğine gerek duyulduğu belirlenmiştir.

Balcı ve Yelken (2010) tarafından yapılan çalışmanın amacı ilkokul öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları belirlemektir. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre ölçüt olarak değer, birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer, davranışlar bütünü olarak değer, maddi ve manevi unsurlar olarak değer, kurallar bütünü olarak değer, nitelik olarak değer, değer eğitiminin işlevleri olarak 7 kategoriye ulaşılmıştır.

Ersoy (2013) tarafından programa yönelik yapılan çalışmada eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, belirlenen ihtiyaçlarla ilgili sorunların çözümüne yönelik bir program geliştirmek ve bu programın etkililiğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Geliştirilen karakter eğitimi programıyla öğrencilerin değer kazanımını ve anne babaların etkin rol almasını sağlamak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 24 yedinci sınıf öğrencisi ve onların ailelerinden oluşmaktadır. Sonuç olarak programın başarılı olduğu, ailelerin katılımının sağlandığı görülmüştür.

Araştırmamızın çalışma grubunda yer alan Ahıskalı öğrenciler Türkiye'ye çeşitli sebeplerle göç etmiş ailelerin çocuklarıdır. Çalışmamızda bu öğrencilerin değer algıları ve annelik değerine yükledikleri anlamlar belirlenmeye çalışılmıştır. Yıldırım (2013) tarafından da yapılan çalışma yurt dışına çeşitli nedenlerle göç etmiş olan öğrencilerin değer algıları ile ilgili olarak yapılan karma bir çalışmadır. Hem nicel hem de nitel yöntemin kullanıldığı araştırmanın amacı, bu öğrencilerin değer algılarını

incelemektir. Nicel verilerin toplanmasında Schwartz ve arkadaşları tarafından geliştirilen Portre Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Nitel verilerin toplanmasında ise yapılandırılmış görüşmeden yararlanılmıştır. Nitel veriler içerik analiziyle, nicel veriler ise SPSS 18 paket programı ile yorumlanmıştır. Araştırmada öğrencilerin en fazla dindar olma, anne-baba ve yaşlılara saygılı olma, sağlıklı olma, iyilik yapma ve doğayı koruma değerlerine önem verdiği hayattan zevk alma, risk alma, lider olma ve zengin olma gibi ifadelerle en az yer verdiği tespit edilmiştir.

Özen (2015) yaptığı araştırmada üç kuşaktan annelerin çocuklarını yetiştirirken önemsedikleri değerleri belirlemeyi ve bu değerlerin değişimiyle kültürümüze ait olan bir değer sınıflaması geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 240 anne, 234 büyükanne, 205 büyük büyükanneden oluşan toplam 679 üç kuşaktan anne oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmada anne, büyükanne ve büyük büyükanneler ile yapılan görüşmelerde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; toplumsal, demokratik, geleneksel, kariyer/bilimsel, bireysel ve ekonomik olmak üzere altı değer tipi elde edilerek yeni bir değer sınıflaması oluşturulmuştur. Üç kuşaktan annelerle yapılan bu çalışma hem konusu itibarıyla hem de araştırma yöntemi itibarıyla araştırmamızla ilgili bir çalışma olarak görülmektedir.

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

A. Değer Nedir?

Latince valere kökünden gelen değer kavramı güçlü olmak, değerli ya da kıymetli olmak (Peters, 2004, s. 78) anlamlarına gelmektedir. Türkçe köken olarak ‘teğmek’ sözcüğünden türediği varsayılan değer kavramı zamanla bir nesnenin dengi, ederi, karşılığı anlamını kazanmıştır (Eyüpoğlu, 1995). Türkçe sözlükte değer, genel anlamıyla “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” (TDK, 2011, s. 607) olarak tanımlanmaktadır.

Değerin birçok işlevi ve bakış açılarına göre çok çeşitli özellikleri vardır. Değer insanları ve olayları değerlendirmede ve doğru karar vermede kişiye yardımcı olur. Değerler duyuşsal, bilişsel ve davranışsal olarak bireyin kendini kontrol etmesini ve çevresine uyumunu sağlar. Kısaca bireyin düşünme ve karar verme mekanizmalarını etkileyen standartlar bütünü olarak ifade edilebilirler. Değerler soyut olmalarına karşın davranışlarla somutlaşırlar. Değerler iç kontrolü sağlar ve dışarıya davranış olarak aktarılırlar. Değerler toplumun ya da sosyal grubun birlik, devamlılık ve işleyişini sağlamak için doğru olduğu varsayılan ortak düşünce, duygu, menfaat ve hedefleri anlatan ahlaki ilkeler ve inançlardır (Kızılcelik & Erjem, 1992).

Değer, çeşitli açılardan tanımlanabilecek anlamı geniş bir kavramdır. Metotları birbirinden farklı birçok bilim dalı ve düşünürün değerle ilgili de farklı tanımları vardır. Bu değer tanımlarında inanç, ilke, amaç, standart, prensip, nitelik, kıymet gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kavramların hepsi de insana ait, insanla ilişkili kavramlar olarak kendini gösterebilirler. Bazen bu kavramlardan bir tanesi değer tanımını olabileceği gibi bütün kavramları kapsayan bir değer tanımı da yapılabilir. Buradan yola çıkarak bazı değer tanımları şöylece sırlanabilir.

Değer, bir davranışın ya da şeyin tercih edilebilir ya da edilemez olduğu yönündeki inançtır (Rokeach, 1973). Değer, bireyin yaşamında rehber ilkeler olarak görev alan, önem sıraları farklılık gösteren ve ulaşılmak istenen amaçlardır (Schwartz, 1994).

Temelde davranışlara yön veren ilkeler, inançlar, prensipler, eylemlerin arzu edilen ve iyi olarak kabul edildiği standartlardır (Halstead & Taylor, 2000).

Başta felsefe olmak üzere neredeyse her disiplinin değere ilişkin bir bakış açısı ve tanımı vardır. Örneğin Matematik değer kavramını, bir değişkenin ya da bilinmeyen ifadenin sayı cinsinden karşılığı olarak ele alırken psikoloji insan davranışları bağlamında iktisat ise paha veya bir şeyin maddi karşılığı şeklinde ele almaktadır. Hukukta ise değer kavramı denildiğinde daha çok olması gereken ilkeler, kurallar ve toplumsal düzen ile ilgili ifadeler akla gelmektedir.

Felsefede değer kavramı çok daha karmaşık bir yapıda karşımıza çıkar. Felsefe, değer kavramını benzer kullanımları ve yakın anlam ifade eden kelimeleri tanımlayarak açıklamaya çalışır. (Aşıcı, 2009). Felsefede başka bir önemli nokta ise değere etik perspektifinden yaklaşılmasıdır.

Sosyolojide değer kavramı birey ve toplum arasındaki ilişkilerle açıklanabilir. Hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren değer kavramı sosyoloji açısından temel bir unsur olarak kabul edilmektedir. İnsan yaşadığı toplumdan etkilenmekte ve yaşadığı toplumu etkilemektedir. Bu durum insanın değerleri ve toplumsal değerler açısından da aynı şekilde gelişim göstermektedir.

Eğitim bilimleri ise değer kavramını birey ve toplum açısından ortak bir kavram olarak işlemektedir. Bir bakıma felsefe ve sosyolojinin bakış açılarını beraber kullandığı görülmektedir. (Aşıcı, 2009). Eğitim bilimleri değer kavramının ne olduğundan çok bu kavramın nasıl öğretileceği konusuna odaklanmaktadır. Bunun için evrensel değerler ve bunların öğretimi ile ilgili sorunları irdelemektedir.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere değer kavramı hakkında çok sayıda tanım yapılmış olmasına rağmen bu tanımlar her bilim dalının kendini ilgilendiren boyutuyla sınırlı kalmıştır. (Güngör, 1983).

Değerin kendi içinde boyutları olduğu söylenebilir. Bunlar bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere üç şekildedir. Bireyin sahip olduğu değerlere yönelik tercihleri değerın bilişsel boyutunu oluşturmaktadır. Değerin bireyin duyularında meydana getirdiği hisler duygusal boyutunu ifade etmektedir. Değerin davranışlara rehberlik etmesi ve yön vermesi davranışsal boyutun oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Rokeach, 1973).

Güngör de değerın üç boyutundan bahsetmektedir. Bu üç boyut birbiriyle ilişki içerisindedir. Bu üç boyut birbirini izleyen adımlar şeklinde kendini göstermekte ve birinin eksikliği diğerinin de eksikliğine yol açmaktadır. Buna göre değerler bireyin düşüncesinde izlemesi gereken bir yol niteliğindeyse bilişsel, değerler bireyde duygusal bir bakış açısı uyandırıyorrsa duygusal ve değerler bireyi harekete geçiriyorsa bu da davranışsal boyutu ifade etmektedir. (Güngör, 1998).

Değerlerin herkes tarafından kabul edilen özellikleri vardır. Schwartz ve Bilsky genel olarak değerlerin beş temel özelliğinden bahseder. Bunlar:

- Değerler inançlardır ve duygulardan bağımsız düşünülemezler.
- Değerler kişinin amaçlarına ulaşabilmesinde etkili olan davranış şekilleriyle alakalıdır.
- Değerler eylemlerin çok daha ötesindedir. Kişinin ilişkilerinin tümünde geçerlidir.
- Değerler olayların ve insanların değişiminde yönlendirici etkiye sahip olan standartlardır.
- Değerler önem ve önceliklerine göre sıralanırlar (Kağıtçıbaşı & Kuşdil, 2000).

Değerlerin nasıl sınıflandırılacağı konusunda farklı bakış açıları mevcuttur. Gerek temel değerlerin neler olduğu gerek sınıflandırılması konusunda çeşitli değer yaklaşımları ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlardan en bilinenleri ise Rokeach, Spranger, Nelson ve Schwartz tarafından ortaya atılmıştır.

Değerler davranışlara yön veren standartlardır. Bu standartlar politik, sosyal ve dindir. Rokeach değerlerin süreklilik ve kişiye görelık özelliklerinin olduğunu ve

bunun bireyin davranışlarını etkilediğini belirtmektedir (Çalışkur & Aslan, 2013). Ona göre değerler, amaç ve araç değer olarak iki sınıfa ayrılır. Amaç değerler, temel değerler, araç değerler ise amaç değerlere ulaşmak için sergilenen davranışlardır. Başka bir ifadeyle amaç ve araç değerlerin arasında fonksiyonel bir ilişki söz konusudur (Rokeach, 1973). Annelik değeri doğrudan temel değerler içinde yer almamaktadır. Ancak çocuk için annelik temel bir değer olarak görülebilir.

Schwartz değerleri sosyoloji ve psikoloji ile sınırlandırmayarak ilgili olan bütün disiplinler için önemli görür. Değerler toplumu ve bireyi açıklamak, zamanla oluşan değişimi gözlemlemek, davranış ve tutumları açıklamak içindir. Schwartz değer yaklaşımında on temel değer tipini tanımlamıştır (Yazıcı, 2006). Bu değerlerden evrensellik; anlayış ve hoşgörü, iyilikseverlik; yakın olduğu insanın iyiliğini gözetme, uyma; başkalarına ve topluma zarar verebilecek eylemlerin sınırlandırılması olması bakımından annelik değeriyle ilgilidir. Annelik değeri dolaylı olarak bu değerlerin içinde yer alabilir.

Nelson, değerleri bireysel, grup ve sosyal değerler olmak üzere üçe ayırmaktadır. Grup değerleri aile üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Annelik değeri ailenin üyeleri olan anne ve çocuk arasında paylaşılan bir değerdir. Annelik değeri bu yönüyle grup değerleri arasında sayılabilir (Yazıcı, 2006).

Spanger altı değer tipine ait sınıflama yaparak her insanın bir değer sınıflamasına girebileceğini ortaya koymaktadır. Spanger'in sınıflamasında yer alan sosyal değerler başkalarını sevmek, yardım ve bencil olmama esasına dayanır. En yüksek değer insan sevgisi olarak nitelendirilir. Bu değer grubunda yer alan insan, sevgisini diğer insanlara sunar. Nazik ve sempattir (Bolat, 2016). Sosyal değerler annelik değeriyle benzer özellikler taşımaktadır.

Allport, Vernon ve Lindzey tarafından 1951'de bir ölçeğe dönüştürülmüş olan çalışma da değerleri insanların kişiliklerine göre tiplere ayırmaya çalıştıkları görülür (Akbaş, 2004). Bu sınıflamada bulunan sosyal değer tipinin temeli sevgiye dayanmaktadır. Annelik değerinin temeli de sevgiye dayanmaktadır. Sosyal değerler dolayısıyla annelik değeriyle bağlantılıdır.

Annelik değeri sorumluluk, Őekfat, cömertlik, sevgi gibi değerleri içine alan çok daha kapsamlı dini ve evrensel boyutları olan bir değeri ifade etmektedir. Bu nedenle annelik değerinin ele aldığımız boyutu, çeşitli sınıflamalarda bazen araç bazen de temel değerler Şeklinde değişiklik gösterebilmektedir.

B. Değerler Eğitimi

Eğitim, insan kişiliğinin oluşmasında, insanın olgunlaŐmasında fiziksel, sosyal duyuşsal ve ahlaki boyutlarda tam anlamıyla bir gereklilik olarak görülür. Bu tümüyle iyi bir insan olmanın ve sosyal yaşamın gereğidir. İnsanlığın geçmiŐine baktığımızda büyük düŐünürlerin, iyi bir karakterin önemini vurguladıkları gerçeği karşımıza çıkar. (Sridhar, 2001). İyi bir karakter verilen nitelikli bir eğitim sayesinde oluşmaya başlar. UNESCO'ya göre nitelikli bir eğitim insanı bütün olarak algılayarak duyuşsal alanı bilişsel alanı desteklediği kadar destekleyen bir eğitim anlayıŐını ifade eder (www.unesco.org.tr). "Eğitim kelimesi kişisel kapasitelerin, tutumların, yeteneklerin ve bilgilerin tümünün ulusal ve uluslararası toplumlarda ve onların yararına olacak Şekilde, bireylerin ve sosyal grupların bilinçli bir gelişmeyi öğrenmeleri yoluyla ortaya çıkan sosyal yaşam sürecinin tamamı anlamına gelir" (www.unesco.org.tr).

Bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal olarak bütünsel bir eğitim alması ve iyi yetiŐtirilmesi gerekir. Böylece bir yetişkin olduğu zaman kendisi ve toplum için yararlı davranıŐlarda bulunabilir. Ancak eğitimde çok hayati önemi olan duyuşsal boyutun ihmal edildiği görülmektedir (Taşpınar, 2009).

Eğitimde duyuşsal boyut, sadece okulun sorumluluğunda olan bir konu değildir. Okulla birlikte ailelerin de duyuşsal davranışlar konusunda ilgili olmaları gerekir. Bu boyutun ihmal edilmesi, insanların kendilerinin farkında olmalarını engeller ve böylece insanlar potansiyellerini tam olarak kullanamayabilirler. Oysaki bir insanın başarılı olması bilişsel boyuta olduğu kadar duyuşsal boyuta da bağlıdır. Bloom'un tam ğrenme (Tutkun , 2012) kuramında ne sürdüğü gibi baŐarıda duyuşsal nitelikler önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin başarılı ve mutlu olması için duyuşsal alanı ihmal etmemek adına değerler eğitimine önem verilmelidir. Duygular, inançlar, sevinçler, tercihler, tutumlar, beklentiler, değerler gibi unsurların bir araya gelmesiyle oluşan

duyuşsal boyutun insan ve toplum hayatına katacağı değerleri eğitim aracılığıyla aşılamak gerekmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de duyuşsal alana yönelik uygulanan eğitim, daha çok değerler eğitimi olarak adlandırılmaktadır. Bireyin duyuşsal boyutta sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamak da değerler eğitiminin amaçlarındandır. Değerler eğitimi bireyin duyuşsal anlamda davranışlarının iyileştirilmesi yönünde de etkili olabilir. Değerler eğitimi, insanların kişilik gelişimine olumlu yönde katkı sağlayarak karakter eğitimini destekler (Aydın & Gürler, 2014).

Yaşadığı toplumun değerlerini bilen, bu değerleri yaşayan ve yaşatabilen bireyler kendilerine iyi bir değerler sistemi oluşturabilirler. Her şeyden önce bu insanların duyuşsal özelliklerinin geliştiğinin bir göstergesidir. Diğer insanlardan çok daha donanımlı olabilir ve ahlaki açıdan örnek olabilecek nitelikler taşıyabilirler. Bu insanlar topluma daha kolay uyum sağlayarak yaşamdan aldıkları keyfi üst seviyede tutabilirler ve yaptıkları her işte mutlu olurlar. İnsanların olumlu yönde ilerleme kaydetmesi toplumda da olumlu sonuçlar doğurabilir.

Değerlerinin farkında olan, sorumluluklarını bilen ve insan olmanın bilincini taşıyanlar toplum tarafından kabul görüp daha çok sevilir. Toplum tarafından kabul görmek ve sevilme toplumsal mutluluğu beraberinde getirir. Zaten birey için yaşamın nihai amaçlarından biri de bireysel ve toplumsal açıdan mutlu olmaktır (Fromm, 1993).

Toplumsal mutluluk, önce bireye sonra topluma huzur ve refah getirerek uzun ömürlü ve sağlıklı toplumların temellerini atar. Sağlıklı bir toplumun ve geleceğin kurulmasının yolu nitelikli bir değerler eğitiminden geçer.

Değerler eğitiminin toplumsal ve bireysel yaşam için sağladığı birçok katma değer vardır. Değerler eğitimi toplumların refah ve huzur içinde yaşamasına, zaman içinde gelişip kalkınmasına zemin hazırlar. Bunun farkına varan ülkeler duyuşsal eğitimi ve buna bağlı olarak değerler eğitimini daha fazla önemsemeye başlamışlardır.

Değerler eğitimi konusunda harekete geçip ve çalışmalar yapan pek çok kurum ve kuruluş vardır. Bunların en başında UNESCO gelir. Değerler eğitimini çocukların

ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler olarak tanımlar (livingvalues.net). UNESCO'nun tanımında gençlerin ve çocukların değerleri almaya özgü yeteneklerini geliştirmek ve pozitif değerleri ortaya çıkaracak uygun ortamları hazırlamak gibi amaçlara sahip olduğu görülebilir.

Bu amaçlar doğrultusunda UNESCO Yaşayan Değerler Eğitimi Programını hayata geçirmiştir. Böylece eğitime ve özellikle değerler eğitimine yeni bir boyut kazandırmıştır. Yaşayan Değerler Eğitimi Programı dünyadaki toplumlara mensup olan insanların pozitif bir değerler kültürü oluşturmaya ve insanların tam gelişimine yönelik yapılan çalışmalara destek olarak çalışmalarını sürdürür.

Yaşayan değerler eğitimi, dünya üzerinde eğitimin temel anlamı ve amacını araştıran toplumlarda, öğrenmeyi destekleyen eğitimin kavramsallaştırılması ve uygulanmasını ifade eder. Yaşayan değerler eğitimi değerler temelli bir eğitimi ifade etmektedir. Evde, okulda ve toplumda eğitim hakkına sahip her insanın değerlerinin ve tercihlerinin bütünlüğünü vurgulamaktadır. İnsanlara nitelikli bir değerler eğitiminin verilmesi için eğitimin insanlığın gelişimine yardımcı olacak biçimde tasarlanması düşüncesini savunmaktadır (Tillman, 2014).

Değerler eğitiminde insanların kendilerine ve topluma yararlı olacak temel değerleri kazanmaları esastır. Değerler eğitiminin amacı insanın kişiliğinin her yönüyle gelişmesini sağlamak ve insanları iyi ahlakla donatmaktır. Bu sebeple insanlara ahlaki olan ve olmayan özellikler hakkında doğru bilgiler verilmelidir (Aydın & Gürler, 2014).

Yaşayan Değerler Eğitimi Programı okula yönelik bir programdır ve daha çok okul çağı çocuğuna hitap etmektedir. Bu program değerlerle ilgili ilk yaşantıların geçirildiği erken çocukluk döneminde çok yaygın ve etkili değildir. Bu durum bazı problemleri beraberinde getirebilir ve ilerleyen yaşlarda telafi edilemez boyutlara ulaşabilir.

Değerler eğitiminde değerler eğitiminin verilme yaşıyla ilgili soruya cevap bulmak önemli bir süreçtir. Bu konu hakkında eğitimciler çeşitli görüşler ileri

sürmektedir. Bununla ilişkili olarak dünyada değerler eğitiminin erken yaşlarda verilmesine dair bir algı oluşmuştur denilebilir. Değer duygusunun gelişmesi ve yerleşmesi için eğitim gereklidir. İlerleyen yaşlarda kökleşmiş bir değer duygusunun önüne geçmek zorlaşır. Değer duygusunun yerleşmesi için çocukluk yıllarında erken bir eğitimle çocuklarda değer duygusunu geliştirmek gerekir (Yılmaz, 2016, s. 609).

Kişilik gelişiminin büyük bir kısmının beş yaşına kadar tamamlandığını göz önünde bulundurursak bu durum kişiliğin temellerinin atıldığı ilk yılların değerler eğitimindeki önemini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar sağlıklı kişiliğe sahip bir birey olmak için çocuklukta alınan eğitimin önemini vurgulamaktadır. İlk yıllarında çocuk iyi bir eğitim alarak değerleri kazanabilirse okul hayatında da zorluk çekmeyecek ve sahip olduğu değerleri geliştirecek, ileriye taşıyacak böylece sağlıklı ve ahlaklı bireyler yetişmiş olacaktır. Bilindiği üzere ilk yıllarında çocuğun sorumluluğu neredeyse tamamıyla ailededir. Bu yüzden ailenin değerleri kazandırmadaki rolü artmaktadır. Aile, eğitimin özellikle de değerler eğitiminin başladığı ilk yer olarak daha fazla sorumluluğa sahiptir.

Değerler eğitimi çocuğa çok küçük yaşlarda vermeye başlanır ve değerler eğitiminin ilk basamağını aile, ikinci basamağını ise okul oluşturur. Ailede temelleri atılan değerler eğitiminin okulda devam ettiğini görmek mümkündür. Bu eğitim okullarda daha planlı ve sistemli bir şekilde gerçekleşmektedir. Okullar doğal eğitimciler olan aile ve çevrenin eksik veya hatalı öğretimlerini, çocuk üzerinde oluşabilecek olan olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya çalışırlar. Okulların toplumsal görevi bu şekilde öne çıkar ve okullar çocuklara yaşadıkları toplumun değerlerini, kültürünü aktararak sosyalleşmelerini ve toplumun devamlılığını sağlarlar (Akbaş, 2004).

Değerlerin kazandırılmasında doğru yöntemler ve işbirliği önemlidir. Okullar ve aileler üzerlerine düşen görevleri elbirliğiyle yerine getirmelidir. Değerlerin doğru aktarılmadığı ve hızlı toplumsal değişimlerin yaşandığı durumlarda ikilemler yaşanabilir. Bu gibi durumlarla karşılaşmamak için insana ahlaki sorumluluğunu hatırlatan, değer yargılarından yararlanılması uygun olacaktır (Yılmaz, 2012). Aksi

taktirde çocuklar, değerleri içselleştirme ve davranışa dönüştürme konusunda zorlanabilir.

Değer kazanma ve değerleri içselleştirme çocukluktan başlayarak insanın yaşamı boyunca devam eden bir süreç olarak kendini gösterir. Bu süreçte insanın bir şeylerin farkında olması için yardımcı bir unsur niteliğinde olan değerler, temel değerler olarak adlandırılabilir. Temel değerlerin kazanılması ve içselleştirilmesi ise değerler eğitiminin başlıca amaçlarından biridir.

Değerlere yönelik eğitimin ilk olarak okullarda verildiği bilinmektedir. Oysaki çocuğun değerlere yönelik ilk öğrenmeleri ailede başlar. Ailede başlayan bu değer eğitimi okulda değerlere yönelik yaşantılar ve öğrenmeler yoluyla devam eder.

Aile ile okulun iş birliği içinde hareket etmeleri gereken bir konu da yöntemlerdir. Değerler eğitiminde ön görülen çok sayıda yaklaşım ve yöntem vardır. Bu sebeple bu iki kurumun birbiriyle iletişim halinde olarak, yöntemler noktasında birbirilerini desteklemeleri gerekir. Aile genellikle temel ahlaki değerlerin kazandırılmasında rol model olmasının yanında telkin metodunu kullanmaktadır (Köylü, 2016). Değerlerin öğretilmesinde en çok kullanılan değer aşılama ve telkin yaklaşımıdır (Sezer, 2008).

Bir duygunun, bir düşüncenin aşılması anlamına gelen telkin insan davranışlarına şekil vermek amacıyla kullanılan en eski yöntemlerden biridir. Telkin değer eğitiminde kabul gören geleneksel bir yaklaşımdır (Kirschebaum, 1992). Bu yaklaşımın temel çıkış noktası devamlı ve kalıcı değerlerin aşılmasıdır (Yazıcı, 2006)

Yetişkinlerin değerleri çocuklara doğrudan söylemeleri ve bu şekilde çocukların değerleri öğrenmeye çalışmaları esasına dayanır. Bilinen en eski yaklaşım olan değer aşılama yeterince söylendiği ve gösterildiği taktirde istenilen yönde davranışın gelişeceği anlayışıdır. Bu yaklaşımda anne baba tarafından çocuklara neyin iyi neyin kötü olduğu doğrudan söylenir. Anne ve babalar çocuklara değerleri telkin yoluyla öğretir (Akbaş, 2004). Ancak değer aşılama süreci sadece söyleyerek tam anlamıyla gerçekleşmeyebilir. Bunun yanında sadece davranışlarla tam ve doğru olarak

aktarıldığını söylemek de doğru değildir. Değer aşılama da çocuğa değeri aile üyelerinden kimin aşılama ya çalıştığı da önemli bir noktadır.

Değer aşılama yaklaşımında çocuklar yaşamlarındaki önemli kişiler olan anne babalarının veya onların yerine geçen kişilerin davranışlarını gözlemleyerek taklit etme yoluyla bu değerleri hayatlarına geçirmeye çalışırlar. Değerlerin öğrenilmesi özellikle çocuklarda daha çok rol öğrenmesi şeklinde gerçekleşir (Dilmaç, 2002).

Çocuklar ailelerinden gördükleri davranışları ister olumlu yönde olsun ister olumsuz yönde gözlemlemeye ve hayatlarına geçirmeye başlarlar. Davranışı sergilediklerinde çevrelerinden olumlu tepki alırlarsa çocuklar bu davranışı sergilemeye devam etmeleri kuvvetle muhtemeldir. Aileler veya çocuğa model olacak kişiler eğer belirli davranışların sergilenmesini ve değerlerin kazanılmasını istiyorlarsa çocuklara olumlu tepkiler göstererek süreci yönlendirebilirler ve toplum tarafından seçilen belirli değerleri yaşantılarına alabilirler. Sürecin sonunda çocuklar istenen belirli değerleri yansıtırlar. Eğer çocukların değerleri belirli olursa davranışları değişir ve daha tutarlı davranışlar sergileyebilirler (Leming, 1999). Böylece çocuklar kendilerini kontrol ederek değer kazanımını daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirebilirler.

C. Aile

Aile, toplumun gelenek ve göreneklerini, maddi manevi kültür öğelerini, sahip olduğu bilgi birikimini kısacası toplumun özelliklerini taşıyan ve temsil eden sosyal bir yapıdır. Aile ve aile üyeleri devirlere, bölgelere, sosyal ve ekonomik yapıya göre değişmektedir. Geniş aile bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre aileyi oluşturan öğelerde değişmektedir. Çekirdek aile ise bir karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir. Ailedeki hâkimiyetin baba veya annede oluşuna göre aileler ikiye ayrılmaktadır. Baba hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarını içine alan aileye ataerkil anne hâkimiyetine dayanan, onun çocuk ve yakınlarının oluşturduğu aileye de anaerkil aile denir (islamansiklopedisi.org.tr; Doğan, 2016).

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren aile, çocuğun bakımını üstlenen psikolojik, duygusal ve fiziksel gelişimin gerçekleştiği ortam, değer kazanımı ve karakter gelişimi bakımından birincil çevredir (Aydın & Gürler, 2014, s. 30). Aile, çocuk için yeri doldurulamaz bir eğitim ortamıdır. Aile değerler eğitiminin referans noktasıdır. İlk olarak değerler eğitimi aileden alan çocuk değer oluşumunun ve kişilik gelişiminin en kritik olduğu dönemlerde aileyle etkileşim halindedir. Bu etkileşimli eğitim çocukta değer oluşumunu tetikler. Bu durum değerleri içine alan kültürün aktarımında önce ailenin rolünü vurgular. Daha sonraki süreçlerde planlı bir şekilde eğitim kurumları özellikle okullar bu rolü paylaşırlar (Uzun & Köse, 2017).

Bütün değerlerin temelini oluşturan sevgi değeri ile çocuk ilk ailede karşılaşır. Sevgiyi tanır, sevmeyi ve sevilmeyi öğrenerek ve bu ihtiyaçlarını ilk olarak ailede karşılar. Çocuğun anne ve babadan aldığı en önemli iki şey sevgi ve eğitimidir. Çocuk için özellikle anne sevgisi çok önemlidir. (Aydın & Gürler, 2014, s. 32).

Çocuk ilk yaşantılarını ve ilk öğrenmelerini ailenin yanında gerçekleştirir. Çocuğun doğruyu yanlış tanıması ve doğru ve yanlışla dair olan ilk öğrenmelerinde yine aile büyük rol oynar. Aile çocukta güzel duyguların uyanması, iyi, doğru ve güzel olan davranışların kazandırılması yoluyla değerleri öğretme görevini üstlenir. Değerler eğitiminin verildiği en etkili kurum ailedir (Hökelekli , 2011).

Ailenin değerler eğitimi konusunda iki temel görevi vardır. Bunlardan ilki çocuğa kendi değerlerinin farkına varması için fırsatlar sunmak, ikincisi ve toplumu ilgilendiren boyutu ise edindiği değerleri topluma yararlı olacak şekilde kullanması için yetiştirmektir (Aydın & Gürler, 2014, s. 33). Aile kavramsal ve yapısal olarak iki başlık altında incelenebilir.

1. Kavram Olarak Aile

Aile kurumuna tarihsel süreç içinde her toplumda önem verilmektedir. Ancak toplumun yapısına göre değişen ve toplumun farklı kesimlerinde farklı biçimde ele alınan aile kavramının herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımını yapmak kolay değildir. Bu sebeple bazı aile tanımlarına bakmakta fayda vardır.

‘Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar ve kardeşlerin arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik’ (TDK, 2011, s. 57) aile olarak tanımlanır

TÜİK (2006) yapılan aile yapısı araştırmasına göre aile; ‘Evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan bireyler topluluğu’ olarak tanımlanmaktadır. ‘Aile toplumun çekirdeği ve temelidir’ (Ağdemir, 1991).

Aile; ‘Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen en küçük toplumsal birimdir’ (Celkan, 1991).

Aile erkeğin ve kadının hukuki birleşmeleri sonucu yaptıkları evlilikle kurulan bir beraberliktir (Çetinkaya , 2016, s. 1).

Aile, toplumsallaşmanın ilk ortaya çıktığı zamandan beri toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi öğeleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal yönleri olan toplumsal bir kurumdur (Sayın, 1990).

Bu tanımlara bakıldığında aile ilk insan topluluklarından günümüze kadar ilerleyerek devam eden köklü ve aynı zamanda canlı bir yapı olarak kabul edilir. Ailenin tanımı, işlevi ve toplumdaki rolü zamanla değişse bile toplumsal yapının şekillenmesini sağlayan önemli bir kurum olduğu bir gerçektir. Aile toplumsal yapı olarak değişmelerden etkilenmiş olmasına rağmen geniş aile, çekirdek aile ya da köy ailesi, kent ailesi ailenin toplum için önemi ve toplumsal yapının şekillenmesinde rolü aynı kalır.

2. Yapısal Olarak Aile

Aile; psikoloji, sosyoloji, antropoloji gibi bilim dallarına araştırma konusu olmuş bir olgudur (Demirtaş, 2011). Bunun sebebi ailenin, neslin devamını sağlama ve toplumun en küçük birimi olma gibi evrensel sayılabilecek bazı özellikler göstermesidir.

Aile; din, eğitim, ekonomi ve benzeri diğer toplumsal kurumlarla birlikte dönüşen ve değişim geçirerek şekillenen modern hayatın gereklerini, geçmişten gelen

kültürel değerler ile sentezleyerek yeniden yapılandıran toplumun çekirdeği olarak ifade edilmektedir.

Aile yetişen yeni nesillerin eğitiminde ve sosyalleşmesinde en etkili ve gerekli olan ortamı oluşturur (Gürler , 2017, s. 16).

Aile ortamı çocukların fiziki olarak büyüdüğü bir ortam olmakla beraber aynı zamanda değerlerin kazanıldığı bir ortamdır (Köylü, 2016).

Aile; toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Evlilik bağıyla kurulan ailenin kurucu üyeleri olarak eşler (anne- baba) ve tamamlayıcı unsur olarak çocuk kabul edilir. Günümüz modern toplumunda çekirdek aile olarak adlandırılan bu yapı toplumun yapısına ve dinamiklerine göre şekillenmektedir.

Aile çocukların olmasıyla genişlemekte ve toplumun temelini oluşturmaktadır. Aile toplumların düzenli, sağlıklı ve sevgi dolu olmalarında, barış içinde yaşamalarında temel fonksiyonu üstlenmektedir (Çetinkaya , 2016, s. 1). Bu temel fonksiyon ailelerin sağlıklı bir şekilde oluşmasına ve düzenli toplumsal yapılara imkân sağlamaktadır.

Aileler yapısal olarak sağlıklı olduğu müddetçe ailenin tamamlayıcı unsuru olan çocuklarda sağlıklı yetişeceklerdir. Toplum, sağlıklı gelecek nesillerin yetişmesi için sağlıklı ailelerin varlığını ve devamlılığını ileri sürer. Sağlıklı aileler sağlıklı gelecek nesiller demektir. Sağlıklı gelecek nesiller ise kültürün ve değerlerin aktarıcısıdır.

Toplum aileye sağlıklı ve bilinçli gelecek nesiller yetiştirme misyonunu yüklerken insanlara da birtakım toplumsal roller ve sorumluluklar yüklemektedir. Kadın ve erkeğin çeşitli toplumsal rolleri vardır. Toplum aile içinde kadından ve erkekten eş olma görevini yerine getirmelerini ve sağlıklı bir aile ortamı oluşturmalarını ister. Toplumsal roller anne ve babanın davranışlarını, konumunu aile içindeki yerini ve görevlerini belirtmektedir. Ailenin unsurları olarak anne, baba ve çocuğa düşen roller ve görevler zamana, kültüre, topluma göre değişiklik gösterebilir.

a) Baba

Baba ailenin bir üyesi olarak aile ilişkilerinde ve çocuğun gelişiminde rol oynar. Aile içinde görev ve sorumluluk alır. Babanın rol ve sorumlulukları toplum tarafından belirlenir. Toplumsal ve ekonomik gelişmelerle beraber babanın aile içindeki rollerinde değişimler (Kuzucu, 2011) yaşansa da baba aile içindeki ilişkilerde etkisini korur ve yeri doldurulamaz bir unsur olarak varlığını sürdürür.

Babalık, ailede erkeğe pek çok sorumluluk yüklemektedir. Erkeğin babalık rolü, eşinin hamileliğinden itibaren başlar ve bir ömür devam eder. Bu süreçte babalık rolünün tam ve eksiksiz gerçekleşmesinde, babadan beklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir (Şahin & Mercan, 2017). Sağlıklı bir aile yapısının oluşmasına zemin hazırlayacak olan bu durum babanın anne ve çocukla sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Ailede eşlerinin birbirleriyle, babanın çocukla, annenin çocukla ve çocuğun anne ve babasıyla kurduğu ilişki önemlidir (Şahin & Aral, 2012). Bu nedenle babanın anneye destek olarak kendi görev ve sorumluluklarının da bilincinde olması gerekir.

Babalık, toplumda ve aile içinde önemli yeri olan bir kavramdır. İnsanların ve toplumların babalığı algılama biçimleri babalık tanımına ve babalar tarafından sergilenen babalığa etki etmektedir. Toplumsal rollere göre babanın görevi ailenin geçimini sağlamak, annenin görevi ise çocukları büyütmek ve ailenin devamlılığını sürdürmek olarak belirlenmiştir. Baba genelde dışarıda olan, disiplinli ve otoriter unsur olarak ifade edilmektedir. Baba, aile hayatından çok çalışma hayatında görülmektedir. Ancak babanın aile içinde ve çocuğun eğitimi konusunda da bir takım görev ve sorumlulukları vardır.

Toplumun babadan beklediği esaslar üzerine düşen sorumlulukları yerine getirerek hem kendisine ve çevresine hem de çocuğun sağlıklı gelişimine katkıda bulunmasıdır.

Babalar çocukların yaşamında, çocukların psikolojik ve sosyal anlamda desteklenmesinde önemli etkiye sahiptirler. Çocukların sağlıklı gelişiminin sürekliliği için annenin yanında babalarına, babalarıyla etkileşim içinde olmaya ihtiyaçları vardır. Bu durum çocuk ve baba ilişkisinin boyutunu ve niteliğini de ortaya koymaktadır

(Şahin & Mercan, 2017). Çocukla ilgili sorumluluklar ailede anneye yüklendiğinden babalar, aile ortamında ve çocuk ilişkilerinde anne kadar etkin rol alamayabilirler. UNICEF bu konu ile ilgili olarak babaların da anneler kadar sürece dahil edilmesi gerektiğini ortaya koyarak babaların eğitimde aktif rol alması gerektiğini öne sürer (www.unicefturk.org).

b) Çocuk

Çocuk ailenin tamamlayıcı unsuru olarak aile içinde çok özel bir konuma sahiptir. Dünyaya geldiği andan itibaren yaşamının en kritik dönemlerini ailesi ile geçiren çocuk, hayatının sonraki süreçlerini ailesine borçludur. Anne ve babanın sevgi ve ilgisine ihtiyaç duyan çocuğun, bu dönemlerinde yeni şeyler öğrenmesi ve ailesinden yeterince ilgi ve sevgi görmesi gerekmektedir. Bu durum çocuk için kritik önem taşımaktadır. Çünkü biyolojik olarak dünyaya geldikten sonra sevgiye, ilgiye ve bakıma muhtaçtır. Bunu ona sağlayacak ilk ve öncelikli yer ise ailesidir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi ve eğitimin gerçekleşmesi için temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçlar sevgi, disiplin ve özgürlük gibi birçok ihtiyaçtır ve bu ihtiyaçlar birbirleriyle ilişkilidir. Ayrıca bu ihtiyaçlar birlikte karşılanmalıdır. Bütün bu ihtiyaçların karşılanacağı yer ise ailedir.

Çocuğun eğitiminde etkili olan ilk toplumsal kurum ailedir. Ailede eğitimin amacı öncelikle çocuğun aile ortamına uyumunu sağlamaktır. Bu ortamda gözünü açtığı andan itibaren öğrenmeye ve keşfetmeye başlayan çocuk, annesinden, babasından ve kardeşlerinden pek çok bilgi, beceri, alışkanlık ve davranış öğrenmektedir. Çocuğun, çocukluk hayatının büyük bir bölümü aile içinde geçmektedir (Kızılloluk , 2013).

Aile içinde sağlanan sevgi, şefkat ve güven ortamını başka yerlerde sağlamak oldukça zordur. Anne sevgisinden uzak olan bir çocuk diğer bütün ihtiyaçları giderildiği halde dokunma ve sevme ihtiyacı doyurulmadığı zaman sağlıklı bir insan özelliği göstermekte güçlük çekebilir (Yavuzer, 2010).

Anne sevgisinin yanında çocuk için bağlılıkta önemli bir durumdur. Anne ve çocuk arasındaki bağlılık hamilelikle beraber başlar. Bebek, annesine dokuz ay

boyunca onu hayatta tutacak olan kordon ile bağlıdır. Fiziksel açıdan doğumla birlikte bu bağ kesilir ancak ruhsal ve duygusal olarak ömrünün sonuna kadar devam eder. Anne çocuk ilişkisinin ve doğumla birlikte oluşan bağın zamanla merhamete ve sevgiye dönüştüğü görülür.

Tarihsel sürecin ilk dönemlerinde çocuğun, pek önem verilen, pek sevilen ve üzerinde durulan bir konumda olmadığı görülmektedir (Tan, 1989).Öyle ki çocuğa şefkat ve sevgi gösterilirse ahlaksız olacağı düşünülmüştür. Çocuğun iradesinin zayıf olduğu kabul edilmiş ve eksik bir yetişkin olarak görülmüştür. Sevginin ve şefkatin çocuğa zarar verdiği savunulmuştur (Badinter, 1992, s. 39).Günümüzde toplumda durum değişerek çocuk hak ettiği değeri kazanmaya başlamıştır. Geleceğin teminatı olarak nitelendirilen çocuk toplum için büyük bir önem taşımış ve kültür aktarıcısı olarak görev üstlenmiştir. Çocuğun aile içinde ve toplumdaki konumu değişmiştir. Toplumun çocuğa bakış açısı değişmiş ve çocuk toplum için önemli hale gelmiştir. Toplum giderek çocuğa daha fazla değer vermiş ve çocuğu eğitmek için aileye birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluklardan biri de çocuğun topluma uyumunu sağlamaktır. Bu doğrultuda aile çocuğa toplumsal değerleri ve normları öğretir. Amaç çocuğun sosyalleşmesi ve topluma yararlı biri haline gelmesidir. (Kızılloluk , 2013).

Aile bulunduğu kültürün ve toplumun bir parçasıdır. Her aile çocuğu kendi değerleri doğrultusunda eğitir. Çocuk, ailenin bir ögesi olarak maddi ve manevi bütün değerleri gelecek nesillere aktarma görevini üstlenir. Çocuk bu görevi yetişkin bir birey olduğu zaman aile içinde anne ya da baba olarak sorumluluk aldığı zaman yerine getirir. Böylece bir yetişkin olarak çocuklukta temelleri atılmış olan bilgi birikim ve değerlerini kendi çocuğuna aşılar. Bu süreçte toplumun devamlılığı sağlanmış olur.

Anne baba ve çocuk sürekli birbirleriyle etkileşim halindedir. Anne-çocuk veya baba-çocuk ilişkileri çocuğun karakterinin şekillenmesinde oldukça etkili bir faktördür. Çocuk anne babası aracılığıyla dünyayı tanımaya ve insanlara güven duymaya başlar. Bir taraftan güvenli ilişkiler kuran çocuk bir taraftan da ilk öğrenmelerini, ilk hayat deneyimlerini gerçekleştirir. Güvenle devam eden iletişimle beraber çocuk, yaşadığı toplumun sosyokültürel özelliklerini benimseyerek toplum kurallarının

varlığını kavrar. Toplumsal yapının ögelerinden biri haline gelir. Ailenin temelini oluşturduğu toplumsal bütünü gelişmesine ve ilerlemesine yardımcı bir öge olarak hayatına devam eder.

c) Anne

Ailenin kurucu unsurlarından olan kadın için eş rolü, aile ve toplum içindeki belirleyici rollerden biridir. Kadına ailenin bir üyesi olarak büyük rol ve değer atfedilmektedir. Kadın bu değerini aileyi bir arada tutma aile üyelerine bakma, sevgi ve şefkat gösterme, aile üyelerinin iyiliğini isteme gibi özelliklerinden dolayı almaktadır. Evi yuva yapan aileyi birbirine bağlayan kadındır. Kadının aile içinde anne, kız kardeş, kız çocuk gibi pek çok sıfatı vardır. Bu sıfatlardan en önemlisi anne olmasıdır. Ailedeki sıcaklığın, samimiyetin ve sağlıklı aile ilişkilerinin temelinde anne vardır. Bu sebeple ailede yapıcı unsur niteliği taşıdığı görülür (Ergan , 2002).

Ocağın yakışığı odun evin yakışığı kadındır, Yuvayı dışı kuş yapar atasözlerinde olduğu gibi, kadının sağlam bir aile yapısının oluşmasında yerinin olduğu söylenebilir (Kurt, 1997). Bu anlayışla bakıldığında ailede kadına birtakım görev ve sorumluluk düşmektedir.

Üstlendiği sorumlulukların başında gelen annelik için kadın pek çok şeyden fedakârlık eder. Birçok zorluk ve sıkıntıyla özverili bir şekilde mücadele eder. Çocuğu en iyi şekilde yetiştirme çabası içine girer. Acıktığında karnını doyurur, yaralandığında yaralarını sarar ve uykusuz kalır. Yeri geldiğinde kendi ihtiyaçlarını erteleyebilir. Bunları hep çocuğun iyiliği için yapar. Annelik bu sebeple kadın için önemli ve kutsal bir görev haline gelir.

Aile içinde çocuklar sağlıklı bir şekilde yetişebilmek ve gelişimlerini sürdürebilmek için anneye ihtiyaç duyarlar. Sağlıklı gelişim ve beslenme çocuk için gereklidir. Çocuğun beslenmesini sağlayan, ona bakan annedir. Annenin çocuğun hayatında önemli bir yeri vardır. Çocuk doyurulması gereken fizyolojik, psikolojik ve duygusal olmak üzere pek çok ihtiyacı için anneye muhtaçtır. Çocuğun bedensel gelişimi ve sağlıklı büyümesi için annenin çocuğunu emzirmesi önemlidir. Anne çocuğu belli bir yaşa geldikten sonra fizyolojik olarak beslemez ama psikolojik olarak

duygusal olarak beslemeye devam eder. Anne, çocuğa farkında olarak ya da olmayarak birtakım beceri, davranış ve değerleri kazandırır. Çocuk sevgi, şefkat, sorumluluk, saygı, cesaret ve hoşgörü gibi pek çok değeri anne aracılığıyla öğrenir. Anne ile olan yaşantıları sayesinde iyi bir insan olma yolunda ilerler. Sonuçta sağlıklı bir kişilik kazanır.

Çocuk ile anne arasındaki ilişkinin kaynağı sevgiye dayanır. Çocuğu olmasını isteyen bir anne çocuğunu cenin aşamasında kaybetse dahi bu ölümün acısını her zaman yüreğinde taşır. Her anne bu olayı yeri doldurulamaz bir kayıp olarak hatırlar. Dokuz ay sonra yeni bir çocuk dünyaya getirebilecek durumda olsa bile kaybettiği çocuğunun acısını azaltmaya yetmez. Bu durum çocuğu ölen bir annenin kalbindeki yaranın asla iyileşemeyeceğini gösterir. Annenin çocukla olan ilişkisinin derinliğini bize kanıtlar (Badinter, 1992).

Anne çocuğu sadece koruyup kollamakla kalmaz. Çocuk ve babası arasında aracıdır. Onların birbirini tanımalarını ve sevmelerini sağlar. Anne, çocuk ve çevre arasında aracıdır. Çocuğun zamanla çevresine uyum sağlamasını, çevresinde olup bitenleri anlamasını sağlar. Anne çocuk ve eğer varsa kardeşleri arasında da aracıdır. Onların birbirleriyle dengeli ilişkiler kurmasını sağlar. Çocuğun başta anne olmak üzere aile üyeleri ile kurduğu ilişkiler, gelecekte kuracağı ilişkileri de etkiler.

D. Annelik

Annelik, toplumun ve aile üyelerinin beklentileri ve ihtiyaçlarından etkilenir. Annelik, toplumsal beklentiler ve annenin bu rolü üstlenme biçimini ifade eder. Annelik toplumun beklentileri ve ailenin ihtiyaçları ile ilgili üstlendiği rolün çok daha ötesinde, çok daha yüksek bir konumda bulunur. Toplumdan topluma kültürden kültüre annenin rolü değişiklik gösterebilir.

Sözlükte annelikle ilgili iki tanım karşımıza çıkar. Birincisi anne olma niteliği veya durumu, ikincisi ise anneye yakışan davranış (TDK, 2011, s. 131).

Annelik kavramı; anne olmanın pratik gerçekliklerini ve anne olmanın önemini kapsayan bir terim olarak tanımlanabilir (Marshall, 1999).

Annelik kavramını kadın kavramıyla ilişkili bir kavramdır. Yavuzer, kadının anneliği benimseyebileceği duygusal olgunluk ve bilince ulaşmış olması şeklinde tanımlar (Yavuzer, 2010). Annelik toplumda fizyolojik, zihinsel ve psiko-sosyal olgunluk gerektiren bir görev olarak nitelenebilir.

Annelik kadının aile içinde ve toplumdaki statüsünü belirler. Annelik kadına bir değer kazandırır. Annelik topluma yararlı, toplumsal bir değer olarak kabul edilir (Badinter, 1992).

Hemen hemen bütün toplumlarda annelik kadınların yerine getirmesi gereken bir görev olarak görülür. Anneliğin bir doğası vardır ve bu sadece kadınlıkla ilgilidir. Biyolojik, fiziksel, sosyal ve kültürel faktörlerle iç içe olmasından dolayı kadınlık ile anneliği ayırmak güçtür (Wellson, 2001).

Annenin çocuğu büyük zahmetlere katlanarak karnında taşıması, onu sakınması ve gelebilecek olan her türlü maddi ve manevi zarardan koruması anneliğin esaslarındandır. Anne olarak kadın, çocuk sahibi olduğunda hayatında yeni bir devre olarak anneliğe başlamış olur. Kadın, insan neslinin devamında çok önemli görevler üstlendiğinden dolayı bu yönüyle anne insanlığın temeli ve kaynağı sayılabilir. Annelik annenin gönüllü olarak üstlendiği kutsal bir görev olması bakımından önemlidir (Sürücü, 2006).

Annelikle ilgili çeşitli kuramcılar tarafından ileri sürülen farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan bazıları anneliği biyolojik bir durum olarak, kimi kuramcılar sadece toplumsal süreçlerin sonucu olarak, kimi bir güdü kimi kuramcı ise zamanla öğrenilmiş davranış kalıpları olarak ileri sürmektedir. Dolayısıyla annelik çok boyutlu bir konudur (Erdoğan, 2008).

1. Bir Değer Olarak Annelik

Annelik, toplumun yüksek değerler ve önemli görevler yüklediği bir konudur. Annelik doğurganlıkla özdeşleştirilir. Annelik merhamet, şefkat ve sevginin varlık kazanmış halidir. Doğurganlık, eskiden beri toplumsal değerini korurken, anne sevgisi ve bakım doğal ve kendiliğinden olan davranışlar olarak kabul edilir (Lipovetsky &

Deniztekin., 1999). Oysaki annelik doğurganlığın, besleyip büyütmenin ötesinde bir durumu ifade eder.

Ailenin kurucu unsurlarından olan kadın için anneliğin ilk ve en önemli işareti anne sevgisidir. Anne sevgisi çocuğun yaşamının devam edebilmesi için gereken her şeyin karşılıksız şekilde yapılması olarak ifade edilir. Anne ve çocuk arasında kurulan bağın özü bu karşılıksız sevgiden doğmaktadır. Çocuk anneye ihtiyaç duyar ve sığınır. Anne ise çocuğu koruyup kollayarak ona gereken özeni gösterir. Böylece çocukta anne sevgisi oluşur.

Anne sevgisi, sevgiye dair yaşantıların ilki ve en önemlisidir. Çocuk ona karşı duyulan bu karşılıksız, saf sevgi sayesinde hayatta kalır ve hayatına sağlıklı bir biçimde devam eder. Bu sevgi, katıksız ve koşulsuz bir sevgidir. Karşısındakinin kusurlarına rağmen onu sevme, bencil olmama, daha çok onun iyiliğini düşünme şeklinde ortaya çıkan sevgi olarak ifade edilebilir. Temelleri eski Yunana dayanan ve agape şeklinde tanımlanan bu sevgi türü bir anlamda ilahi sevgiye işaret eder (Templeton, 1999; Post, 2002). Bu sevginin kaynağı ilahidir. Bu sevgi annenin çocuğa emek vermesine, ona iyilik yapmasına ve onun tüm ihtiyaçlarını karşılamasına sebep olur. Her zaman karşısındakini daha fazla düşündüğünden anne sevgisi sevgilerin en büyüğü, duygusal bağların en kutsalı olarak kabul edilir (Fromm, 1982, s. 66).

Anne sevgisinin iki yönü vardır. Süt, anne sevgisinin birinci yönünün, bakım ve ilginin sembolüdür. Anne bebek doğduğunda sütünü ve sıcaklığını verir. Ancak anne sütü ve bakım tek başına yeterli gelmeyebilir (Fromm, 1982, s. 65). Annenin görevi sadece çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Emzirme sürecinde oluşan duygusal ortam da çok önemlidir. Araştırmalar, süt verme sırasında sevgi göstermeyen ve sert davranan annelerin çocuklarının uyumsuz olduğunu ortaya koymaktadır (Yavuzer, 2010). Bu durum anne sevgisinin ikinci yönünün önemini bize vurgulamaktadır. Anne sevgisinin bu yönü çocuğa verilen yaşama sevincidir, karşılıksız sevgidir, mutluluktur. Bu durum çocuğun tüm kişiliği üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Çocuğa yaşama sevinci aşılama ve verilen karşılıksız sevgi sağlıklı bir kişilik için gereklidir (Fromm, 1982).

Emzirme süreci anne ile bebek arasındaki bağılılığı pekiştiren bir süreçtir. Doğumdan sonraki süreçte çocuğun beslenmesi de anneye aittir. Çocuk anneden besinlenendir. Anne ile çocuk arasındaki ilişki ve iletişim noktasında kültür ve değer sistemlerinin etkisi büyüktür. ‘Anne sütü’ çok geniş anlamda kullanılmıştır. Anne sütü bir besleyicidir. Ama kültür değerleri açısından bakıldığında anne sütü sevgidir, sağlam değerler geleneğidir, tertemiz davranışlar örneğidir. O kirliliğin değil temizliğin, haramların değil helallerin timsalidir. Ananın ak sütü gibi helal olma deyimini bu durumu açıklayan en güzel örneğini teşkil etmektedir (Kurt, 1997).

Annenin çocuğa sunduğu kucaklayıcı ortam sayesinde ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde karşılanmasıyla çocuk kendini değerli bir varlık olarak hisseder ve sağlıklı bir benlik algısı oluşur. Kendilik duygusu oluşur. Kendisini ve çevresindeki insanları sevmeye başlar. Çevresini güvenli olarak algılar. Çocukta güven duygusunun temelleri atılmış olur. Bebeğin etkileşime girme isteklerinin anne tarafından reddedilmesi onun güven duygusundan yoksun kalmasına neden olur. Bu durumda bebek anne yerine geçen ve kendisine gerekli özeni gösteren insan kimse ona bağlanır. Bir nevi bebek kendine emek veren ve seven insanı seçmektedir.

Bebekle bu süreçte birlikte olan ona ilgi ve sevgi ortamı oluşturan kişi bebeğin iletişime açık olduğu kişidir. Burada çocuğun biyolojik anne dururken, emek veren, anne yerine geçen yetişkine bağlandığı görülebilir. Çocuk emeğin karşılığını vererek genelde kendisini doğuran biyolojik anneyi değil kendisine emek veren yetişkini anne yakınlığında gördüğü için ona anne diye hitap edebilir. Bakıcısına anne diyen çocuklar buna örnek gösterilebilir ya da teyze, babaanne ve benzeri yakınlıkta olan kişilerin baktığı çocukların örnekleri de verilebilir (Yavuzer, 2010). Bu durum anneliğin çocuk tarafından yüklenen anlamlara göre şekillendiğinin de bir örneğidir. Aslında annelerin çocuklara harcadığı zamanın niteliği ve kalitesi önemli bir etkidir. Bakıcı ile daha çok zaman geçiriyor diye çocuk her bakıcıyı anne olarak algılamayabilir. Gerekli olan sevgi aktarımı ve güven ortamının oluşması, çocuğun kendi ile ilgilenildiğini hissetmesidir.

Güvenlik teorisinin temel prensiplerinden biri bebek ve küçük çocukların alışılmadık durumlara atılmadan önce ebeveynlere güvenli bir bağılılık geliştirmeye

ihtiyaçları olduğudur. Bağlanma kuramcılarında Bowlby'e göre zihinsel olarak sağlıklı büyümek için bebek ve küçük çocuk annesiyle veya kalıcı olarak anne rolünde olan birisiyle sıcak, yakın ve devamlı olan bir ilişki içinde olmalıdır (Demirdağ, 2017).

Bebeğin ya da küçük çocuğun kendine bakan insana olan ilgisinin ve sevgisinin kaynağını sıcak, yakın ve devamlı olan ilişki olarak yorumlamak mümkündür. Çocuk onu doğurana değil ona sevgi gösteren ve emek veren kişiyi anne olarak görüp, ona bir anlam, bir değer yüklemektedir.

Annelik değeri toplumun her kesiminde ve her yaş grubu için aynı ölçüde önemli görülür. Çocuk yetiştirirken annenin veya annenin yerine geçen başka bir insanın gösterdiği sevgi, verdiği emek ve yaptığı fedakarlıklar annelik değerinin benimsenmesinde önemli etkenler olarak görülür. Annelik değerinin önemini ve anneye gösterilen saygıyı belirten uygulamaların kapsamlı ve canlı olması buna bağlanabilir. Mesela anneler günü babalar gününe nazaran ülkemizde daha canlı kutlanmaktadır (Tezcan , 1974, s. 89).

Annelik değeri, annenin çabası, emeği ve fedakarlığı ile ortaya çıkan koşulsuz sevgi ve bağlılık şeklinde kendini gösteren davranışlar bütünü olarak ifade edilebilir. Çocuk için bağlanmanın ya da sağlıklı bir biçimde anne-bebek etkileşiminin oluşması için de gereken budur. Anneler hem annelik değerinden etkilenirler hem de bu değeri gelecek nesillere aşılama çabasıyla çalışırlar. Böylece toplumda saygı ve sevgi görürler.

Kültürümüzde ve geleneklerimizde yer etmiş birçok değer arasında, kadın, anne olarak en yüce mevkiye oturtulmuş ve hep saygı görmüştür. Bu durumun en önde gelen sebeplerinden biri dini inançlardan kaynaklanır. Hristiyanlıkta İsa'nın annesi Meryem kutsaldır. İslam dininde de anneliğe kutsallık atfedilir. Bir hadiste, "Cennet annelerin ayakları altındadır" buyrulmaktadır (Nesai, s. cihad 6). Bu bağlam bir değer olarak anneliğe verilen önemi vurgulamaktadır. Başka bir hadiste de iyiliğe layık olma ve onu hak etme konusunda anne hakkının öncelendiği görülmektedir. Hz. Peygambere biri gelerek; "Ey Allah'ın Resulü, kime iyilik yapayım? diye sordu. Buyurdular ki, "Annene". Sonra kime diye tekrar sordu, tekrar "Annene" dedi. Sonra kime diye tekrar sordu yine "Annene" dedi. Sonra kime diye 4.kez sorulunca "Babana, sonra da

yakınlarına ve yakınlarına” diye cevap verdi (Buhari, s. Edeb 2). İslam düşüncesinde anne hakkının çok büyük olması anneye olan sevginin ve güvenin de temel kaynağıdır.

Toplumun devamı ve sosyokültürel değerlerin nesilden nesille aktarımı açısından annelik, değişmeyen rol ve sorumluluklar bütünüdür. Böylelikle anneliğe atfedilen kutsallık kadını başka bir konuma taşımaktadır. Kadın eğitici ve öğretici bir konumdadır. Toplumun ve insanın gelişmesi ve ilerlemesinin temelinde, bir davranış olmasından dolayı annelik, temel bir değer olarak değerler alanı içinde açıklanması gereken bir olgudur.

2. Türk Toplumunda Annelik

Türkler, ruhlarında derin bir anlayış ve insani durumlara karşı iyi niyete sahip olmak gibi değerli pek çok erdeme sahiptir (Yılmaz, 2004, s. 134). Kadına dair anlayış ve kadına verilen değer de bunun göstergesidir. Türklerin tarih sahnesinde rol aldığı en eski devirlerden itibaren Türk aile yapısı içinde kadının, eşi ile aynı hak ve hukuka sahip olduğu görülmektedir. Türk ailesinin temelinde daima eşler arasında karşılıklı saygı, sevgi ve eşitlik prensibi hâkim olmuştur.

Türk toplumunda kadının yerine dair en güzel örnekler Dede Korkut hikayelerinde görülmektedir. Bu hikayelerin en büyük özelliğini, kadında aranan meziyetlerin başında gelen anne sevgisi ve şefkati, sadakat ve an’anevi özellikler teşkil etmektedir. Dede Korkut hikayelerinde anne hakkı, Tanrı hakkı ile bir tutulmaktadır. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra da Türk kadınının toplumdaki ve ailedeki önemini kaybetmemiş, kadın bir anne olarak evinin temel direği, erkeğinin yardımcısı olarak algılanmaya devam etmiştir (Binark, 1970).

Çocuk yetiştirmek, onlara sağlam kişilik kazandırmak ailenin görevleri arasında yer alır. Türk ailesinde özellikle anne, daha yavrusunu karnında hissettiği andan itibaren onu her türlü kötülükten ve haramdan sakınma konusunda büyük özen gösterir. Çünkü çocuğun haram lokma ile beslenmesini onun kişiliğini etkileyeceğine inanılmaktadır (Kurt, 1997).

Türk toplumunda anne-kadın çekirdeği etrafında şekillenen aile kurumu toplumsal yapının sağlam ve yapıcı hücrelerini oluşturur. Türk kadını her haliyle, duyuş ve düşünce ile milli damgasını taşıyan bir varlık olarak ortaya çıkar (Binark, 1970).

Kültürümüzde, sevgi, şefkat ve özveri gibi kavramlar üzerinden annenin toplumdaki yüksek konumuna işaret eden çok sayıda güzel söz ve atasözü vardır. “Ana başta taç imiş, Her derde ilaç imiş, Bir evlat pir olsa da, Anaya muhtaç imiş”. “Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz”, “Ana evladından geçmez” ve “Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar” bunlardan bazılarıdır. Türkler kutsal olan ve önem verdikleri haklara ‘ana hakkı’ diyerek neredeyse ‘Tanrı hakkı’ ile bir tutarlar. Atasözlerinde görüldüğü üzere kadın ana/anne kimliği ile kutsallaştırılmış bir varlık olarak kabul edilir (Akbalık, 2013).

Atasözlerinde annenin aile ve toplum içindeki yerine ve görevlerine değinilmektedir. Türk ailesinde annenin, çocukların terbiyesinde de söz sahibi olduğu görülmektedir. “Çocuğa iyi-kötü huy anadan gelir”. Çocukları esas itibarıyla anne yetiştirdiği için çocukların ahlak yapılarının ve karakterlerinin şekillenmesinde anne mirası son derece önemlidir (Akbalık, 2013).

Özellikle çocuğunun eğitiminde ve karakterinin şekillenmesinde anne belirleyici rol oynayarak çocuğa model olur. Çocuk anneyi gözlemler. İyi bir insan olmanın gereklerini, neyin iyi neyin kötü olduğunu kavramaya çalışır. Annenin çocuğu üzerinde terbiye hakkı vardır. Anne çocuğa terbiye verirken çocuğun iyi bir insan olması için çaba gösterir. Annenin çocuğu için herhangi bir art niyet beslemesi söz konusu değildir. Anne yaptığı her şeyi çocuğun iyiliği için yapar ve çocuk bundan incinmez. “Ananın bastığı yavru incinmez. (Akbalık, 2013).

Toplumlarda önemli gördükleri kavram ve değerlere saygısızlık yapılmasına müsamaa göstermez bu kavram ve değerleri maddi manevi gelebilecek her türlü zarardan mümkün mertebe korumaya çalışırlar. Bu durumun bizim toplumumuz için de geçerli olduğunu örnekleriyle görebiliriz. Bu hususu konumuz bağlamında ele alacak olursak annelere yönelik bir hakaret son derece aşağılayıcı ve kabul edilemezdir. Çünkü annelik değeri birçok toplumda olduğu gibi toplumumuzda da büyük bir öneme sahiptir.

3. Bebek İçin Annelik

Annelik, ancak anneliği kabullenmek olgunluğuna ve bilincine ulaşıldığında gerçekleşebilir. Çünkü bir bebeğin ona annelik yapabilecek bir insana ihtiyaı vardır. Bu ihtiyaç sadece fizyolojik değil aynı zamanda psikolojik bir ihtiyaçtır.

Anne ile bebek arasında Anne ile bebek arasında karşılıklı bir ilişki, sevgi bağı olur. Anne ile bebek arasında doğumdan hemen önce başlayan ve doğumdan sonraki aylarda gelişen bu bağ ilişkilerinin en önemli evresi olarak ortaya çıkar. Yeni doğan bebek için anne çok önemlidir. Yeni doğan bebek anneyi önceleri bedeninin bir parçası olarak algılayabilir (Yavuzer, 2010).

Sonraları bebek, dış dünyanın farkına varır ve anneyi de kendisinden ayrı bir insan olarak algılayarak anneye bağlanmaya başlar. Emzirme diye adlandırılan ve çocuğun anneden besinini karşıladığı bu süreçte anneye temas ve yakınlık gelişir. Emzirme süreci anne ile bebek arasındaki bağlılığı ve iletişimi pekiştiren bir durum olarak karşımıza çıkar.

Emzirme sadece yeni doğan bebeği beslemek değil aynı zamanda annenin bebeği araması, özlemesi ve sevmesi şeklinde psikolojik ihtiyacının da giderilmesi olarak ifade edilebilir. Anne bebeği kucağına alarak, onu sevip okşayarak bağlanmanın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Bu şekilde sıcak ve sevecen bir ortamda istenen sağlıklı ve başarılı etkileşim kendiliğinden olur (Yavuzer, 2010).

Yaşamının ilk yıllarında bebeğin psiko-sosyal görevi güvenmeyi öğrenmesidir. Temel bir duygu olan güven duygusunun oluşması için bebeklik döneminde annenin beslenme, uyku ve temizlik gibi bebeğin ihtiyaçlarını belirli bir düzen içinde karşılaması gerekmektedir. Özellikle ilk iki yıl içinde anne ve ocuk arasındaki duygusal ilişkiler gelişmenin ilk on sekiz ay içindeki eğitim biçimi, çocukla kurulan duygusal ilişki ve çocuğu yetiştirme biçimi çocukta güven ya da güvensizlik duygularının temelini oluşturur. Bu temellerin atıldığı süreç olan emzirme, anne ve ocuk arasındaki ilişkinin temellerinin atıldığı ilk heyecan verici süreçtir. Fizyolojik ve psikolojik olarak anne sütü ile beslenme, biberonla beslenmeye oranla anne ocuk birlikteliğinde çok daha etkilidir (Yavuzer , 2001).

Annenin besleyerek, okşayarak ve oynayarak kurduğu diyalog ‘duygusal doyum’ sağlanmasına anne ve çocuk arasında adete bir köprü oluşmasına zemin hazırlar. Başarılı bir anne çocuk ilişkisi bebeğin doğal davranışlarına anne tarafından geliştirilen cevapla başlamaktadır (Yavuzer , 2001).

Bebek on iki ay boyunca anneye tamamen bağımlı olmaya devam eder ve daha sonra yavaş yavaş bağımsızlaşmaya başlar. Bu dönemden sonra çocukluk dönemi başlar. Ancak hala anneye ihtiyaç her anlamda devam eder. Çünkü anne ve çocuk ilişkisinde bir taraf, sürekli yardıma ihtiyaç duyarken öteki taraf istenen yardımı vermeye hazır haldedir.

4. Çocuk İçin Annelik

Çocuk için öncelikle ve özellikle anne sevgisi gerekmektedir. Çocuğun bakımı yapıldığı ve diğer ihtiyacı giderildiği halde sevgi ve şefkat ihtiyacı giderilmez ise çocukta psikolojik ve sosyal yönden eksiklikler görülebilir. Çocuk sevgiyi ilk olarak anneden koşulsuz bir şekilde öğrenir. Aile ortamında ve annesi tarafından kendine değer verildiğini hisseden, yaptığı her işte desteklenen ve ihtiyaçları karşılanan çocuk sosyal yaşama kolayca uyum sağlayabilir.

Anne sevgisinin özü, çocuğun büyümesi için annenin gereken özeni göstermesinde yatar. Aksi taktirde annenin ve sevginin yokluğundan dolayı çocuk duygusal, bedensel, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşayabilir ve bu durum çocuğun birçok sıkıntıyla yüzleşmesine sebep olabilir. Bu durum çocuğun kişiliğinin gelişimini de olumsuz yönde etkileyebilir (Cebeci, 2009)

Çocuğun kişilik gelişiminin sağlıklı bir biçimde tamamlanması ve sağlam bir karakterinin olması topluma uyum sağlaması açısından çok önemlidir. Sağlam karakter yapı itibariyle bir insana tutarlı ve mantıklı olmayı ve topluma uyum için gerekli olan davranışların temelini kazandırabilir. (Fromm, 1993). İyi bir karakter ise çocukluk yıllarında oluşmaya başlar.

Anne sevgisinin yanında çocuk için güvenli bağlanmak da önem taşımaktadır. Güvenli bağlanma anneye bağlıdır. Güvenli bağlanma çocuğun ömrünün sonuna kadar

devam edebilir. Ancak bu bağlanmanın sağlıklı şekilde oluşması ve sağlam temeller üzerine oturtulması gerekmektedir.

Ericson'a göre, ilk on sekiz aylık süreç içinde çocuğun bağımlılık ihtiyaçları anne tarafından karşılandığında çocuk kişilik gelişimi bakımından özerlik evresine hazır hale gelebilir. Bundan sonraki süreçte çocuk için anne, çocuğun bağımsızlığını isteyen ve destekleyen bir anlayışla hareket etmelidir. Aksi halde çocuk anneye bağlı biçimde yaşamını sürdürerek kendisinin yapması gereken işleri bile gerçekleştirme konusunda zorluk yaşayacaktır (Yavuzer , 2001). Bu durum anne içinde çocuk içinde kötü sonuçlar doğuracaktır. Anne sevgisi özveri isteyen, sevilen kişinin mutluluğundan başka bir beklentisi olmayan, ona her şeyi vermeyi gerektiren bir göreve dönüşecektir. Çocuk ise neredeyse tamamen bağımsızlığını kaybederek anneye bağımlı hale gelecektir.

Annenin çocuğunu sevgi, sabır ve çaba göstererek eğitmesi ve ona iyi bir rol model olması gerekmektedir. Çocuk kazandığı güven duygusu ile anneye bağlanır ve annesini gözlemler. Anne çocuk için bir öğretmendir. Çocuk annesiyle beraber dünyayı tanımaya, ahlaki yargılarının temellerini oluşturmaya başlar. Anne çocuğa sahip olduğu ve inandığı değerleri aktararak bir temel oluşturmaya ve terbiye vermeye çalışır. Çocuk neyin doğru neyin yanlış olduğunu annesi aracılığıyla öğrenmeye başlar. Bu şekilde çocuk anne tarafından bir anlamda hayata hazırlanır ve bu durum çocuk ile anne arasındaki bağ sürdükçe devam eder.

5. Temel Eğitim Çağındaki Çocuk İçin Annelik

Eğitimde davranışların yerleşmesi için etkili yöntemlerden bir de iyi bir model olmaktır. Eğitimin ilk önemli basamağı anne kucağı olduğu için çocuk açısından annenin iyi bir örnek olması da olumlu davranışların yerleşmesine zemin hazırlar.

Temel eğitim çağındaki çocuğun ilk yılları somut düşünme, son birkaç yılı da soyut düşünme dönemini geçirdiği yıllar olarak karşımıza çıkar. Bu yıllar bir anlamda anne ve babanın çocuğa aşıladığı değerlerin yanında, çocuğun daha etkin olduğu ve kendi değerlerinin daha fazla önem taşıdığı dönem olarak ifade edilebilir. Bu

dönemdeki çocuklar için bireysel kimliklerinin oluşmaya başladığı ve kim olduklarının farkına vardıklarını söylemek yerinde olur (Yavuzer , 2011).

Özellikle bu dönemde çocuk için iyi bir rehber olunması çocuğun okuldaki ilişkilerinde ve okula uyumunda etkili olabilir. Bu dönemdeki çocuk için annenin, rol model olarak iyi davranışlar sergilemesine yardımcı olması gerekir. Böylece çocuğun yeni arkadaşlıklar kurarak ve yeni şeyler keşfederek başarı duygusunu tadabilmesi mümkün olabilir. Annelerin çocukları için bu dönemde daha çok rehber niteliğinde olması gereklidir. Anne, çocuğa rehber olarak benlik saygısını destelemelidir. İyi bir anne, çocuğun bireyselleşmesine ve bağımsızlaşmasına olanak sağlayan bir ortam oluşturur. Çocuğun sorumluluk duygusuna sahip olmasına öncülük eder, çocuğun yapması gerekenleri kendisinin yapması için çocuğu teşvik eder.

Temel eğitim çağındaki çocuk meraklı, ilgili, kendisine özgü kişilik ve zekâ özelliklerine sahip, bağımsız ve öğrenmeye hazır bir çocuktur. Bu dönemde çocuk çaba gösterdiğinde anne ve baba tarafından desteklendiğinde başarı duygusunu yaşar bu sebeple çocuğa önemsendiği hissettirilmelidir (Yavuzer , 2011).

Çocuk okula başladığında kendini tamamen alışık olmadığı yeni durum içinde bulur. Okula başlayan çocuktan beklenen birtakım sorumluluklar vardır. Çocuktan bu dönemde tam anlamıyla okul arkadaşlarıyla iş birliği ve uyum içinde olması, aynı zamanda da derslerine ilgi göstermesi ve sorumluluk alması beklenir. (Adler, 1996, s. 135).

Çocuk büyüdükçe aile ortamından, anne kucağından çıkıp dış dünyaya açılır. Toplum ve çevreyle olan ilişkilerinde artış gözlenir. Tek başına toplumda bağımsız bir birey olma yolunda ilerler. Çevresiyle geçirdiği yaşantılar aracılığıyla daha çok topluma ait bir insana dönüşmeye başlar. Kendi kararlarını vererek, kendine ait bir sosyal hayata ve sosyal çevreye kavuşur. Bu dönemde çocuk okul arkadaşları edinir. Yeni kurduğu arkadaşlıklar çocuğa yeni yaşantılar kazandırır. Öğretmenlerde bu dönemde devreye girer. Çocuk öğretmenliğinin rehberliğinde bilgi ve beceri kazanır. Çevresindeki ilişkilerde artış olurken anne ile olan ilişkilerinde azalma gerçekleşir.

Temel eğitim dönemini kapsayan bu süreçte çocuğun anne ile arasında olan fiziksel ve duygusal bağlarda azalma gerçekleşmesine rağmen kişiliği ve topluma uyumu konusunda annenin etkisi önemini korumayı sürdürür. Çocuk için dış dünya, anne aracılığıyla öğrenilenler ve çocuğun edindiği yaşantıların birleşimiyle oluşmaktadır.

Gerek çocukluk yıllarında gerekse okul yıllarında annenin vermiş olduğu eğitim, anne aracılığıyla gerçekleşen öğrenmeler temel eğitim çağındaki çocuğun kişilik özelliklerini belirler. Aynı zamanda da değerleri öğrenme ve kazanma kabiliyetini oluşturur.

Temel eğitim çağındaki çocuk için anne demek, bu süreçte değişim ve gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamasını sağlayacak ve benlik algısına olumlu katkı sağlayacak yardımcı bir unsur demektir. Bu dönemde çocuğun kendisinin bir şeyleri yapmasına, başarı duygusunu tatmasına, girişken olmasına, sosyalleşmesine ve olumlu ilişkiler geliştirmesine yönelik adımlar atılırsa çocuk yetişkinliğinde sağlıklı ve iyi bir birey olarak topluma fayda sağlayacak ve kendini içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak algılayacaktır.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması, veri toplama araçlarıyla elde edilen verilerin çözümlenmesinde yararlanılan yöntem ve tekniklerin açıklamalarına yer verilmiştir.

A. Araştırma Modeli

İlkokul 4.sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırma nitel yöntem kullanılarak yapılan bir çalışmadır. Bu araştırma için nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) tercih edilmiştir. Bize tamamen yabancı olmayan aynı zamanda tam olarak kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan araştırmalar için olgu bilim (fenomenoloji) elverişli bir zemin oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikte bir açıklamaya indirgemektir. Fenomenolojik araştırma bir fenomen ya da kavramla ilgili deneyimlerin ortak anlamını ifade eder (Creswell, 2013, s. 77). Fenomenolojik desen etkili, duygusal ve sıklıkla yoğun insan deneyimlerini çalışmak için uygundur (Merriam, 2015, s. 26). Bu çalışmada ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin çizdikleri resimler yoluyla annelik değerine yükledikleri anlamlar belirlenmeye çalışıldığından araştırma fenomenolojik desenle desenlenmiştir.

B. Çalışma Grubu

Araştırma 2018–2019 eğitim-öğretim yılında Erzincan ili Üzümlü ilçesinde bulunan bir devlet okulunda 09.04.2019 / 30.04.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu ölçüt örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel yapı önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır. Ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi, önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi de kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışma grubunun seçiminde önceden belirlenmiş bir dizi ölçüt

kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu bağlamda araştırmada Ahıskalı öğrenciler için “Rusya ve Ukrayna’dan gelmiş olma”, “Erzincan ili Üzümlü ilçesinde ikamet etme”, “annesi yaşıyor olma” ve “çalışmaya katılmaya gönüllü olma” ölçütleri dikkate alınarak çalışma grubu şekillendirilmiştir.

Çalışma grubunu Erzincan ilinin Üzümlü ilçesindeki bir devlet okuluna 09.04.2019 / 30.04.2019 tarihleri arasında düzenli ve sürekli olarak devam eden ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrenciler aynı zamanda çalışma gurubunun seçimindeki ölçütleri taşıyan öğrencilerdir. Temel ölçütler doğrultusunda gönüllülük esasına dayalı olarak çalışma gerçekleştirilmiş, etik ve gizlilik ilkelerine özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda Erzincan ili Üzümlü ilçesinde yer alan bir devlet okulunda eğitim öğretime devam eden öğrencilerden toplam 64 (Ahıskalı=32, Üzümlülü =32) öğrenci cinsiyete göre eşit dağılım oluşturarak çalışma grubunda yer almıştır.

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Dahil Edilen İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerine İlişkin Genel Özellikler

DEMOGRAFİK BİLGİLER	KIZ	ERKEK	TOPLAM
	F	f	f
Cinsiyet	32	32	64
Ahıskalı	16	16	32
Üzümlülü	16	16	32
Doğduğu Yıl			
• 2008	10	10	20
• 2009	9	11	20
• 2010	15	9	24

Anne Öğrenim Düzeyi			
• Okur-yazar değil	-	1	1
• İlkokul Mezunu	15	13	28
• Ortaokul Mezunu	9	10	19
• Lise Mezunu	6	3	9
• Üniversite Mezunu	2	5	7
Anne Meslek Durumu			
• Çalışıyor	7	13	20
• Çalışmıyor	25	19	44
Kardeş Sayısı			
• Bir	6	4	10
• İki	17	10	27
• Üç	5	10	15
• Dört	1	6	7
• Beş ve üzeri	3	2	5
Ailenin Yaşam Biçimi (Türkiye' de)			
• Çekirdek Aile	23	21	44
• Geniş Aile	9	11	20
Akademik Başarı Durumu			
• Yüksek	10	7	17
• Orta	12	5	17
• Düşük	10	20	30
Sınıf Şubesi			
• A	8	9	17
• B	9	12	21
• C	15	11	26

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmacı, Erzincan ili Üzümlü ilçesindeki bir devlet ilkokulunda öğrenimine devam etmekte olan ve ölçütlere uyan 32’si kız, 32’si erkek olmak üzere toplam 64 öğrenciye ulaşmıştır. Bu öğrencilerden 32’ si Ahıskalı 32’si Üzümlülü olarak gruplandırılmıştır. Bu öğrencilerin 17 tanesi akademik olarak

yüksek, 17 tanesi akademik olarak orta ve 30 tanesi akademik olarak düşük başarı düzeyine sahip öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmaya 4/A şubesinde 17, 4/B şubesinde 21, 4/C şubesinde ise 26 öğrenci katılım göstermiştir. Araştırmaya katılan öğrenci annelerinin meslek durumuna bakıldığında, 20 öğrenci annesinin çalışmakta, 44 öğrenci annesinin ise ev hanımı olup, diğer herhangi bir meslek grubunda çalışmadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan 27 öğrencinin 2 kardeşi, 15 öğrencinin 3 kardeşi, 10 öğrencinin 1 kardeşi, 7 öğrencinin 4 kardeşi ve 5 öğrencinin ise 5 ve üzeri sayıda kardeşi bulunmaktadır.

Anne öğrenim düzeylerine bakıldığında, okur-yazar olmayan bir anne dışında, ilkokul mezunu 28, ortaokul mezunu 19, lise mezunu 9, üniversite mezunu 7 anne olduğu belirlenmiştir.

Ailelerin Türkiye'deki yaşam biçimine bakıldığında, çekirdek aile yapısının hâkim olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 44 ailen vardır. Bunun yanında akrabalık bağları farklı ama birlikte yaşayan 20 ailenin var olduğu tespit edilmiştir.

C. Veri Toplama Araçları

1. Öğrenci Resimleri

Öğrencilerin hiçbir müdahale ve yardım olmadan kendilerinin yaptıkları resimler veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Öğrenciler kendilerine verilen pastel boyalarla özgür bir biçimde A4 boyutundaki boş kağıtlara resim yapmışlardır. Resimlerini renklendirerek arkasına açıklamalarını yazmışlardır. Bunlar resmin hikayesi olarak adlandırılmıştır.

2. Öğrenci Tanıma Formu

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerini tespit etmek amacıyla araştırma kapsamında geliştirilen bu form, cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı, anne öğrenim düzeyi ve anne meslek durumu gibi demografik bilgilerin belirlenmesi amacı ile araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

D. Verilerin Toplanması

Farklı gerekçeler nedeniyle Rusya ve Ukrayna'dan göç etmek zorunda kalan Ahıskalı öğrenciler ile Erzincan ili Üzümlü ilçesinde doğup büyümüş olan öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara ilişkin algılarının incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada verilerin toplanması ve öğrencilerle iletişim kurabilmek amacıyla araştırmacı üç kez oyun etkinliği planlamış, sosyal etkinlik olarak yüzme etkinlikleri yapmış ve sınıf öğretmenlerinden öğrencilerle olumlu iletişim geliştirmek için destek almıştır. Öğrencilere ait genel bilgiler hem öğrencilerin kişisel dosyaları incelenerek hem de araştırmacı tarafından hazırlanan öğrenci tanıma formu öğrencilere uygulanarak toplanmıştır.

Araştırmacı resim çalışmalarına geçmeden önce öğrencilerle tanışmak üzere sınıf ortamında öğrencilerle bir araya gelmiştir. Dosyalardan edinilen bilgiler doğrultusunda isim kartları hazırlanarak; araştırmacının da dâhil olduğu isim kartları hazırlama etkinliği yapılmış, etkinlik sonunda hazırlanan isim kolyeleri öğrencilerle birlikte boyunlarına takılarak kaynaşma sağlanmıştır. Öğrencilere öğrenci tanıma formu uygulanmıştır. Araştırmacı öğrencilerle tanışmak hem de formda yer alan bilgilere ulaşmak için öğrencilerle vakit geçirmiştir ve ertesi gün görüşmek üzere öğrencilerle vedalaşmıştır.

Sonraki gün öğrencilerin uygulama yapacağı sınıf ortamı öğrencilerin rahatça oturabileceği ve birbirlerinden etkilenmeyecekleri şekilde düzenlenmiş, öğrencilere pastel boya malzemesi, beyaz renk A4 kâğıdı verilerek uygulamanın birinci basamağı olan “Sence anne ne demektir, benim için resmini çizer misin” yönergesi doğrultusunda resim yapmaları istenmiştir. Öğrenciler sınıf ortamında uygulamaya alınmış süre ile ilgili herhangi bir sınırlama konulmamıştır. Resim çalışmasını tamamlayan öğrencilerin yaptıkları resimlerle ilgili hikâyeler araştırmacı tarafından “resmin hikâyesi” şeklinde bire bir kaydedilmiş ve öğrencilere kod verilerek (KA1, KA2, EA1 ve KÜ1, KÜ2, EÜ1 vs.) yazıya dökülmüştür, yönergeler doğrultusunda 64 adet resim çalışmasına ulaşılmıştır.

E. Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan öğrencilerden toplanan resimler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Son yıllarda resimler analiz edilerek yapılan araştırmalara sıkça rastlanmaktadır (Yalçın & Erginer, 2014; Ahi, Cingi , & Kıldan, 2016; Tatlı & Güngöraytar, 2017). İçerik analizinde veriler tanımlanmaya çalışılır ve bu sayede verilerin işaret ettiği gerçekler ortaya çıkarılabilir. Bu amaçla birbirine benzeyen veriler belirli kavramlarla temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, organize edilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Bu araştırmada öğrencilerin resimleri ortak özellikleri açısından incelenmiş ve benzer özelliklere sahip resimler aynı başlıklar altında toplanarak kategoriler oluşturulmuştur. Belli kategoriler altında bir araya gelen resimler birbirleriyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin yaptıkları resimlerin metaforik olarak ne anlama geldiğini çözümlenmek amacıyla alanında uzman bir çocuk psikoloğu, bir çocuk gelişim uzmanı, bir öğretim üyesi ve bu araştırmanın yazarı olan sınıf öğretmeni tarafından incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaptıkları resimler dört uzman tarafından görüş birliğine varılarak yazıya dökülmüştür. Öncelikle yapılan çizimler incelenmiş ve konusu anlaşılmayan resim olup olmadığına bakılmıştır. Öğrencilerin yaptıkları resimlerde işlenen her bir konuya isim verilmiştir. Bu aşamada bir kod listesi hazırlanmış, analizler sırasında araştırmacı tarafından tespit edilen yeni ortaya çıkan kodlar da dâhil edilerek kodlama tamamlanmış ve kod listesi son halini almıştır. Daha sonra resimler ve kodlar öğrencilerin resimler üzerinde yaptıkları yazılı açıklamalardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış ve ortak özelliklerine göre kategorilere ayrılmıştır. Belirlenen kodlar ilgili kategorilerin altına toplanarak birbirleriyle olan ilişkilerine bakılmıştır. Araştırmacıların gerçekleştirdiği analizlerin güvenilirliği için “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilerek güvenilirlik hesaplaması Miles ve Huberman (1994) formülü kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği %90 olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmada geçerliliğin sağlanması için öğrencilerin yaptıkları resimlere ve resimlerle ilgili yapmış oldukları açıklamalarına bulgular kısmında doğrudan yer verilmiş ve veriler sayısallaştırılarak gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Elde edilen veriler QSR N-VIVO 10 programı kullanılarak içerik analizine uygun olarak çözümlenmiştir. Bu çerçevede “Sence anne ne demektir, benim için resmini çizer misin” yönergesi sonucunda çizdikleri resimlerde annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik algılarına ilişkin çözümlenmeler yapılarak bir kod listesi oluşturulmuş ve bu kod listesi incelenerek yönerge sonucunda öğrencilerin yaptıkları resimlere göre kategoriler belirlenmiştir. Bu kategoriler, ilgili kategoriye temsil eden resimlerden örnekler seçilerek bulgular bölümünde sunulmuştur.

IV. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimler ortak özelliklerine göre bazı kavramsal kategoriler altında incelenmiştir ve bu kavramsal kategorilere ait bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlar, yaptıkları resimler aracılığıyla analiz edilerek açıklanmaya çalışılmış ve resimleriyle ilgili yaptıkları açıklamalardan alıntılarla doğrudan aktarılmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaptıkları resimler bazı değişkenlere (cinsiyete, kardeş sayısına, akademik başarı, anne meslek durumu vb.) göre analiz edilerek elde edilen bulgular veriler ışığında sayısal olarak sunulmuştur.

A. İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimler ve Bu Resimlerin Oluşturduğu Kategorilere Göre Elde Edilen Bulgular

Tabloda öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik düşüncelerini anlatan resimlerin oluşturduğu kavramsal kategorileri ve bu kategorilere ait belirtilme sıklıkları (f) ve yüzdeleri (%) gösterilmektedir. Her bir kategoriye oluşturan resimlere ait veriler tablolar halinde sunulmuş ve kategorilerin özellikleri öğrencilerin resimlerinden alıntılarla desteklenmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Oluşturduğu Kategoriler

Resim Kategorisi	Belirtme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Anneye Özgü Olma	15	23,4
Bağlılık Kaynağı Olma	9	14,0
Öz bakım /Güvenlik / İhtiyaç Giderici Olma /	8	12,5
Aileye Özgü Olma	6	9,37
Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma	24	37,5
Emek / Özveri / Fedakâr Olma	2	3,12
Toplam	64	100,0

Tablo incelendiğinde öğrencilerin resimlerinin 6 kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Bu kategoriler arasında öğrencilerin yaptıkları resimlerin en fazla (% 37,5) sonsuz sevgi kaynağı olma kategorisinde en az ise (% 1,5) emek / özveri / fedakar olma kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin resimleri incelendiğinde annelik değerini resimlerinde daha çok sevgi ile ilişkilendirerek çizdikleri görülmektedir.

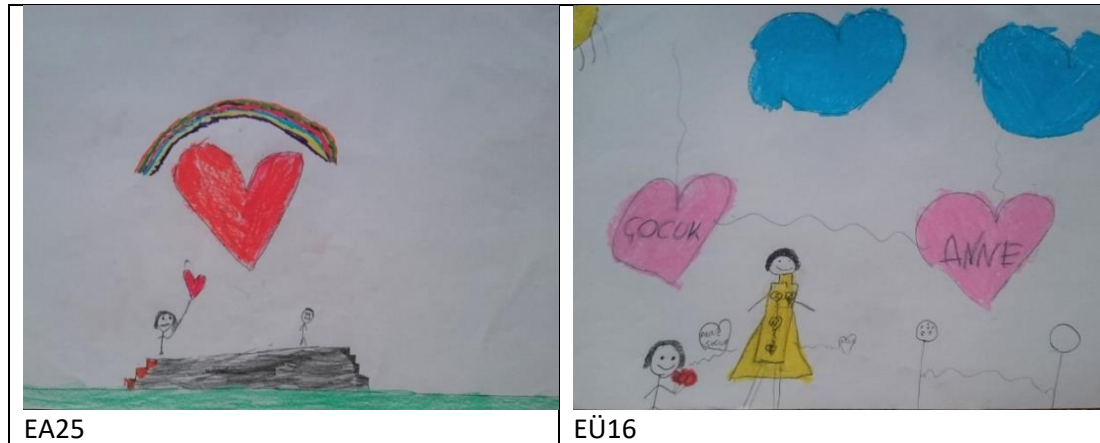
Aşağıda bu kategorilere ait olarak öğrencilerin yaptıkları resimler ve resimlerine ilişkin açıklamalar örneklerle sunulmuştur.

1. Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Bu kategori (%37,5) en fazla sayıda, 24 resim yapılan kategori olarak belirlenmiştir. Yapılan resimler incelendiğinde öğrencilerin annelik değerini sevgi unsuru olan kalplerle ifade ettiği kendilerini sevilen bir figür olarak resmettikleri ve bu sevgilerinin sınırsız olduğunu ve sonsuza kadar süreceğini açıklamalarında belirttikleri görülmüştür. Birçok öğrenci kendisini büyük bir kalp içinde resmetmiştir. Aşağıda sonsuz sevgi kaynağı olma kategorisine ait resimlerden bazılarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma	24	37,5

Şekil 2. Sonsuz Sevgi Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda sonsuz sevgi kaynağı olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

EA25: “Ben sahnede annemi bekliyorum. Gökkuşuğu var Sonra kocaman bir kalp ortaya çıkıyor. O benim kalbim. Yani anneme olan büyük sevgim. Annem de beni çok seviyor. Elinde kalpli bir balonla yanıma geliyor ve merdivenleri çıkıyor. Kalbimi görünce mutlu oluyor.”

EÜ16: “Bir tane çocuk var. Bu çocuğun bir annesi var. Çocuk annesine sevdiğini söyleyip çiçek veriyor. Annesi mutlu oluyor. O çocuk benim ve annemi dünyalar kadar seviyorum. Canım annem benim.”

EÜ12: “Ben kocaman bir kalp çizdim. İçine annemle beni koydum. Canım annem ve bu kalp annemin kalbi. Sonra da annemle benim arama bir kalp daha çizdim. Bu kalpse benim kalbim. Annemi çok seviyorum ondan böyle bir resim çizdim.

KA23: “Ben annemi çok seviyorum. Bu yüzden anneme vereceğim bir dünya çizdim. Güneş mutlu ve parlıyor. Her yerde kalpler var. Annem için bir sürü kalp çizdim. Yemyeşil bir doğa. Annem yağmuru çok sevdiği için yağmur damlaları çizdim. Çünkü bende annemi çok seviyorum. Seviyorum çünkü o benim biricik annem.”

2. Anneye Özgü Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Tablo 4’da anneye özgü olma kategorisine ait resimlerin belirtilme sıklığını ve yüzdesini göstermektedir. Bu kategoride 15 (% 23,4) resim yer almıştır. Bu kategoride yer alan resimler incelendiğinde öğrencilerin genelde kendi annelerini çizdikleri görülmektedir.

Tablo 4. Anneye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Anneye Özgü Olma	15	23,4

Aşağıda anneye özgü olma kategorisine ait resimlerden örneklere yer verilmiştir.

Şekil 3. Anneye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda anneye özgü olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

KA11: “Ben annemi melek gibi çizdim, çünkü annem melek kadar güzel ve iyi kalpli”

KA4: “Bütün anneler çok güzel”

KÜ2: “Burası bizim kapımızın önü. Annemle ben bahçede uğraşıyoruz. Bahçede uğraşmayı seviyorum. Her şey çok güzel, her şey sevgi dolu. Annem her şeyi sevmemiz gerektiğini söyler. Ben kuşları, kelebekleri, ağaçları, güneşi ve bulutları çok seviyorum zaten. Ama ben annemi hep çok seviyorum.”

KÜ1: “Bu dünyadaki en güzel kadın benim annemdir bence. Bütün anneler güzeldir ama benim annem en güzeldir. Hep güzel giyinerek işe gider ve herkes ona hep çok güzel olduğunu söyler.”

3. Bağlılık Kaynağı Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Tabloda yer alan bağlılık kaynağı olma kategorisine ait resimlerin belirtilme sıklığını ve yüzdesini göstermektedir. Bu kategoride 9 (14,0) resim yer almıştır.

Tablo 5. Bağlılık Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Bağlılık Kaynağı Olma	9	14,0

	
EA22	KÜ17
	
KA16	EÜ13

Şekil 4. Bağlılık Kaynağı Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda bağlılık kaynağı olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

EA22: “Ben koskoca dünyada sadece annemle ben varız diye düşünüyorum. Çok iyi anlaşıyoruz. Aramızda çok güzel bir bağ var. Başka insanlar olsa da etrafımızda konuşmadan da anlıyor beni. Bence hiçbir şey demesem bile okuldan üzgün geldiğimi anlıyor. Ne oldu diye soruyor bana ve beni çok iyi anlıyor. Annem benim her şeyim yani dünyam. Bu yüzden dünya resmi çizerek anlattım.”

KÜ17: “Ben kendimi ve annemi çizdim. Çünkü annem benden başkasını sevmez. Ben tabi ki en çok annemi severim. Ben annem olmadan yaşayamam. Bir yere gitse hemen özlerim. Annemden ve kendimden başka bir şey çizmedim. Çünkü annemin sözünden hiç çıkmam. Hep onu mutlu etmek isterim. Çünkü annem bana çok bağlıdır. Bense yapamaz ve çok üzülür.”

KA16: “Bana çok güzel masallar anlatıyor. Bu yüzden bütün çiçekleri vermek istiyorum. Annem beni kucığına alınca çok mutlu oluyorum. Annem saçımı okşuyor. Annem beni kucığına aldığı zaman hemen susuyorum. Bana şarkı söylüyor. Canım annem benim. Onsuz ben yaşayamam.”

EÜ13: “Annem hep yanımda olsun. Elimi hiç bırakmasın hep benimle beraber olsun istiyorum. Zaten her zaman beraberiz. Her düştüğümde beni elimden tutup kaldırsın. Hep mutlu olalım. Beni hiç bırakmasın. Resimde annemi ve kendimi çizdim.”

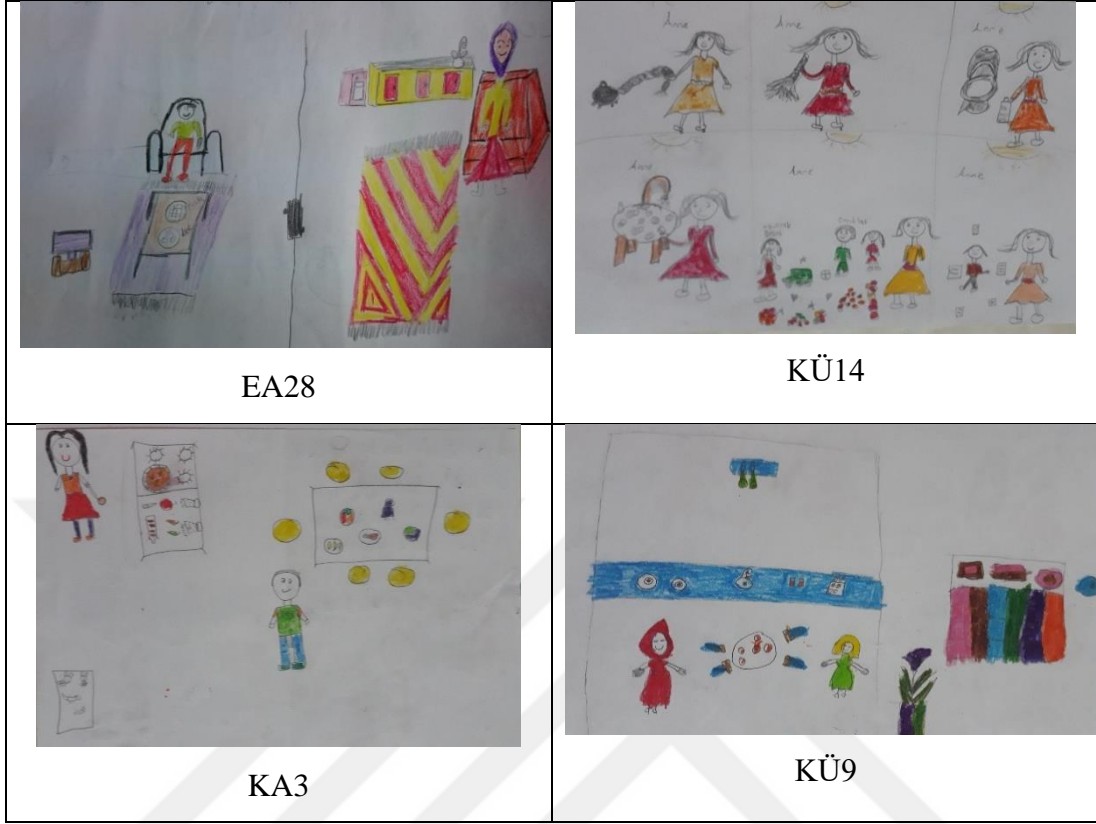
4. Öz bakım / Güvenlik / İhtiyaç Giderici Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Tablo, öz bakım /güvenlik/ ihtiyaç giderici olma kategorisine ait resimlerin belirtilme sıklığı ve yüzdesini göstermektedir. Bu kategoride 8 (12,5) resim yer almıştır.

Tablo 6. Öz bakım/Güvenlik/İhtiyaç Giderici Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Özbakım/Güvenlik Giderici Olma	8	12,5

Şekil 5. Öz bakım/Güvenlik/İhtiyaç Giderici Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda öz bakım/ güvenlik/ ihtiyaç giderici olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

EA28: “Ben salonda oturuyorum. Annem mutfakta bana patates kızartıyor. Her zaman en sevdiğim yemekleri yapıyor. Televizyon izliyorum. Televizyonda en sevdiğim çizgi film var. Ne istesem yapıyor.”

KÜ14: “Ben bu resimde aklıma fedakârlık geldiği için fedakâr bir anne çizmek istedim. Bence anneler çok fedakardır. Her işi anneler yapar ve hiç şikâyet etmezler. Evi temizlerler, toplarlar, yemek yaparlar sonra çocuklarının ödevlerini yaptırırlar. Her zaman güler yüzlü ve sabırlıdır. Kardeşlerimle oyuncakları dökeriz. Hiçbir şey demez. En zor işleri bile yaparlar. Resim kağıdına yaptığı işlerden bazılarını çizdim. Anne olmak fedakârlık isteyen bir iş. Mesela anneler aç bile olsa önce çocuklarını yediriyor.”

KA3: “Ben resimde benle annemi çizdim çünkü annem bana çok güzel yemek yapar ve bana çok iyi bakar.”

KÜ9: “Annem sofrayı kurmuş. Beni çağırıyor. Yemek yiyoruz. Annem en sevdiğim yemekleri yapmış. Annem hep sevdiğim yemekleri yapar. Ben

annemle sofrada oturur ve sohbet ederim. Bu yüzden hep mutlu olurum. Okuldan gelince hemen çay yapar ve bir şeyler hazırlar ve beraber yeriz. Aslında kardeşimde var ama o daha çok küçük o bu şekilde sofrada yiyemiyor. Annem ona sonradan mama yapıp yediriyor.”

5. Aileye Özgü Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Tabloda yer alan aileye özgü olma kategorisine ait resimlerin belirtilme sıklığını ve belirtilme yüzdesini göstermektedir. Bu kategoride 6 (9,37) resim yer almıştır.

Tablo 7. Aileye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Aileye Özgü Olma	6	9,37

Şekil 6. Aileye Özgü Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda aileye özgü olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

KÜ7: “Ben akşam yemek zamanını çizdim. Ailecek masaya oturduk yemek yiyoruz. Aile olmak çok güzel bir şey. Annem çok güzel yemekler yapmış

bize. Beraber sofrayı hazırlıyoruz. Ben anneme yardım ediyorum. Anneler aileler için her şeyi yapar.”

KA2: “Ben ailemle lunaparktayım. Bir sürü balon var elimizde, renkli, kalpli ve kelebekli balonlar var. Annem var, babam var. Anneme çiçek veriyorum.”

EA5: “Ben ailemi çizdim çünkü annem ailemin bir parçası. Evimiz içinde hepimiz çok mutluyuz. Ben, annem, babam, dedem ve babaannem çok büyük bir aileyiz. Evimizde çok mutlu yaşıyoruz. Evimizi de çizdim. Ben bu resimde evimizi de göstermek istedim. En mutlu olduğum yer evimiz. Annem ailedeki en önemli şeydir.”

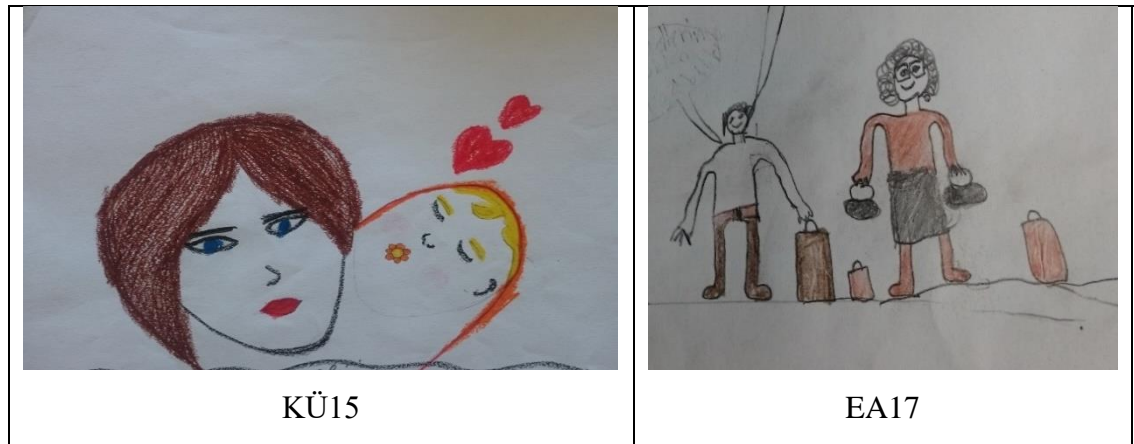
EÜ18: “Aile çok önemlidir. Çok değerlidir. Bu yüzden ben ailemi çizmeye karar verdim. Bayram günü dedemlerdeyiz. Annem, babam, ben ve dedem bir de anneannem. Hep beraber bahçede oturuyoruz. Ben olmasaydım annem anne olmazdı. Anneannemde annemin annesi olmaz böylece aile denilen şeyden bahsedilemez. Anneannem bana hep annen doğunca ben anne oldum der. Bence de çok doğru bir şey bu.”

6. Emek / Özveri / Fedakâr Olma Kategorisinde Annelik Değeri

Tablo, emek/ özveri / fedakâr olma kategorisine ait resimlerin belirtilme sıklığını ve belirtilme yüzdesini göstermektedir. Bu kategoride 2 (3,12) resim yer almıştır.

Tablo 8. Emek/ Özveri/ Fedakâr Olma Kategorisini Oluşturan Resimler

Resim Kategorisi	Belirtilme Sıklığı (f)	Yüzde (%)
Emek/ Özveri / Fedakâr Olma	2	3,12

Şekil 7. Emek/ Özveri/ Fedakâr Olma Kategorisini Oluşturan Resim Örnekleri

Aşağıda emek/özveri/fedakâr olma kategorisine ilişkin referans cümleleri yer almaktadır.

KÜ15: “Annem beni ve kardeşimi büyütüyor. Küçüklüğümde beri annem beni sever, okşar. Bana hep iyi davranır. Şimdi bir kız kardeşim oldu. Annem kardeşimle çok fazla ilgileniyor. Geceleri ağlayınca uyanıyor. Gündüzleri de onunla ilgileniyor. Ona süt veriyor. Kardeşim hasta oldu. Annem hiç uyumadı. Bana da öyle bakmış hep. Annem hep bize bakıyor. Sabah beni okula uyandırıyor. Okula gönderiyor. Eve gelince öğlenleri güzel yemekler yiyorum. Burada annemle beni çizdim. Kendi bebekliğimi çizdim.”

EA17: “Annem bizim için çok şey yapar. Çok fedakardır. Bende o çok yorulduğu için ona yardım etmeye çalışıyorum. Yaptığım resimde annemle pazara gittiğimizi çizdim. Bende anneme yardım ediyorum.”

B. Bazı Değişkenlere Göre İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Elde Edilen Metaforik Bulgular

Bu başlık altında öğrencilerin yaptıkları resimlerden elde edilen bulgular bazı değişkenlere incelenmiş ve kategorilere göre metaforlar belirtilme sıklıkları (f) ve yüzdeleri tablolar haline getirilmiştir. Aşağıda her bir değişkene ait metaforlar tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 9. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Cinsiyet			
	Kız		Erkek	
	f	%	f	%
Sevgi	20	14,70	25	18,65
Fedakârlık	5	3,67	2	1,49
Çocuk/Yavru	4	2,94	6	4,47
Korumak	9	6,61	11	8,20

Kalp	15	11,02	20	14,92
Güzellik	9	6,61	3	2,23
Yemek	5	3,67	4	2,98
Temizlik	8	5,88	3	2,23
Mutluluk	14	10,29	12	8,95
Gül/Lale	10	7,35	7	5,22
Melek	3	2,20	5	3,73
Güneş	6	4,41	7	5,22
Ekmek	4	2,94	3	2,23
Yurt	1	0,73	1	0,74
Emek	1	0,73	1	0,74
Kuş	3	2,20	3	2,23
Beslemek	8	5,88	9	6,71
Su	4	2,94	5	3,73
Gökkuşığı	4	2,94	5	3,73
Anneanne	1	0,73	-	-
Kızmak	1	0,73	1	0,74
Arkadaş	1	0,73	-	-
Babaanne	-	-	1	0,74
Toplam	136		134	

Tablo 10. Akademik Başarı Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükladıkları Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Akademik Başarı Durumu					
	Yüksek		Orta		Düşük	
	F	%	f	%	f	%
Sevgi	20	17,85	10	12,5	15	19,23
Fedakârlık	4	3,57	3	3,75	-	-
Çocuk/Yavru	5	4,64	2	2,5	3	3,84
Korumak	11	9,82	7	8,75	2	2,56
Kalp	12	10,71	13	16,25	10	12,82
Güzellik	7	6,25	-	-	5	6,41
Yemek	-	-	5	6,25	4	5,12
Temizlik	-	-	3	3,75	8	10,25
Mutluluk	13	11,60	7	8,25	6	7,69
Çiçek/Gül/Lale	8	7,14	5	6,25	4	5,12
Melek	6	5,35	2	2,5	-	-
Güneş	5	4,46	4	5	4	5,12
Ekmek	6	5,35	1	1,25	-	-
Yurt	-	-	2	2,5	-	-
Emek	-	-	1	1,25	1	1,28
Kuş	2	1,78	3	3,75	1	1,28

Beslemek	3	2,67	8	10	6	7,69
Su	3	2,67	2	2,5	4	5,12
Gökkuşağı	5	4,46	-	-	4	5,12
Anneanne	-	-	1	1,25	-	-
Kızmak	-	-	1	1,25	1	1,28
Arkadaş	1	0,89	-	-	-	-
Babaanne	1	0,89	-	-	-	-
Toplam	112		80		78	

Tablo 11. Annenin Meslek Durumu Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Anne Meslek Durumu			
	Çalışıyor		Çalışmıyor	
	f	%	f	%
Sevgi	20	15,03	25	18,24
Fedakârlık	1	0,75	6	4,37
Çocuk/Yavru	4	3,0	6	4,37
Korumak	8	6,01	12	8,75
Kalp	15	11,27	20	14,59
Güzellik	10	7,51	2	1,45
Yemek	2	1,5	7	5,10

Temizlik	3	2,25	8	5,83
Mutluluk	14	10,52	12	8,75
Çiçek/Gül/Lale	10	7,51	7	5,10
Melek	3	2,25	5	3,64
Güneş	4	3,0	9	6,56
Ekmek	6	4,51	1	0,72
Yurt	1	0,75	1	0,72
Emek	1	0,75	1	0,72
Kuş	5	3,75	1	0,72
Beslemek	12	9,02	5	3,64
Su	2	1,5	7	5,10
Gökkuşığı	9	6,76	-	-
Anneanne	1	0,75	-	-
Kızmak	-	-	2	1,45
Arkadaş	1	0,75	-	-
Babaanne	1	0,75	-	-
Toplam	133		137	

Tablo 12. Doğduğu Yıl Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükladıkları Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Doğduğu Yıl					
	2010		2009		2008	
	F	%	f	%	f	%
Sevgi	20	20,40	10	13,33	15	15,46
Fedakârlık	1	1,02	2	2,66	4	4,12
Çocuk/Yavru	2	2,04	5	6,66	3	3,09
Korumak	5	5,1	4	5,33	11	11,34
Kalp	15	15,3	10	1,33	10	10,3
Güzellik	-	-	4	5,33	8	8,24
Yemek	6	4,37	2	2,66	1	1,03
Temizlik	3	2,18	5	6,66	3	3,09
Mutluluk	13	9,48	6	8	7	7,21
Çiçek/Gül/Lale	7	5,1	5	6,66	5	5,15
Melek	3	2,18	2	2,66	3	3,09
Güneş	6	4,37	4	5,33	3	3,09
Ekmek	-	-	5	6,66	2	2,06
Yurt	-	-	-	-	2	2,06
Emek	-	-	-	-	2	2,06
Kuş	2	2,04	-	-	4	4,12

Beslemek	3	2,18	4	5,33	10	10,3
Su	-	-	3	4	6	6,18
Gökkuşığı	2	2,04	4	5,33	3	3,09
Anneanne	1	1,02	-	-	-	-
Kızmak	-	-	-	-	2	2,06
Arkadaş	-	-	-	-	1	1,03
Babaanne	1	1,02	-	-	-	-
Toplam	90		75		105	

Tablo 13. Ailenin Yaşam Biçimi Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükladıkları Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Ailenin Yaşam Biçimi			
	Çekirdek Aile		Geniş Aile	
	f	%	F	%
Sevgi	20	14,18	25	19,37
Fedakârlık	5	3,54	2	1,55
Çocuk/Yavru	4	2,83	6	4,65
Korumak	9	6,38	11	8,52
Kalp	15	10,63	20	15,5
Güzellik	9	6,38	3	2,32

Yemek	5	3,54	4	3,1
Temizlik	8	5,67	3	2,32
Mutluluk	14	9,92	12	9,30
Çiçek/Gül/Lale	10	7,09	7	5,42
Melek	3	2,12	5	3,87
Güneş	6	4,25	7	5,42
Ekmek	3	2,12	4	3,1
Yurt	1	0,70	1	0,77
Emek	-	-	2	1,55
Kuş	4	2,83	2	1,55
Beslemek	8	5,67	9	6,97
Su	6	4,25	3	2,32
Gökkuşığı	9	6,38	-	-
Anneanne	-	-	1	0,77
Kızmak	1	0,70	1	0,77
Arkadaş	1	0,70	-	-
Babaanne	-	-	1	0,77
Toplam	141		129	

Tablo 14. Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Anne Öğrenim Düzeyi					
	İlkokul		Ortaokul-Lise		Üniversite	
	F	%	f	%	f	%
Sevgi	12	14,45	26	18,18	7	15,9
Fedakârlık	1	1,20	6	4,19	-	-
Çocuk/Yavru	1	1,20	8	5,59	1	2,27
Korumak	-	-	15	10,48	5	11,36
Kalp	10	12,04	19	13,28	6	13,63
Güzellik	3	3,61	6	4,19	3	6,81
Yemek	4	4,81	5	3,49	-	-
Temizlik	7	8,43	4	2,79	-	-
Mutluluk	7	8,43	14	9,79	5	11,36
Çiçek/Gül/ Lale	6	7,22	6	4,19	5	11,36
Melek	5	6,02	3	2,09	-	-
Güneş	4	4,81	6	4,19	3	6,81
Ekmek	5	6,02	2	1,39	-	-
Yurt	-	-	2	1,39	-	-
Emek	-	-	2	1,39	-	-

Kuş	2	2,40	1	0,69	3	6,81
Beslemek	9	10,84	7	4,89	1	2,27
Su	4	4,81	4	2,79	1	2,27
Gökkuşığı	1	1,20	5	3,49	3	6,81
Anneanne	-	-	1	0,69	-	-
Kızmak	1	1,20	1	0,69	-	-
Arkadaş	-	-	-	-	1	2,27
Babaanne	1	1,20	-	-	-	-
Toplam	83		143		44	

Tablo 15. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Kardeş Sayısı					
	1-2 kardeş		3-4 kardeş		5 ve üzeri	
	F	%	f	%	f	%
Sevgi	18	18,94	22	16,29	5	12,5
Fedakârlık	-	-	3	2,22	4	10
Çocuk/Yavru	-	-	7	5,18	3	7,5
Korumak	6	6,31	12	8,88	2	5
Kalp	10	10,52	20	14,81	5	12,5

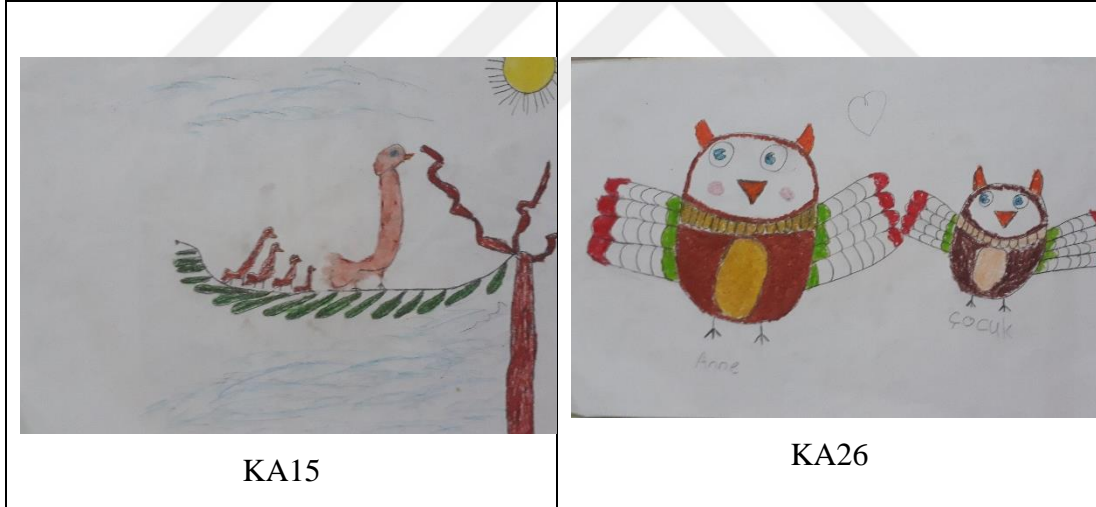
Güzellik	4	4,21	8	5,92	-	-
Yemek	-	-	6	4,44	3	7,5
Temizlik	-	-	7	5,18	4	10
Mutluluk	15	15,78	10	7,40	1	2,5
Çiçek/Gül/Lale	7	7,36	6	4,44	4	10
Melek	6	6,31	2	1,48	-	-
Güneş	6	6,31	6	4,44	1	2,5
Ekmek	-	-	5	3,7	2	5
Yurt	-	-	-	-	2	5
Emek	-	-	2	1,48	-	-
Kuş	3	3,15	3	2,22	-	-
Beslemek	10	10,52	6	4,44	1	2,5
Su	3	3,15	6	4,44	-	-
Gökkuşığı	4	4,21	4	2,96	1	2,5
Anneanne	1	1,05	-	-	-	-
Kızmak	-	-	-	-	2	5
Arkadaş	1	1,05	-	-	-	-
Babaanne	1	1,05	-	-	-	-
Toplam	95		135		40	

Tablo 16. Ahıskalı ve Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine yükledikleri Anlamlara Yönelik Bulgular

Metafor	Çalışma Grubu			
	Üzümlülü		Ahıskalı	
	f	%	F	%
Sevgi	24	18,46	21	15
Fedakârlık	3	2,3	4	2,85
Çocuk/Yavru	5	3,84	5	3,57
Korumak	9	6,92	11	7,85
Kalp	18	13,84	17	12,14
Güzellik	3	2,3	9	6,42
Yemek	5	3,84	4	2,85
Temizlik	5	3,84	6	42,85
Mutluluk	14	10,76	12	8,57
Çiçek/Gül/Lale	10	7,69	7	5
Melek	3	3,84	5	3,57
Güneş	6	4,61	7	5
Ekmek	4	3,07	3	2,14
Yurt	-	-	2	1,42
Emek	1	0,76	1	0,71
Kuş	1	0,76	5	3,57
Beslemek	8	6,15	9	6,42

Su	4	3,07	5	3,57
Gökkuşığı	4	3,07	5	3,57
Anneanne	1	0,76	-	-
Kızmak	1	0,76	1	0,71
Arkadaş	1	0,76	-	-
Babaanne	-	-	1	0,71
Toplam	130		140	

C. Ahıskalı ve Üzümlü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulgular

Şekil 8. Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Benzetim Kullanımına Ait Resim Örnekleri

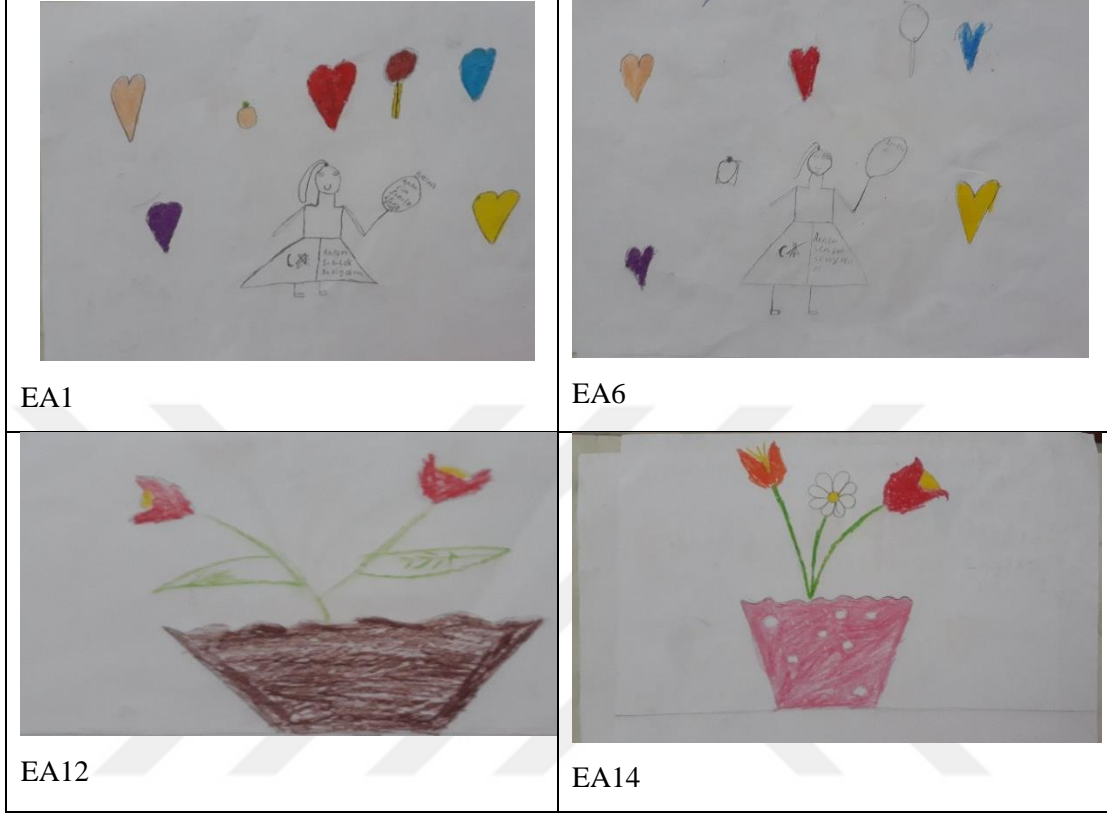
Şekil 8 incelendiğinde öğrencilerin resimlerinde anneye ilişkin benzetimlere yer verildiği, bu benzetimlerin resmin hikayesinde de yer verildiği görülmektedir.

KA15'nin çizmiş olduğu resme ilişkin açıklayıcı ifade şu şekildedir:

KA15: “Anne bir yavrunun koruyucusudur. Anne bir kuş gibi yavrularını besler, büyütür. Yavrularını sever ve her şeyi öğretir.”

KA26: “Anne demek sevgi demektir, anne demek kalp demektir, anne demek arkadaş demek, sabırla büyümek demektir.”

Şekil 9. Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Birbirlerinden Esinlenme Durumlarına Ait Resim Örnekleri

Şekil 9’da Ahıskalı öğrencilerin çizgisel detayları incelendiğinde resimlerin neredeyse birkaç detay hariç tamamına yakınının aynı şekilde olduğu, öğrencilerin birbirlerini taklit ederek, birbirlerinin çizimlerinden etkilendiği görülmektedir.

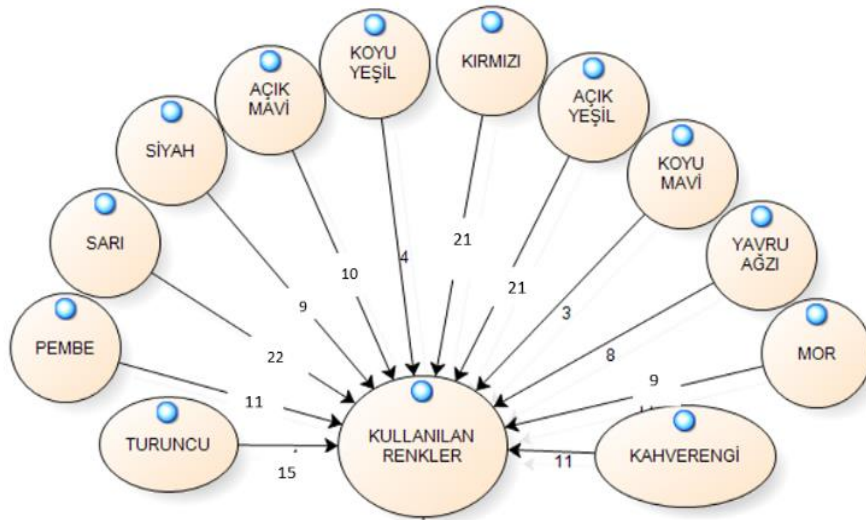

Şekil 10. Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Yer Alan Tamamlayıcılara Ait Resim Örnekleri

Tamamı erkek Ahıskalı çocuklar tarafından çizilen resimlerde EA19 ve EA27 resmi tamamlayıcı unsur olarak neden kalp ve güneş çizdiklerini ifade ederken annelerine ilişkin bu benzetim yönlerini şu şekilde ifade etmektedir:

EA19: “Benim annem kalp gibi sevgi doludur.”

EA27: “Annem çok sıcaktır. Güneş gibi parlar.”

Şekil 11. Ahıskalı Öğrencilerin Annelik Değerine yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Renklere Göre Dağılımı

Ahıskalı öğrencilerin resimlerinde tercih ettikleri renklerin belirtilme sıklığına göre dağılımı incelendiği zaman öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun resimlerinde sarı f (22), kırmızı f (21) ve açık yeşil f (21) gibi renkleri kullandıkları, en az koyu yeşil f (4) ve koyu mavi f (3) renklerini tercih ettikleri görülmektedir.

Şekil 12. Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Benzetim Kullanımına Ait Resim Örnekleri

Şekil 12 incelendiğinde öğrencilerin resimlerinde anneye ilişkin benzetimlere yer verildiği, bu benzetimlerin resmin hikayesinde de yer verildiği görülmektedir. Nitekim **KÜ3**'nin çizmiş olduğu resme ilişkin açıklayıcı ifade şu şekildedir:

KÜ3: “Dünya ve Güneş yaptım çünkü annem güneş kadar sıcak ve dünya kadar güzel ve bilgilidir.”

KÜ25: “Anne ördek yavrularını gezdiriyor. Yönlerini gösteriyor. Onları besliyor. Dünyayı keşfediyorlar.”

Yine benzer şekilde;

EÜ28: “Çünkü benim annem çiçekler gibi güzel kokan ve güzel olan bir insandır. Bu yüzden ona bu çiçekleri vermek istedim ve bu çiçekleri çizdim.”

Annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimlerde resmin hikayesi olarak yaptıkları açıklamalarda benzetim yönüne ilişkin açıklayıcı ifadelere yer verdikleri görülmektedir.

EÜ30 ise çizgilerin konumlandırılmasında dikey konumlandırmayı seçen tek kişi olmakla birlikte arkadaşları ile benzer şekilde annesini laleye benzeterek gerekçelerini şu cümlelerle açıklamıştır:

EÜ30: “Benim annem bir laledir çünkü lale gibi içimizde açar.”

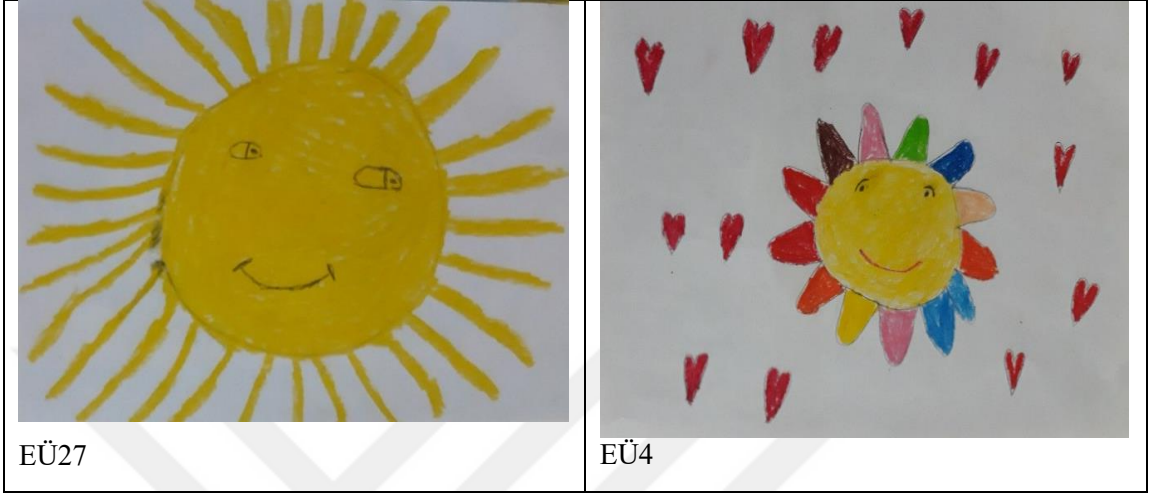
Şekil 13. Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Birbirlerinden Esinlenme Durumlarına Ait Resim Örnekleri

EÜ32 ve **EÜ31**'in çizdikleri resimlerden birbirlerinden esinlendikleri görülmektedir. Öğrencilerin çizdikleri resimlere ilişkin ifadeler incelendiğinde **EÜ32** ve **EÜ31** annelik değerine ilişkin düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

EÜ32: “Anne en sevdiğimiz, dünyanın en güzelleri.”

EÜ31: “Anne resmim merhamet ile anne sevgisi.” şeklinde ifadelere yer vermiştir.

Şekil 14. Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Espri Özelliğine Ait Resim Örnekleri

EÜ27 ve EÜ4’ün çizmiş olduğu resimlerde resmin bu özelliğini görmek mümkündür. Çocukların annelerine ilişkin bu espri özelliğini kullanarak aynı zamanda benzetmeye yer verdiği çizgilere ilişkin açıklayıcı ifadeler şu şekildedir:

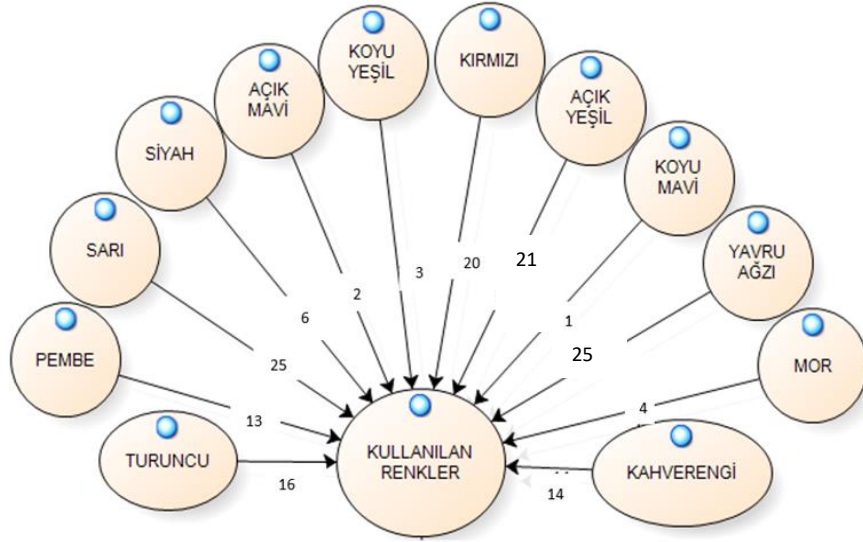
EÜ27: “Güneş yaptım çünkü annem bir güneş gibi beni ısıtır.”

EÜ4: “Anne demek bir çiçek demektir.”

Şekil 15. Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerde Çizgisel Farklılıklara Ait Resim Örnekleri

Şekil 15 incelendiğinde EÜ19'un akranlarına göre çizgisel olarak Gerçeklik döneminde olmadığı çizgisel gelişiminin daha küçük yaş gruplarına ait özellikler sergilediği, boyut, oran-orantı çocuk resimlerinde yer alan özellikleri yaşına göre gelişimsel olarak resme aktaramadığı söylenebilir. KÜ21 çizmiş olduğu resim incelendiğinde gerek incelendiğinde gerek Üzümlülü gerek Ahıskalı öğrenciler de dahil olmak üzere mutsuz ve sinirli yüz ifadesine yer veren tek çalışma olduğu görülmektedir.

Şekil 16. Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Renklere Göre Dağılımı

Üzümlülü öğrencilerin resimlerinde tercih ettikleri renklerin belirtilme sıklığına göre dağılımı incelendiği zaman Üzümlülü öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun resimlerinde sarı f (25), açık yeşil f (25) ve kırmızı f (20) gibi renkleri kullandıkları, en az koyu yeşil f (3), açık mavi f (2) ve koyu mavi f (1) renklerini tercih ettikleri görülmektedir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Sonuçlar

Bu bölümde, araştırmalar ile elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar açıklanmış ve bu sonuçlara bağlı olarak genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda ileride yapılabilecek çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

1. İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Oluşturduğu Kategorilere Göre Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Alan yazında değerler eğitimi ilgili olarak yapılan çalışmalardan annelerle ilgili yapılan çalışmalar olmakla beraber (Özen, 2015) daha çok aile (Çengelci, 2010; Ersoy, 2013) üzerinden çalışmalar yapılmıştır. Öğrencilere yönelik olarak (Lamberta, 2004; Refshauge , 2004; Kropp , 2006; Perry & Wilkenfeld, 2006) yapılan çalışmalara rastlamaktayız.

Annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olarak ilkokul 4. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirdiğimiz çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

Öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik çizdikleri resimler incelendiğinde; Ahıskalı öğrencilerin yaptıkları resimlerinde daha çok annelerine yer verdikleri, çizimlerinde en çok sevgi, kalp gibi metaforların yer aldığı belirlenmiştir. Bunun yanında güneş ve çiçek gibi metaforların da kullanıldığı tespit edilmiştir. Öğrenciler kendilerini mutlu hissedebilmek adına insanlar, evler, ağaçlar, çimenler, çiçekler ve güneş çizer. Bu temalar tüm ülke ve kültürden olan öğrencilerin çalışmalarında, sanatsal faaliyetlerinde kendini gösterebilir. Bu durum, bilişin ve duyguların temel evrenselliğini doğrulamaktadır (Di Leo, 1983).

Ahıskalı öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olarak çizdikleri resimler incelendiğinde resimlerin büyük bir bölümünde anne figürünün neredeyse kâğıdın tamamını kapladığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin annelik

değerine yükledikleri anlamlara yönelik olumlu anlamlara sahip olduklarını ve annelerine verdikleri önemi göstermektedir. Ayrıca resimlerde görülen insan figürlerinin büyüklüğünün özgüven ve kişisel yeterlik algısı, benlik değeri ile ilişkili olduğu söylenebilir. Bunun yanında anne baba ya da ailedeki diğer üyelerle etkileşim kurarken bazı sorunlar yaşayan öğrencilerin ailelerini çizmek istemedikleri ya da bazı aile bireylerinin yer almadığı resimler yaptıkları görülebilir (Bombi, Pinto , & Cannoni, 2007; Cherney , Seiwert , Dickey , & Flichtbeil, 2006).

KA2 de olduğu gibi çizgisel detaylarda ailenin diğer fertlerine de resimde yer verilerek aile ilişkileri hakkında bize ip uçları verdiği söylenebilir. Ayrıca **KA11** tarafından çizilmiş olan resimde anne figürünün başka bir varlığa benzetilerek anneye ve annelik değerine yüklenen anlama daha fazla vurgu yapılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Öğrencilerin çizmiş olduğu resimlerde sözel tanımlama olmaksızın ailedeki üyelere ilişkin cinsiyet özelliklerinin net şekilde ayırt edilebildiği, aile üyelerinin görünüm özelliklerinin cinsiyete bağlı olarak değiştiği ifade edilebilir. Özellikle öğrencilerin yapmış oldukları resimlerde anne figürünün çiziminde bu durumun en açık örnekleri tespit edilmiştir.

Üzümlülü öğrencilerin çizimlerinde annelerine daha az yer verdikleri çizimlerinde doğa unsurlarının da Ahıskalı öğrenciler de olduğu gibi yer aldığı bu unsurların kuş, güneş ve çiçek gibi metaforlardan oluştuğu, kalp, sevgi gibi metaforların çoğunlukta olduğu ve öğrencilerin çizimlerinde resmi tamamlayan unsurlara yer verdiği belirlenmiştir.

Üzümlülü öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olarak çizdikleri resimler incelendiğinde; anneleri çizerken mutlu yüz ifadelerine yer verdikleri, annelerini iyi kalpli, güler yüzlü çizdikleri, annelerine olan sevgilerini ise kalpler ve çiçeklerle ifade ettikleri görülmüştür.

KÜ1 çizgisel detaylarda ailenin diğer fertlerinden kardeşine de resimde yer verdiği, gerek sevgi göstergesi gerek resmi tamamlayıcı olması adına kalplere ve çiçeklere yaptığı resimde yer verdiği görülmektedir. Bazı öğrencilerin ise resimlerinde

annesinin yanına kendisini konumlandıkları, anneleri ile doğal bir yakınlık kurdukları, resimlerde mutlu bir atmosferin var olduğu ifade edilebilir. KÜ16'nın resme ilişkin yaptığı açıklama "Annem benim en sevdiğim ve en yakın arkadaşım" yönünde olup bu bağın, anne-çocuk ilişkisinin olumlu yönüne vurgu yaptığı ifade edilebilir. Öğrencilerin çizdikleri resimlere ilişkin detaylarda annelerin ev işlerinde, temizlikte, yemek yapmada etkin bir rol üstlendiğini gösteren detayların yer aldığı da ifade edilebilir.

Araştırmada ilkokul 4.sınıf öğrencilerinin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik yaptıkları resimler anneye özgü olma, bağlılık kaynağı olma, öz bakım /güvenlik/ ihtiyaç giderici olma, sonsuz sevgi kaynağı olma, aileye özgü olma ve emek /özveri/ fedakâr olma şeklinde altı kategoride toplanmıştır.

Öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara ilişkin yaptıkları resimlerin sırasıyla en çok sonsuz sevgi kaynağı olma, anneye özgü olma ve bağlılık kaynağı olma kategorilerine ait oldukları, sırasıyla en az ise emek/ özveri/ fedakâr olma, aileye özgü olma ve öz bakım /güvenlik/ ihtiyaç giderici olma kategorilerine ait oldukları bulunmuştur. Balcı ve Yelken (2010) tarafından yapılan değer kavramına yüklenen anlamları betimlemek amacıyla yapılan çalışmada 7 temaya ulaşılmıştır.

2. Bazı Değişkenlere Göre İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Elde Edilen Metaforik Bulgular

Öğrencilerin yaşamında anne her zaman önemli bir yer tutmakla birlikte içinde yaşanılan sosyal çevre, yaş, cinsiyet öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik algıları üzerinde belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler ışığında annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforun en çok sevgi f(45) olduğu bu metaforu sırasıyla kalp f(35) ve mutluluk f(26) metaforlarının takip ettiği en az sayıda üretilen metaforların ise anneanne f(1), babaanne f(1) ve arkadaş f(1) olduğu belirlenmiştir. Alan yazın incelendiğinde Arıkan ve arkadaşlarının 2011 yılında yaptıkları çalışmada anne sözcüğünün çağrıştırdığı anlamlar sırasıyla sevgi, şefkat, özlem ve yemek olarak bulunmuştur. Kuşaklar arasında anne sözcüğünün çağrıştırdığı anlamlar arasında

farklar olduğu da belirlenmiştir (Dündar, Durugönül, & Arıkan, 2011). Alan yazında yapılan ilgili araştırmalardan sevgi değerinin öncelendiği çalışmalar da bulunmaktadır (Şen, 2007).

Öğrencilerin kullandıkları metaforlardan kızmak f(2) hariç herhangi olumsuz bir metafora rastlanmamıştır. Bu durum fiziksel veya psikolojik şiddetin annelerle ilişkilendirilmediği, annelik değerine öğrenciler tarafından bu yönde olumsuz anlamlar yüklenmediğini göstermektedir.

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre üretilen metaforlar arasında farklılık bulunmamıştır. Bu durumun temel sebebinin kız ve erkek öğrencilerin ilkokul birinci kademedede henüz toplumsal cinsiyet rollerinin farkında olmamalarından kaynaklandığı düşünölmektedir. Değer algılarının somut dönemde olduklarından tam gelişmediği bu sebeple cinsiyet değişkeninin annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik algılarında etkili olmadığı tahmin edilmektedir.

Alan yazın incelendiğinde Aydın'ın (2003) değer algısını incelediği çalışmada cinsiyetin modern ve geleneksel değerlerde etkili olmadığı belirlenmiştir. Akbaş 2004 değerler eğitimi konusunda öğrencilerin görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada öğrenci cinsiyetlerinin farklılığa sebep olmadığı görölmüştür. Sarı (2005) tarafından değer tercihlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada kız ve erkek öğrencilerin bilimsel değerleri arasında bir farklılık bulunmamıştır. Özgüle (2001), Tola (2003), Kabaday ve Aladağ (2010) ahlaki değer algıları konusunda cinsiyet değişkenine göre yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlara rastlanmıştır. Gömleksiz (2007), Keskinöğlü (2008) ve Özensel (2007) tarafından yapılan çalışmalarda cinsiyet değişkenine göre kız ve erkek öğrenciler için farklılık gözlenmemiştir. Elde edilen sonuçlar ve yapılan çalışmalar araştırmamızın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforlar kardeş sayısı değişkenine göre incelendiğinde 1 veya 2 kardeşe sahip olan öğrencilerin ürettiği metaforların sevgi, kalp, melek ve güneş şeklinde olduğu 5 ve üzeri kardeş sayısına sahip olan öğrencilerin ürettiği metaforların ise daha çok fedakârlık, ocuk/yavru, temizlik ve yemek şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak daha az çocuğa sahip olan ailelerde annelerin çocuklarına ve kendilerine daha fazla zaman

ayırabildikleri, çok çocuklu ailelerde ise annelerin çocuklarıyla daha az ilgilenebildikleri düşünülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde kardeş sayısı değişkeninin bulunduğu pek çok çalışma karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar arasında Doğru ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin kardeş sayısına göre aile resmi çizme test puanları karşılaştırılmış ve kardeş sayısı ile aile resmi çizme puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Evdeki kardeş sayısı azaldıkça öğrencilerin aileyi algılama düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir (Doğru, Turcan, Arslan, & Doğru, 2006).

Annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforlar akademik başarı durumu değişkenine göre incelendiğinde düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin annelerini daha çok yemek, temizlik ve beslemekle ilişkilendirdikleri, yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerinse annelerini daha çok kalp, sevgi, mutluluk ve korumakla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Germaine (2001) tarafından yapılan çalışmada saygı değeri ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforlar anne meslek durumu değişkenine göre incelendiğinde annesi herhangi bir meslekte çalışmayan öğrencilerin fedakârlık, çocuk, yemek ve temizlikle ilişkilendirdikleri, anneleri çalışan öğrencilerinse ekmek, beslemek, güzellik gibi metaforlarla annelerini ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bunun sebebinin anneleri herhangi bir meslekte çalışmayan öğrencilerin ihtiyaçlarının daha çok anneleri tarafından giderildiği, annelerinin daha çok yemek, temizlik rollerini üstlendiği ve öğrencilerin tam olarak bağımsızlaşamadıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Anneleri çalışan öğrencilerin annelerini bir birey olarak kabul ederek kendilerinin ihtiyaçlarını giderebildiği böylece daha bağımsız hale geldikleri ve ailenin geçim kaynağı olarak annelerini gördükleri belirlenmiştir.

Alan yazında ilgili çalışmalar arasında Kirmanoğlu (2016) yaptığı çalışma dikkat çekmektedir. Yapılan araştırma çalışmada elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Annenin mesleği değişkenine göre deney öncesi ve sonrası tutum puanları annenin mesleğine göre anlamlı farklılıklar göstermiştir.

Ayrıca annesi çalışan öğrencilerin anneanne f (1), babaanne f (1) metaforlarını ürettikleri görülmüştür. Bu durumun sebebinin bakıcı olarak anneanne ve babaannelerinin olması, öğrencilerin ilişkilerinin annelerine oranla anneanne veya babaanneleriyle daha yakın olduğu, annelik değerini bu insanlara yükledikleri düşünülmektedir.

Araştırmada annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforlar doğduğu yıl değişkenine göre incelendiğinde, araştırmada elde edilen bulgura göre yaşça küçük çocukların daha somut metafor kullandıkları yaşça büyük çocukların ise daha soyut metaforları kullandıkları belirlenmiştir.

Alan yazında çalışmalara baktığımız zaman Damon (1999) yaptığı çalışmada yaşça büyük çocukların eşitlik ve adalet kavramına daha fazla inandıkları ortaya çıkmıştır. Revell (2002) tarafından yapılan çalışmada yaşça küçük öğrencilerin farkındalıklarının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Russel (2002) tarafından yapılan nitel çalışmada yaşı küçük ve büyük olanlar arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik üretilen metaforlar ailenin yapısı değişkenine göre incelendiğinde çocukların annelik değeri üzerine yükledikleri anlamlara yönelik metaforlarında anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı, etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Knafo (2003) tarafından yapılan çocukların değerleri üzerine ailenin etkisinin incelendiği araştırmada otoriter babaların, çocukların değerleri üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür.

Annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik olarak Üzümlülü ve Ahıskalı öğrencilerin benzer şekilde metafor ürettikleri belirlenmiştir. Doğaya ait özellikler taşıyan gökkuşuğu, çiçek ve kuş gibi metaforlar bulunmuştur. Öğrencilerin üretmiş oldukları güneş metaforu ile Arıkan ve arkadaşlarının (2011) yaptığı çalışmada elde edilen sıcak(lık) metaforunun benzer olduğu, bu metaforların annenin samimi, sevecen ve sıcak yönüne vurgu yaptığı görülmektedir. Yine benzer şekilde korunma, koruyucu/sığınak metaforu ile korumak metaforu benzer anlamlar taşıyan özellikler göstermektedir. Bütün öğrencilerin içinde sadece Üzümlülü öğrencilerden birinin annelik değerine yönelik olarak arkadaş metaforunu ürettiği saptanmıştır. Yıldırım 2013 tarafından Ahıskalılar gibi göç eden öğrencilerle yapılan çalışmada öğrencilerin,

anne baba ve yaşlılara saygılı olma ve doğayı sevme ve koruma değerlerine önem verdiği görülmüştür. Bu yönüyle çalışmamızın bulgularıyla paralellik göstermektedir.

3. Ahıskalı ve Üzümlülü Öğrencilerin Annelik Değerine Yükledikleri Anlamlara Yönelik Yaptıkları Resimlerin Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Ahıskalı öğrencilerin çizimlerinde resmi tamamlayıcı unsurlara yer verdiği belirlenmiştir. Ahıskalı öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olarak çizdikleri resimler incelendiğinde kâğıdın dikey şekilde konumlandırıldığı, metafor olarak kalp, çiçek gibi tamamlayıcı unsurlar kullanılarak desteklendiği görülmektedir. **KA4'** ün çizmiş olduğu resimde anne figürünün neredeyse kâğıdın tamamını kapladığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olumlu algılara sahip olduklarını göstermektedir.

Ahıskalı öğrencilerden **KA15** ve **KA26'**nin annelik değerine yükledikleri anlamlara ilişkin düşüncelerinin yer aldığı resimler incelendiğinde anne kavramının öğrencilerin zihninde sadece insanlara ait olmadığı, dünyayı paylaştıkları diğer canlıların da doğaya bir anne aracılığı ile geldiği ve bunun farkında olan öğrencilerin olduğu söylenebilir. Öğrencilerin çizmiş oldukları resimlerde annenin öğretici yönüne vurgu yapılarak avını yakalama, uçma gibi bazı becerilerin edinilmesinde yol gösterici olması annenin çocuğun yaşamında rol model olma yönüne dikkat çekmektedir. Ayrıca resimde yer alan hayvan figürlerinin aynı türe ait benzer özellikler gösterdiği belirlenmiştir.

Nitekim (2011) Graser yapmış olduğu çalışmada çocuk resimlerinde yer alan hayvanların aynı türden olmasının, ailenin birlikte olmasına dair bir anlamı temsil ettiğini ifade eder.

Çocukların yaşlarındaki ilerlemeye bağlı olarak 9-12 yaş aralığındaki çocukların doğada yer alan canlılara yönelik ilgilerinin arttığı, bu canlılara ve yaşam alanlarına yönelik farkındalık edindikleri gibi aynı zamanda resimlerinde bu canlılara ilişkin yoğun ayrıntı kullanabilme becerilerinin de geliştiği görülmektedir (Kellert, 1996; Yli-Panula & Matikainen, 2014).

Öğrencilerin çizgisel detayları incelendiğinde resimlerin neredeyse birkaç detay hariç tamamına yakınının aynı şekilde olduğu, öğrencilerin birbirlerini taklit ederek, birbirlerinin çizimlerinden etkilendiği görülmektedir. Doğayı taklitle başlayan resim, bir ustayı öncekini taklit etmekle kalıcılığını sürdürmekle (Tetikçi, 2017) birlikte anlatılmak istenilen duygu ve düşüncelerin yaratıcı yollarla ifade edilmesi bu projekteki yönteme katkı sağlamaktadır.

Bir çalışmanın özgün olması öğrencilerin duygu ve düşüncelerine ilişkin detayların ortaya konulması üzerindeki etkisi bu durumun önemini vurgulamaktadır. Ancak öğrencilerin bireysel farklılıkları, gelişimsel özellikleri noktasında ayrışmalar, gelişimsel yetersizlikler öğrenme-öğretme sürecini olumsuz yönde etkilediği gibi atipik gelişim sergileyen çocuğun kendisini yaratıcı yollarla ortaya koymasını da sınırlandırmaktadır. Yapılan çalışma sonunda ortaya çıkan sonuçlar öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde eden bulgularla paralellik göstererek öğrencilerden akranlarına göre atipik gelişimsel özellikler gösteren öğrencilerin çizgisel olarak arkadaşlarını taklit ettiği, esinlendiğini benzer şekilde farklı resim etkinliklerinde de kendilerini yaratıcı yollarla ortaya koyamadıkları yönünde sonuçların olduğu belirtilmiştir.

Çocukların çizdikleri resimlerde resim özellikleri dediğimiz bazı detaylar göze çarpmaktadır ve bu detaylardan biri olan düzleme, tekrar, saydamlık ve tamamlamanın (Yavuzer , 2007) dört resimde hâkim olduğu görülmektedir. Düzleme özelliği, resmi, yapılan eşyaya göre düzenlemektir. Çocuğun, anlatmak istediklerinin yüzeye uydurulması çabası kaynaklanır. Yani, üç boyutlu bir dünyanın, iki boyutlu bir yüzeyde anlatılmasıdır. Çocuklar "Resim yaptığım kâğıt düzdür, düz bir yüzeye herhangi bir nesnenin resmini ancak düz olarak yapabilirim" diye düşünerek çizim yaparlar (Çiçekler & Koruklu, 2013).

Çocuklar aynı anda görülmesine imkân olmayan çeşitli durum ve görüntüleri betimlemek adına farklı bir yol izleyebilirler. Bir objenin arkasında veya da içinde görünmesi mümkün olmayan şeyleri görünüyormuş gibi çizebilirler. Çocukların çizimleri yaşlarıyla orantılı olarak gitgide gerçekçi bir hal almaya başlar. Ancak bazen çocukların çizimlerinde normalde var olan ama çocuğun göremediği öğeleri

kullandıkları görülebilir. Bu durum resimde şeffaflık ya da saydamlık olarak adlandırılır. Anne rahmindeki bir bebeğin görünür şekilde çizilmesi ya da ata binmiş bir adamın atın arkasında kalan ayağının atın bedeninin içinden görünecek şekilde çizilmesi resimde saydamlık örnekleri olabilir (Yavuzer , 2007, s. 44).

Tamamlama özelliğinde, çocuklar çizdikleri resimlerde sadece gördüklerini değil zihinlerindeki eksikleri tamamlayarak görmediği kısımları da çizimlerine yansıtabilir. Çocuklar bir nesneyi ya da olayı, onunla ilişkili başka bir nesne ya da olayla birlikte düşünebilir. Çocukların algıları bütünseldir. Örneğin, ağacın kökleri, masanın dört bacağı, denizde veya gölde balıklar vardır. Sokak; insanlar, arabalar, evler ve ağaçlarla bir bütündür. Bu yüzden çocuk için bunlardan birinin eksikliği o şeyleri tanımlamaya yetmeyebilir. Çocuğun bütüncül bir yaklaşım içinde olmasının bir sonucu olarak toprağın altında kökleriyle beraber ağacı çizmesi ya da profilden bakan bir insanın yüzünde iki gözünü göstermesi resimde tamamlamaya örnektir. Çocuk bildiğini tamamlar (Çiçekler & Koruklu, 2013).

Çocukların resimlerinin özelliklerinden biri de tekrar ve simetri olarak karşımıza çıkmaktadır. Simetriye çocuk resimlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Çocuklar güneşi, elleri ya da bir çiçeği çizerken genelde simetri ilkelerine göre hareket etme eğilimindedir. Çocuk resimlerinde tekrar da önemlidir. Çocuk resimlerinde önceleri anlamsız olan çeşitli figürlerin sonradan anlamlı motiflerin tekrarı dikkat çeken bir özelliktir (Yavuzer , 2007, s. 76). Çalışmadaki öğrencilerin resimlerinde tekrar da sık rastlanan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Renkler incelendiği zaman Ahıskalı öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun resimlerinde sarı f(22), kırmızı f(21) ve açık yeşil f(21) gibi renkleri kullandıkları, en az koyu yeşil f(4) ve koyu mavi f(3) renklerini tercih ettikleri görülmektedir. Çocukların genel olarak bütün renkleri kullanmaya çalıştıkları, çocukların içinden gelen coşkuyla rengi kullandığı için bu konuda özgür olmaları son derece önemlidir (Yavuzer , 2007). Bach'a göre çocukların resimlerinde kullandığı renklerin belli anlamları vardır ama kullanılan rengin yoğunluğu da önemlidir. Yoğunluk rengin parlaklığını canlılığını ifade eder.

Çocuk resimlerinde yeşil renk genel olarak büyüme ve gelişmeyi ifade etse de koyu yeşil mi açık yeşil mi olduğu da önemlidir. Yani her renk çocuğun yaptığı resimlerde nasıl kullanıldığına bağlı olarak çeşitli anlamlara gelebilir (Malchiodi, 1998).

Sarı renk: Çocuğun hala ailesine bağımlı olduğunu ifade eder. Çocuk fazla heyecanlıdır. Kırmızı renk hayati önem taşıyan bir konunun, problemin, duyguların patlaması ya da tehlikenin sinyallerini verebilir, şiddetli bir hastalığı yansıtabilir. Yeşil renk ise sağlıklı bir vücut, büyüme ya da yaşamın yeniliği gibi anlamları çağrıştırır (Furth, 2002).

Üzümlülü öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun resimlerinde sarı f(25), açık yeşil f(25) ve kırmızı f(20) gibi renkleri kullandıkları, bu renklerin kullanımındaki yoğunluğun benzer şekilde Ahıskalı öğrencilerde de görüldüğü, en az koyu yeşil f(3) ve koyu mavi f(1) renklerini tercih ettikleri Ahıskalı öğrencilerinde benzer şekilde çizimlerde en az bu iki rengi tercih ettiği görülmektedir.

İlaveten resimlerde genel olarak kâğıdı yatay olarak konumlandıkları f(63) ve zemin kavramına yer verdikleri f(8), resim alanı olarak ev ortamını tercih edenlere nazaran f(4) dışarıda resimde yer alan figürleri konumlandırmayı tercih edip bunu resim çalışmasına yansıtan öğrencilerin sayısının daha fazla olduğu f(60) görülmektedir.

Hiçbir öğrencinin şiddeti, üzüntüyü ve acıyı temsil eden bir detayı kullanmadığı ve genel olarak yapılan resimlerde öğrencilerin anneleriyle kurulan ilişkinin olumlu yönde olduğu söylenebilir. Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen dünyada da giderek artan toplumsal bir sorundur. Bu konuda yapılan bazı araştırmalarda çocukların şiddeti nasıl algıladıklarını ortaya çıkarmak için yaptıkları resimler ve resimle ilgili oluşturdukları hikâyeler incelenerek nitel analizlerin yapıldığı görülmektedir (Gillies-Rezo & Bosacki, 2003; Bosacki, Zopito, & Dane, 2006).

Üzümlülü öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik olarak çizdikleri resimler incelendiğinde kâğıdın dikey şekilde konumlandırıldığı, metaforların kalp, çiçek gibi tamamlayıcı unsurlar kullanılarak desteklendiği

görülmektedir. Ahıskalı öğrenciler tarafından çizilen resimlerde benzetim olarak neden kalp ve güneş çizdiklerini ifade ederlerken benzetim yönlerini ve tamamlayıcı unsurları aynı şekilde kullandıkları bu yönleriyle Ahıskalı ve Üzümlülü öğrencilerin yaptıkları resimlerin özellikleri bakımından paralellik gösterdiği saptanmıştır.

Öğrencilerin resimlerinde anneye ilişkin benzetimlere yer verildiği, bu benzetimlere resmin hikayesinde de yer verildiği görülmektedir. Nitekim **EA27**'nin çizmiş olduğu resme ilişkin açıklayıcı ifade şu şekildedir; “Güneş yaptım çünkü annem güneş kadar sıcak”. Yine benzer şekilde **EÜ28** “Çünkü benim annem çiçekler gibi güzel kokan ve güzel olan bir insandır. Bu yüzden ona bu çiçekleri vermek istedim ve bu çiçekleri çizdim” şeklinde ifadeleri kullanarak öğrencilerin benzetim yönüne ilişkin açıklayıcı ifadelere yer verdikleri görülmektedir.

EÜ30 ise çizgilerin konumlandırılmasında dikey konumlandırmayı seçen tek kişi olmakla birlikte arkadaşları ile benzer şekilde annesini laleye benzeterek gerekçelerini şu cümlelerle açıklamıştır. “Benim annem bir laledir çünkü lale gibi içimizde açar”. Ayrıca öğrencilerin resimlerinde genel olarak renklerin canlı şekilde kullanıldığı, çizimlerin gerçeklik dönemini yansıtıcı şekilde kâğıt üzerinde konumlandırıldığı da ifade edilebilir.

Çocuklar çizdikleri resimlerde esprili bir anlatım kullanabilir; bunu da resimlerine bir oyun havası vermek için yapmaktadır. Çocuğun yapısında bulunan mizah duygusu bu şekilde ifade bulur. Çocukların çiçeğe, güneşe, insan yüzü yapmaları; evlerin bacalarını farklı figürlerle süslemeleri espri özelliğinden ileri gelmektedir (Yavuzer , 2007). Nitekim **EÜ27** ve **EÜ4**'nin çizmiş olduğu resimlerde resmin bu özelliğini görmek mümkündür. Öğrencilerin annelerine ilişkin bu espri özelliğini kullanarak aynı zamanda benzetmeye yer verdiği görülmektedir.

Şekil 12 incelendiğinde, **EÜ32** ve **EÜ31**'in çizdikleri resimlerden birbirlerinden esinlendikleri görülmektedir. Öğrencilerin çizdikleri resimlere ilişkin ifadeler incelendiğinde **EÜ32** anneye ilişkin düşüncelerini şu şekilde aktarır; “Anne en sevdiğimiz, dünyanın en güzelleri” derken; **EÜ31** “Anne resmim merhamet ile anne sevgisi” şeklinde ifadelere yer vermiştir. Benzer şekilde Ahıskalı öğrencilerinde resim

çizerken arkadaşlarından esinlendikleri, nitekim çocukların çizdiği resimlerde esinlenme ve taklidin yer alabileceği (Yavuzer , 2007) sıkça rastlanan bir durumdur.

Resim 10 incelendiğinde **EÜ19**'un akranlarına göre çizgisel olarak Gerçeklik döneminde olmadığı çizgisel gelişiminin daha küçük yaş gruplarına ait özellikler sergilediği, boyut, oran-orantı çocuk resimlerinde yer alan özellikleri yaşına göre gelişimsel olarak resme aktaramadığı söylenebilir. Ancak tek bir resimden yola çıkarak çocuğun çizgisel detayları hakkında net yargılara varmak doğru değildir. Çocuğun birden fazla resim çalışması, öğretmen ve aile görüşleri, gelişim formları, çocuğun bu çalışmaya katılmadaki isteği, o günkü ruh hali gibi pek çok faktör belirleyici olabilir.

KÜ21 çizmiş olduğu resim incelendiğinde gerek Üzümlülü gerek Ahıskalı öğrenciler içersin de mutsuz ve sinirli yüz ifadesine yer veren tek çalışma olduğu görülmektedir. Nitekim çocuklar genellikle ailesi, kendisi ve arkadaşlarıyla ilgili yoğun duygusal konuları veya düşüncelerini sözlü olarak anlatamaz ya da anlatmak istemez. Ancak sanat yoluyla bu duygu, düşünce, korku ve hayal kırıklarının açığa çıkması ve ifadesi olanaklı hale gelir (Schirmacher , 2001). Çocukların bilinçaltında yer alan bu duygusal detaylar projektif bir yöntem olan resimlerde yerini almaktadır. Bu çalışmada da **KÜ21** çizdiği resim aracılığıyla annesine dolayısıyla da annelik değerine yüklediği olumsuz anlamları ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin neredeyse tamamına yakınının resimlerinde doğa unsurlarına (güneş, bulut, çimen, çiçek vb.) ve resmi tamamlayıcı unsurlara (kalp, çiçek vb.) yer vererek bir kompozisyon oluşturarak resmi tamamlamaya çalıştıkları görülmüştür.

Sadece bir öğrencinin çizgisel olarak gerçeklik döneminde olmadığı, başka bir çocuğun çiziminde mutsuz ve öfke/ sinirin yer aldığı çizimlere rastlandığı, anneyi elinde siyah bir sopa ile tasvir ettiği görülmektedir. Nitekim renk ve duygularla ilgili yapılan araştırmalardan çok sağlıklı sonuçlara ulaşılamamakla birlikte genel olarak siyah renk kullanılan resimlerde olumsuz ifadeler içerdiği (Büyükkarabacak, 2008) tespit edilmiştir.

B. Öneriler

Elde edilen sonuçlar ışığında şu öneriler verilebilir:

- Bu araştırma Erzincan ili Üzümlü ilçesindeki bir devlet ilkokulunda öğrenimine devam eden 32'si Ahıskalı olmak üzere 64 öğrenci ile sınırlı olup, daha büyük bir örneklem grubuyla da çalışma yapılabilir. Başka bir ilde de bir örneklem grubu da seçilerek karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.
- Alan yazın incelendiğinde annelik kavramını değer olarak ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Annelik ve değer boyutuyla ilgili daha fazla çalışma yapılarak alan yazına katkı sağlanabilir.
- Bu araştırma 4. sınıf öğrencileri sınırlı tutulmuştur. Farklı sınıf ve yaş gruplarını kapsayan karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.
- Benzer araştırmalar okul öncesi, orta öğretim ve yükseköğretim kurumlarında annelik değerine yönelik algıları ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilebilir.
- Bu araştırma öğrencilerle sınırlıdır. Aynı şekilde veli, öğretmen ve yöneticileri kapsayan bir araştırma da gerçekleştirilebilir.
- Öğrenci Tanıma Formunda yer alan değişkenler zenginleştirilip annelik değerine yüklenen anlamlara yönelik bakış açılarına etki eden veya etmeyen değişkenler belirlenebilir.
- Öğrencilerin annelik değerine yükledikleri anlamlara yönelik algılarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak algıların benzerlik göstermesinin nedenlerini ve sonuçlarını derinlemesine inceleyen başka araştırmalar yapılabilir.

VI. BÖLÜM

KAYNAKÇA

- ADLER, A. (1996). *Çocuk Eğitimi*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- AĞDEMİR, S. (1991, Mart Kaynak: Aile ve Toplum Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 1, Yıl: 1, Mart 1991.). <http://www.aile.gov.tr/raporlar/Aile%20ve%20toplum1.pdf>.
Basbakanlık Aile ve Sosyal Arastirmalar Genel Müdürlüğü: <http://www.aile.gov.tr/raporlar/Aile%20ve%20toplum1.pdf>. adresinden alındı
- AHİ, B., CİNGİ, M., & KILDAN, A. O. (2016). 48-60 Aylık Çocukların Öğretmen Kavramına Yönelik Algılarının Çizimler Aracılığıyla İncelenmesi .
İlköğretim Online, 15 (1), 77-90.
- AKBALIK, E. (2013). Türk Atasözlerinde Cinsiyet Algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 81-90.
- AKBAŞ, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II.Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AKPINAR, E. (2016). Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska sürgünlerinin son göçü.
TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 327-343. Ankara.
- AKTAŞ, N. (2010). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerleri Edinme Düzeyleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- AKYOL, Ş. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- ALİYEVA, M. (2012). Ahıska Türklerinde Halı Kültürü. *Arış Dergisi*(8), 16-25.
- ARAL, D. (2008). Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- ARTUT, K. (2002). *Sanat eğitimi, kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ASLAN, M. (2009). Değerler Eğitiminde Kahramanlardan Yararlanma.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- AŞICI, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- AYDIN, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- AYDIN, M. Z., & GÜRLER, Ş. A. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- BADİNTER, E. (1992). *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihçesi*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- BAHÇE, A. (2010). Hayat Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- BALCI, A. F., & YELKEN, T. Y. (2010). İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükladıkları Anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(39), 81-90.
- BARUT, Y., DURAN, V., & BEKTAŞ, S. (2017). Dünya'nın Heryerine Dağıtılmış Bir Millet: Ahıska Türkleri. H. Akın (Dü.), *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu içinde*, 1, s. 585-596. Erzincan.
- BİÇAKCI, M. F. (2017). Okul Müdürlerinin Sahip Olması Gereken Değerlere İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BİNARK, N. (1970). Kutadgu Bilig'de Evlenme, Aile ve Çocuk Terbiyesi. *Türk Kültürü Dergisi*, 98, 174-178.
- BOLAT, Y. (2016). Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimi Anlamak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 322-348.
- BOMBİ, A. S., PİNTO, G., & CANNONİ, E. (2007). *Pictorial Assessment of Interpersonal Relationships (PAIR)*. Firenze University Press.
- BOSACKİ, S. L., ZOPİTO, A. M., & DANE, A. V. (2006). Voices From The Classroom: Pictorial and Narrative Representations of Children's Bullying Experiences. *Journal of Moral Education*, 35(2), 231-245.
- BOYLU, A. A., & ÖZTOP, H. (2013). Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, 19(1), 208-220.
- BÖLÜK, E. (2018). Çizgi Filmlerde Yer Alan Değerlerin İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programında Yer Alan Değerler Çerçevesinde İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

- BREM-GRÄSER, L. (2011). *Familie in Tieren: die Familiensituation im Spiegel der Kinderzeichnung. Entwicklung eines Testverfahrens. Ernst Reinhardt Verlag.*
- BUHARİ, E. (1989). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi.* (M. Sofuoğlu, Çev.) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BÜYÜKKARABACAK, O. (2008). Çocuk Resimlerinde İmgelerin Yeri.
- CAN, Ö. (2008). Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CEBECİ, S. T. (2009). Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri Ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi.* Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CELKAN, H. Y. (1991). Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile. *Aile ve Toplum, 1(1), 77-80.*
- CENGİZ, İ. Y. (2016). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Laboratuvar Kavramına İlişkin Metaforları ve Görsel İmajları. *Yüksek Lisans Tezi.* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- CERİT, Y. (2008). Öğretmen Kavramı İle İlgili Metaforlara İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(4), 693-712.*
- CEYHAN, B. (2013). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Etik İlkeler Hakkındaki Görüşleri ve Moral Değerlerinin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi.* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- CHERNEY, I. D., SEIWERT, C. S., DICKKEY, T. M., & FLICHTBEIL, J. D. (2006). Children's Drawings: A Mirror to Their Minds. *Educational Psychology, 26 (1), 127-142.*
- CRESWELL, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (M. Bütün, & S. B. Demir, Dü) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ÇAKMAK, G. (2007). Oluşturmacı Kurama Dayalı Öğrenme Etkinliklerinin 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Demokrasi Serüveni Ünitesindeki Değerleri Kazandırma Bakımından Etkililiği. *Yüksek Lisans Tezi.* Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇALIŞKUR, A., & ASLAN, E. (2013). Rokeach Değerler Envanteri Geçerlik Güvenirlilik Çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(29), 81- 105.*

- ÇENGELCİ, T. (2010). İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleşmesine İlişkin Bir Durum Çalışması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- ÇETİN, H. (2016). Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Değer Algılarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- ÇETİNKAYA, B. (2016). *Çocuk ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Pegem Akademi.
- ÇİÇEKLER, C. Y., & KORUKLU, N. Ö. (2013). 4-6 Yaş Arasındaki Çocukların Serbest Resim Çalışmalarındaki Resim Özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 551-563.
- DAMON, W. (1999). The Moral Development of Children. *Scientific American*, 281(2), 72-78.
- DEMİR, E. (2018). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleği İle İlgili Değer Algıları ve Bu Değerlerin Eğitim Fakültelerinde Kazandırılmasına İlişkin Görüşleri. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRDAĞ, M. F. (2017). Bağlanma Teorisi'nin Kökenleri: John Bowlby ve Mary Ainsworth. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 76-90.
- DEMİRTAŞ, S. (2011). Çocuklar İçin Aile İlişkileri Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DEMİRUTKU, K., & SÜMER, N. (2010). Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- DERVİSHEVA, K. (2018). Ahıska Türklerinde Aile Kültürü. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(7), 1-8.
- Dİ LEO, J. H. (1983). *Interpreting Children's Drawing*. New York: Brunner Mazel.
- DİLMAÇ, B. (1999). İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Sınanması. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- DİLMAÇ, B. (2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- DİLMAÇ, B. (2007). Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- DOĞAN, İ. (2016). *Türk Aile Sosyolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

- DOĞRU, Y. S., TURCAN, A. İ., ARSLAN, E., & DOĞRU, S. (2006). Çocukların Resimlerindeki Aileyi Tanılama Durumlarının Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15), 223-235.
- DURMUŞ, M. (2017). Ahıska Türklerinin Manilerine Yansıyan Bireyin Ontolojik Güven Alanlarının Tahrip Edilmesi ve Vatan Özlemi. H. Akın (Dü.), *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu* içinde, 1, s. 137-146. Erzincan.
- DÜNDAR, Ö. Z., DURUGÖNÜL, E., & ARIKAN, A. (2011). Anne ve Baba Sözcüklerine Yüklenilen Anlamaların Bir İncelemesi. *Contemporary Online Language Education Journal*, 1(2), 25-34.
- EKİZ, D., & KOÇYIĞIT, Z. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmen Kavramına İlişkin Metaforlarının Tespit Edilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2).
- EKİZ, D. (2001). *İlköğretimde Fen Bilimi Öğretimi ve Öğrenimi*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- EKİZ, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş: Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram Metodolojileri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- ERDOĞAN, T. (2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi unsuru Olarak Annelik. *Aile ve Toplum*, 4(14), 73-82.
- ERGAN, G. N. (2002). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın. *I. Türk Dünyası Kadınlar Kurultayı*.
- ERSOY, F. (2013). Sosyal Bilgiler Dersiyle Bütünleştirilmiş Aile Katılımlı Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- EYÜPOĞLU, İ. Z. (1995). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- FEYZİOĞLU, S., & KUŞÇUOĞLU, C. (2011). Tek Ebeveynli Aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(26), 97-110.
- FROMM, E. (1982). *Sevme Sanatı*. (I. Gündüz, Çev.) İstanbul: Say Kitap Paz.
- FROMM, E. (1993). *Erdem ve Mutluluk*. (A. Yörükan, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- FURTH, G. M. (2002). *The Secret World of Drawings: A Jungian Approach*.
- GERMAİNE, R. W. (2001). Values Education Influence on Elementary Students Self-esteem. *Doctoral dissertation*. University of San Diego.

- GİLLİES-REZO, S., & BOSACKİ, S. (2003). Invisible Bruises: Kindergartners' Perceptions of Bullying. *International Journal of Children's Spirituality*, 8 (2), 163-177.
- GÖMLEKSİZ, M. N. (2007). Lise Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere İlişkin Tutumları: Elazığ ili örneği. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, 727-741.
- GÜNGÖR, E. (1983). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- GÜRLER, A. (2017). *Kadın ve Aile Hayatı*. (N. Elmas, Dü.) Ankara: Pegem Akademi.
- HALSTEAD, J. M., & TAYLOR, J. M. (2000). Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research. *Cambridge journal of Education*, 30(2), 169-202.
- HÖKELEKLİ, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. Timaş Yayınları.
- İŞCAN, C. D. (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. *Yayımlanmamış doktora tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KABADAY, A., & ALADAĞ, K. S. (2010). Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 879-898.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., & KUŞDİL, E. M. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- KASA, B. (2015). İlkokul Dördüncü Sınıf Türkçe Dersinde Kültürel Değerler ve Eğitimi: Bir Durum Çalışması. *Doktora Tezi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- KAYA, M. (2003, 7 21). <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-medinetul-fazila> (21.07.2019). <https://islamansiklopedisi.org.tr/>: <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-medinetul-fazila> adresinden alındı
- KELLERT, S. R. (1996). *The Value of Life, Biological Diversity and Human Society*. Washington D.C: Island Press.
- KESKİN, Y. (2008). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin

- Araştırılması. *Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- KESKİNOĞLU, M. Ş. (2008). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Mesnevi Temelli Değerler Eğitimi Programının Ahlaki Olgunluğa ve Saldırganlık Eğilimine Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- KILCAN, B. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Algılarının İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- KİRMANOĞLU, B. (2016). Değerler Eğitiminin İlkokul Toplum Hizmeti Uygulamalarına Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Giresun Üniversitesi, Giresun.
- KİRSCHBAUM, H. (1992). A Comprehensive Model For Value Education and Moral Education. *The Phi Delta Kappan*, 73(10), 771-776.
- KIZILÇELİK, S., & ERJEM, Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Konya: Göksu Matbaacılık.
- KIZILOLUK , H. (2013). *Eğitimin Toplumsal Temelleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- KNAFO , A. (2003). Authoritarians, The Next Generation: Values and Bullying Among Adolescent Children of Authoritarian Fathers. *Analyses Of Social Issues And Public Policy*, 3(1), 199-204.
- KOÇAK, M. (1999). İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Öğretimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- KÖYLÜ, M. (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- KROPP , E. H. (2006). *The Effects of A Cognitive Moral Development Program on Inmates in Correctional Educational Environment*. University of Virginia USA.
- KUNDUROĞLU, T. (2010). 4. Sınıf Fen ve Teknoloji Öğretim Programıyla Bütünleştirilmiş Değerler Eğitimi Programının Etkililiği . *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- KURT, İ. (1997). *Türk Atasözlerinde Psikolojik Bir Yaklaşım*. Konya: Mikro Yayınları.
- KURTOĞLU, F. S. (2017). Âşık Veysel'in Şiirlerini Değerler Eğitimi Açısından Okumak. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(83), 101-123.
- KUZUCU, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.

- LAMBERTA, G. C. (2004). A Values Education Intervention Through Therapeutic Recreation for Adolescents in A Psychiatric Setting. *Doctoral Dissertation*. Walden University.
- LEMING, J. S. (1999). Teaching Values in Social Studies Education Past Practices and Current Trends. *Crucial Issues in Teaching Social Studies*, 145-180.
- LEVINE , P. M. (2005). *Metaphors and Images of Classrooms*. . Temmuz 5, 2019 tarihinde www.eric.ed.gov ERIC: EJ724893. adresinden alındı
- LİPOVETSKY, G., & DENİZTEKİN., F. N. (1999). *Üçüncü Kadın: Kadında süreklilik ve yenilik*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- MALCHIODI, C. A. (1998). *Çocukların Resimlerini Anlamak*. (T. Yurtbay, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- MARSHALL, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınay, & D. Kömürcü , Çev.) Ankara.
- MEB. (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (4-5-6-7-8. Sınıf)*. Ankara: MEB.
- MERAL, E., KÜÇÜK, B., & GEDİK, F. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 65-78.
- MERRIAM, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MİLES, M. B., & HUBERMAN, M. A. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Sage Publications.
- NESAI, E. e.-S.-H. (2005). *Süneni Nesai Tercemesi*. (A. Parlıyan, Çev.) Konya Kitapçılık.
- NESLİTÜRK, S. (2013). Anne Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi. *Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- OKUDAN, A. Y. (2010). Eğitim Yöneticilerinin Değerler Eğitiminin Önemi Etkileri ve Uygulamalar Hakkındaki Görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÖNCÜL, R. (2000). *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- ÖZEN, R. (2015). Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması. *Yüksek Lisans Tezi*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

- ÖZENSEL, E. (2007). Liseli Kız ve Erkek Öğrencilerin Değer Yargıları ve Türk Toplumunun Temel Toplumsal Kurumlarına Bakış Açıları. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, 26-28.
- ÖZGÜLEÇ, F. (2001). 7-11 Yaşlarındaki Çocukların Ahlaki Yargılarının Gelişimi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- PERRY, A. D., & WILKENFELD, B. S. (2006). Using an Agenda Setting Model to Help Students Develop & Exercise Participatory Skills and Values. *Journal of Political Science Education*, 2(3), 303-312.
- PETERS, F. E. (2004). *Antik Yunan Felsefe Terimleri Sözlüğü*. (H. Hünler, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- PİLAV, S., & ÜSTTEN, A. U. (2013). Lise Öğrencilerinin Edebiyatla İlgili Algılarının Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1073-1085.
- POST, S. G. (2002). *The Tradition of Agape. Altruism and Altruistic Love: Science, Philosophy, and Religion in Dialogue*. Oxford University Press.
- REFSHAUGE, A. (2004). *Values in NSW Public Schools*. 09,12, 2018 tarihinde <http://www.schools.nsw.edu.au>. adresinden alındı
- REVELL, L. (2002). Children's Responses to Character Education. *Educational Studies*, 28(4), 421-431.
- ROKEACH, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- RUSSELL, J. (2002). Moral Consciousness in a Community of Inquiry. *Journal of Moral Education*, 31(2), 141-153.
- SARI, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 73-88.
- SARI, Y. (2009). Okul Müdürlerinin Kültürel Değerlerinin Yönetim Üzerindeki Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SAYIN, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- SCHIRRMACHER, R. (2001). *Art and Creative Development for Young Children*. Delmar Learning, USA.
- SCHWARTZ, S. H. (1994). Are The Universal Aspects In The Structure and Content of Human Values. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- SEVER, B. (2015). İlkokul Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Programındaki Değerlerin Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- SEZER, T. (2008). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk Değerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- SHUELL, T. J. (1990). Teaching and Learning as Problem Solving. *Theory Into Practice*, 29(2), 102-108.
- SRİDHAR, Y. N. (2001). Value Development. A Parent Education Seminar on The Value Development of Children. *Journal Article*.
- SÜRÜCÜ, S. K. (2006). Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ŞAHİN, F. T., & MERCAN, Z. (2017). Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü Algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-10.
- ŞAHİN, S., & ARAL, N. (2012). Aile İçi İletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-66.
- ŞEN, Ü. (2007). Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TAN, M. (1989). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*(1), 71-88.
- TARAKÇI, A. (2013). İlkokul 4. Sınıf Türkçe Dersinde Görsel Okuma Görsel Sunu Çalışmalarında Değerler Eğitiminde Kitle İletişim Araçları Kullanılmasının Değer Edinimine ve Türkçe Dersine Yönelik Tutuma Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- TAŞPINAR, M. (2009). Eğitimde Örtük Program ve Değerler Eğitimi. *1. Ulusal İyilik Senpozyumu*, (s. 25-31).
- TATLI, S., & Güngöraytar, F. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Değerlere İlişkin Algıları ve Bunları İfade Etme Biçimlerinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 331-354.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TEFEK, F. A. (2016). Hayat Bilgisi Dersindeki Değerlere Yönelik Öğrenci görüşleri ve Edinim Durumları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- TEMPLETON, J. (1999). *Agape Love: Tradition In Eight World Religions*. Templeton Foundation Press,.

- TETİKÇİ, İ. (2017). Resim Sanatında Kopya, Taklit ve Esinlenme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(36), 2273-2290.
- TEZCAN, M. (1974). *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) Ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- TIELSCH, A. H., & ALLEN, P. J. (2005). Listen to Them Draw: Screening Children in Primary Care Through the Use of Human Figure Drawings. *Pediatric Nursing*, 31(4), 320-327.
- TİLLMAN, D. (2014). *8-14 Yaş Grubu Öğrencileri İçin Yaşayan Değerler Eğitimi Etkinlikleri*. (V. Aktepe, Çev.) Konya: Eğitim Yayınevi.
- TOLA, D. (2003). İlkokul 5. Sınıf Çocuklarında Ahlaki Yargı İle Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TOPKAYA, Y. (2011). Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- TOVEY, R. (1996). Getting Kids Into The Picture: Student Drawings Help Teachers See Themselves More Clearly. *Harvard Education Letter*, 12(6), 5-6.
- TUTKUN, Ö. F. (2012). Bloom'un Yenilenmiş Taksonomisi Üzerine Genel Bir Bakış. *Sakarya University Journal of Education*, 1(3), 14-22.
- TÜRK, İ. (2009). Değerler Eğitiminde Saygı. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- UÇAR, S. (2009). Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- UĞURLU, M. (2012). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Kazanımlılık Düzeyinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- ULUSOY, K. (2007). Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ULUSOY, K., & DİLMAÇ, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara : Pegem Akademi.
- UNESCO. (2010.). *Living Values Education Overview*.

- UNICEF. (2012). *Toplumsal Koşullar ve Aile Ortamı*. UNICEF. (2012). Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi 06,25,2018 “<http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/033>. pdf. adresinden alındı
- UZUN, M., & KÖSE, A. (2017). Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 305-338.
- WELLDON, E. V. (2001). *Anne: Melek mi, Yosma mı? Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*. (K. S. Akbaş, & C. Kurultay, Çev.) İstanbul.
- WHALEY , L. F., & WONG, D. L. (1999). *Nursing Care of Infants and Children*. St. Louis : Mosby Year Book .
- YALÇIN, M., & ERGİNER, A. (2014). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okul Müdürü Algılarına İlişkin Yaptıkları Çizimler. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 270-285.
- YAVUZER , H. (2001). *Anne Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- YAVUZER , H. (2007). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAVUZER, H. (2010). *Mutlu Kuşaklar Yetiştirmek İçin Anne Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- YAVUZER , H. (2011). *Okul Çağı Çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAZAR , T. (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme. *Doktora Tezi*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- YAZICI, K. (2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(19), 499-522.
- YILDIRIM , E. (2013). Dış Göçler Sebebiyle Parçalanmış Aile Çocuklarının Değer Algılarının İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- YILDIRIM, A., & ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YILMAZ, N. (2004). Türklere Özgü İlk Kaynaklarda İnsan Görüşünün Temelleri. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(25), 127-144.
- YILMAZ, N. (2012). Felsefi Bağlamda İyi İnsan Olmanın Bazı Yolları. *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar Sempozyumu-V*, 102-112.

- YILMAZ, N. (2016, Mayıs 5-7). Değerler Eğitiminde Yapı Değer İlişkisi. *II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 591-612. Gaziantep, Nizip: Pegem akademi.
- YLİ-PANULA, E., & MATIKAINEN, E. (2014). Students And Student Teachers' Ability to Name Animals in Ecosystems: A Perspective of Animals Knowledge and Biodiversity. *Journal of Baltic Science Education*, 13(4).
- YURTAL , F., & ARTUT, K. (2008). Çocuklarda Şiddeti Algılama Biçimlerinin Çizdikleri Resimlerine Yansımaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Dergisi*, 15(3), 149-155.
- ZİANS , A. W. (1997). A Qualitative Analysis of How Experts Use and İnterpret the Kinetic School Drawing Technique. *Unpublished Master's Thesis*. University of Toronto, Canada.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://islamansiklopedisi.org.tr/arama/?p=t&q=aile> (19.07.2019)

<http://livingvalues.net/exploring-values/> (18.09.2018)

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=326>(20.07.2019)

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>(21.07.2019)

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318>(22.07.2019)

<http://psikiyatriksosyalhizmet.com/tek-ebeveynli-cocuklarin-gelisim-ozellikleri>
(25.06.2019)

<https://www.unicefturk.org/yazi/superbabalar>(16.01.2019)

<http://www.unesco.org.tr/Pages/504/194/>(14.02.2019)

VII. BÖLÜM

EKLER

Sevgili Öğrenciler,

Bu form sizi tanıma amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıda sorulan soruları dikkatli okuyarak doğru bir şekilde doldurunuz. Vereceğiniz cevaplar bilimsel amaçlı olarak kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Sorulara vereceğiniz samimi yanıtlar araştırmaya olumlu katkılar sağlayacaktır.

Esra YILDIZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

1. ADINIZ VE SOYADINIZ : .....

2. SINIFINIZ: .....

3. OKULUNUZ: .....

4. CİNSİYETİNİZ : ( ) Kız ( ) Erkek

5. YAŞINIZ : .....

6. KARDEŞ SAYISI : .....

7. ANNENİZİN MESLEĞİ : .....

8. ANNENİZİN EĞİTİM DURUMU

( ) OKUR-YAZAR DEĞİL

( ) OKUR-YAZAR

( ) İLKOKUL

( ) ORTAOKUL

( ) LİSE

( ) ÜNİVERSİTE

9. ÜÇÜNCÜ SINIFI NE İLE GEÇTİNİZ?: .....

10. BOŞ ZAMANLARINIZI NASIL

DEĞERLENDİRİRSİNİZ?.....

.....